

पाटीका कुराहर

नेपाल वातावरण पत्रकार सङ्गठन

पानीका कुराहरू

**हल्लस्मोदबाट तैपाला
सम्पन्न छुना सम्भव छ ?**

एक दि ने छलफल कार्यक्रम

कार्यक्रम संयोजक: भैरव रिसाल
सम्पादन: मोहन मैनाली

आयोजक:

फ्रेडेरिक न्यूमन फाउण्डेशनको सहयोगमा
नेपाल बातावरण पत्रकार समूह

२०५५ भदौ १३ गते
काठमाडौं

प्रकाशक :

नेपाल वातावरण पत्रकार समूह (ने.वा.प.स.)

सर्वाधिकार :

नेपाल वातावरण पत्रकार समूह, २०५५

यसमा भएका सामग्रीहरू शैक्षिक प्रयोजनका निमित्त सामार 'ने.वा.प.स.' प्रयोग गरी बिना अनुमति पूर्ण वा आशिक रूपमा पुनर्प्रकाशन गर्न सकिनेछ । ने.वा.प.स. यस्ता पुनर्प्रकाशित तथा आशिक रूपमा प्रकाशित प्रकाशनहरू उपलब्ध हुने अपेक्षा राखदछ ।

यो प्रकाशन ने.वा.प.स. को पूर्व स्वीकृति बिना व्यापारिक उद्देश्यले प्रयोग गर्न वा बिक्री गर्न पाइने छैन ।

दृष्टान्त :

ने.वा.प.स., २०५५, पार्टीका कुराहरू। ने.वा.प.स., व्यापारिली, काठमाडौं, नेपाल, ५४ पृष्ठ ।

डिजाइन :

बल्डवाइट प्रिन्ट सोलुसन, फोन न: ५३५५२५ ।

मूल्य :

रु. ५०/-

पाइने स्थान :

नेपाल वातावरण पत्रकार समूह
पो.ब.न. ५१४३
व्यापारिली, काठमाडौं ।

जलझोतबाट नेपालको विकास भयो । तर यस बीचमा नेपाल धनी छ । कूल द३ हजार मेघावाट विडुआएको भए पनि अहिलेसम्म नेपालमा सिचाडका बेत्रमा पनि यही हालत छ । गर्न पाएको सरकारी दावी छ । तर मोगिरहेका, नरसों पार्नी उपभोग गर्नता समेतले स्वच्छ पार्नी उपभोग

यही पछभूमिसा नेपाल वातावरण काठमाण्डौमा जलझोतबाट नेपाल छुलफल कार्यक्रमको आयोजना गर्न्छ ।

छुलफल कार्यक्रमको शुरुवात गर्दै निर्माताहरूसँगको छुलफल कार्यक्रमका आकाशको फल अख्खा तरी मर भनेज बस्ने नेपालीहरूले आफ्तो जमिन सिचाड छैनन, विजुली बाल्न पाएका छैनन, उ

यस्तो अवस्थामा जलस्रोत साँच्चे नेपालीको विकास सम्भव छैन ? भन्ने र जान तयार भएका पार्टीहरूलाई कार्यक्रमको कुरा उहाले बताउन आयोजना गरिएको कुरा उहाले बताउन

मूलपूर्व प्रधानमन्त्री तथा नेपाली सभापतित्वमा सम्पन्न सो छुलफल कार्यक्रममा सांचिव मगलमान शाक्यले सहभाग छुलफलको निजोड पूर्व जलस्रोत संचिव हियो ।

छलफल कार्यक्रम मूलतः दुई भागमा विभाजन गरिएको थियो । कार्यक्रमको पहिलो चरणमा जलस्रोतविद् र अर्थविद्हरूले आफ्ना धारणा प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । यस चरणमा नेपालको जलस्रोत विकास आफै क्षमताले गर्दै जानु पर्दै भन्ने र विदेशी सहायताको ऋण र लगानीकर्ताको सहयोग नलिई, ठूला आयोजना सञ्चालन नगरी जलस्रोत विकास गर्न सम्भव छैन भन्ने विचारको प्रतिनिधित्व गर्ने विज्ञहरूले विचार प्रस्तुतिका लागि सहमति व्यक्त गर्नुभएको थियो । तर पछिलो विचारको प्रतिनिधित्व गर्ने विज्ञहरू कार्यक्रममा उपस्थित हुन सक्नुभएन ।

कार्यक्रमको दोस्रो चरणमा सहभागीहरूले छलफलमा भाग लिनुभएको थियो । छलफलका क्रममा भने दुवै थरी विचारका समर्थकहरूले सक्रियतापूर्वक भाग लिनुभएको थियो ।

छलफलका क्रममा नेपालका तीन बटा ठूला पार्टीका नेताहरू नेपाली कांग्रेसका नेता तथा पूर्व प्रधानमन्त्री शेरबहादुर देउवा, नेकपा (एमाले) का नेता झलनाथ खनाल, राप्रपाका नेताहरू डा. प्रकाशचन्द्र लोहनी र पशुपति शम्शेर राणाले आफ्ना दृष्टिकोणहरू विस्तृत रूपमा राख्नु भयो । उहाँहरूका यी दृष्टिकोणहरूले जलस्रोत विकासमा नेपालीका प्रमुख राजनीतिक पार्टीहरूको स्पष्ट विचार झलकाउने हुनाले हामीले तिनलाई सामान्य सम्पादन गरेर यस सामग्रीमा सलग्न गरेका छौं ।

प्रस्तोता जलस्रोतविद्हरूका विचारहरू पनि यस्तै सामान्य सम्पादन मात्र गरेर अनुसूचिमा राखिएका छन् । यसबाहेक यहाँ छलफलमा भाग लिएका अन्य सहभागीहरूका विचार छोटकरीमा राखिएका छन् ।

आशा छ, यहाँ सलग्न सामग्रीहरूले जलस्रोत सम्बन्धमा चासो राख्ने जो कोहीलाई पनि यी विषयमा बुझन मद्दत गर्ने छ ।

वुद्धिजीवीहरू पनि यस छन् । उनीहरूका आफ्ना एकै ठाउँमा बसेर छलफल पारिदिएको छ । अर्कांतिर छैन । जलस्रोत सम्बन्धी भन्ने दृष्टिकोणबाट अन्य उपलब्धिका रूपमा लिनु

पानी आकाशको फल फललाई सबैले चाहन सक्ने र ठूला आयोजनाहरूको विकासका भन्ने मद्दैन भन्ने विषयमा ह

जलस्रोतको उपचोरका कम्पनीसम्मको सहयोग भएको नेपालीलाई अधिकतम फार्म प्राविधिको मूल्याकन गरेर ह

पानीको राजनीति ज्यादै डोहोरयाउनु पर्ने ठाउँमा राजनीतिको उपयोग गरेर फाइदा उठाउने लिने भन्ने कुरामा भने सत्ता

ठूला, मझौला र साना तिनीहरू एकअकांका विकल्प आधारमा सञ्चालन गर्नुपर्यन्त आयोजनाहरू सञ्चालन गर्दै वढी फाइदा कसरी लिन सक्ने

कार्यक्रमको
नुत गर्नुभएको
गर्दै जानु पछं
दूला आयोजना
को प्रतिनिधित्व
को थियो । तर
हुन सबनुभएन ।
नुभएको थियो ।
यतापूर्वक भाग

पाली काग्रेसका
नेता जलनाथ
शम्शेर राणाले
दृष्टिकोणहरूले
स्पष्ट विचार
मामगीमा संलग्न

प्रादन मात्र गरेर
लिएका अन्य
चासो राख्ने जो

छलफलमा उठेका मुख्य तुँदाहरू

बुद्धिजीवीहरू पनि यस देशको विकासका लागि सजग छन् । उनीहरूका सोचाइ
छन् । उनीहरूका आफ्ना दृष्टिकोणहरू छन् । साथै राजनीतिक झेत्र र बुद्धिजीवी
एकै ठाउँमा वसेर छलफल गर्न सक्छन् भन्ने कुरालाई यस छलफलले फलिभत
परिदिएको छ । अकांतर बुद्धिजीवीहरू र राजनीतिज्ञहरू कसैको पनि लिढ्हीपी
छैन । जलस्रोत सम्बन्धी नीति निर्माणमा दबैले एक अकांलाई सहयोग गर्न सक्छन्
भन्ने दृष्टिकोणबाट अधि बढने जून जमकों यहाँ भएको छ त्यसलाई ठूलो
उपलब्धिका रूपमा लिनुपर्छ ।

पानी आकाशको फल आँखा तरी मर हो वा यो राष्ट्रको अमूल्य फल हो र यस
फललाई सबैले चाहन सक्ने बनाउन सकिन्छ कि ? मुलुकमा चलेको साना, मझौला
र ठूला आयोजनाहरूको विवाद कहाँ पूछ ? जलस्रोतबाट नेपाल सम्पन्न हुन सक्छ
कि सबैन भन्ने विषयमा छलफल गर्न यो कार्यक्रम आयोजना गरिएको हो ।

जलस्रोतको उपभोगका लागि स्थानीय जनतादेखि लिएर बहुराष्ट्रिय
कम्पनीसम्मको सहयोग आवश्यक छ । जलस्रोत उपभोग गर्दा यसबाट नेपाल र
नेपालीलाई अधिकतम फाइदा लिन सक्ने गरी गर्नुपर्छ । हामीले हामीसँग भएको
प्रविधिको मूल्याकान गरेर हामी आवश्यकता के हो भन्ने कुराको पहिचान गर्नुपर्छ ।

पानीको राजनीति ज्यादै भयो । यो राजनीतिमा विशेषज्ञहरूले राजनेताहरूलाई
डोहोरयाउनु पर्ने ठाउँमा राजनेताहरूले विशेषज्ञहरूलाई डोरयाइदै । जलस्रोतको
उपयोग गरेर फाइदा उठाउने कुरामा कसैको पनि दुईमत देखापरेन । फाइदा कसरी
लिने भन्ने कुरामा भन्ने मतमात्तर भयो ।

ठूला, मझौला र साना आयोजना हरेकको आ-आफ्नो ठाउँमा महत्व छ ।
तिनीहरू एकअर्काका विकल्प हुन सबैनन् । तितलाई आवश्यकता र महत्वका
आधारमा संचालन गर्नुपर्छ । तर यी आयोजना संचालन गर्दा विशेषतः ठूला
आयोजनाहरू संचालन गर्दा राष्ट्रको हित कसरी हुन्छ । राष्ट्रले कसरी बढीभन्दा
बढी फाइदा कसरी लिन सक्छ ? भन्नेतर विशेष शर्तकैता अपनाउनुपर्छ ।

पानी

आकाशको

फल आँखा

तरी मर हो वा

यो राष्ट्रको

अमूल्य फल हो

र यस फललाई

सबैले चाहन

सक्ने बनाउन

सकिन्छ कि ?

ठूला आयोजना संचालन गर्दा त्यसका फाइदा र बेफाइदाको मूल्याको गरेर फाइदा बढी भए संचालन गर्नुपर्छ । बेफाइदा बढी भए संचालन गर्नुहुन्न ।

भारतसँग पानीको उपभोगबारेमा कुरा गर्दा अहिलेजस्तो नदी र आयोजना नै पिच्छे अलग अलग छलफल र सम्झौता गर्ने चलनलाई त्यागेर सबै आयोजना र सबै नदीका सन्दर्भमा लागू हुने सम्झौता गर्नुपर्छ । यसो भएमा मात्र हामीलाई फाइदा हुन्छ ।

जलस्रोतको कुरा गर्दा विजुलीको मात्र होइन अन्य प्रयोगका बारेमा पनि कुरा गर्नुपर्छ । जस्तै, सिंचाइ, खानेपानी, बातावरणीय उपयोग आदि कुराहरू ।

विशेषज्ञहरू गाली मात्रै गर्नुहुन्छ । यस्तो नीति बन्नुपर्छ भनेर भन्नुहुन्न । विशेषज्ञहरूले यस्तो नीति बन्नुपर्छ भनेर राजनीतिज्ञलाई सल्लाह र सुझाव दिनुपर्यो ।

राजनीतिज्ञहरूले विशेषज्ञबाट सल्लाह र सुझाव लिन आवश्यक ठानेका छैनन् । त्यसैले सल्लाह लिने प्रणाली र प्रक्रिया बसाएका छैनन् । यस्तो प्रक्रिया तयार गरेमा विशेषज्ञहरू आफ्ना सुझाव र दृष्टिकोण दिन तयार छन् ।

जलस्रोत ऐन पर्याप्त छैन । यसमा सामयिक सुधार गरिनुपर्छ । जलस्रोत उपयोग गर्दा त्यसको प्रतिफल सबै नेपालीले उपभोग गर्न पाउने बातावरण तयार गर्नुपर्छ ।

अरुण योजना रह भएपछि विश्ववैकले त्यसका लागि कुल गरेको रकम नेपालको जलस्रोतको विकासका लागि दिन अझै तयार छ । त्यसका लागि उसले एउटा रिभलिम्बंग फण्डको व्यवस्था हुनुपर्ने कुरा उठाइरहेको छ । त्यसको स्थापना गरेर सो रकम नेपालले लिन र उपयोग गर्न सक्नुपर्छ ।

जलस्रोतबाट सम्पन्न हुन नेपालले संस्थागत रूपमा थुप्रै कामहरू गर्न बाँकी छ ।

बजारमा एकाधिकार भएको अवस्थामा आपूर्तिकर्ताले जहिलै पनि अभावको अवस्था सिर्जना गर्दै । यस्तो हुन नदिन उत्पादन र वितरणमा नेपाल विद्युत प्राधिकरणको एकाधिकार तोड्नुपर्छ ।

■ केशव बडाल, सदाचार

जलस्रोतबाट नेपालको त्यसको विवरण बनाउने बाट निर्दिष्ट आधारमा

प्रति युनिट सामग्री भनेर भनिएको फाइदाको विवरण

नियम कानूनमा त्रुटी गरिएको दिनहरूमा दोनोन्ही

कानून लाईको बाबतको दिनहरूमा दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही

■ डा. नेत्रन राई, विद्युत

नेपालको विद्युत विभाग राजा रामलिङ्ग हो । उसको बाबतको दिनहरूमा दोनोन्ही

दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही

दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही दोनोन्ही

को मूल्याकन गरेर
न गर्नुहुन् ।

नदी र आयोजना नै
र सबै आयोजना र
मा मात्र हामीलाई

बारेमा पनि कुरा
द कुराहरु ।

भनेर भन्नुहुन् ।
सल्लाह र सुझाव

ध्यक ठानेका छैनन ।
प्रक्रिया तयार गरेमा

जलस्रोत उपयोग
बरण तयार गर्नुपर्छ ।
क्वाल गरेको रकम
त्यसका लागि उसले
छ । त्यसको स्थापना

महरु गर्न बाँकी छ ।
हिन्दै पनि अभावको
रणमा नेपाल विद्युत

छलफल

■ केशव वडाल, सदस्य, प्रतिनिधिसभा, नेपाल (एमाले)

जलस्रोतबाट नेपालको विकास सम्भव छ । यसकालागि साना योजना उपयुक्त हुन्छन् कि ठूला भन्ने विषयमा छलफल गर्ने पटैन । कुनै आयोजनासम्बन्धी निर्णय लिदा त्यसका आधारमा होइन लाभ र हानीको आधारमा हेनुपर्छ ।

प्रति युनिट लागत मात्र हेरेर फाइदा वा वेफाइदा भएको भन्न मिल्दैन । अरु किसिमको फाइदाको पनि ख्याल गर्नुपर्छ ।

नियम कानूनमा बुटी छन् भने तिनलाई सच्याउनु पर्छ लगानीकर्ताहरूलाई शुल्क दिनहरूमा प्रोत्साहन दिनुपर्छ ।

कुनै पनि आयोजनाको आयुलाई व्यवहारिक ढङ्गले विश्लेषण गर्नुपर्छ । कर्णाली बत्यो भने ३५ वर्षसम्म चल्दै कि चल्नैन भन्ने कुरा बुझन अरु संरचनाको आय हेनुपर्छ । २०२१ सालमा बनेको खोपासी आयोजनाबाट अझै पनि विद्युत उत्पादन भैरहेदै ।

■ डा. मोहनमान सैजु, अर्थविद्, योजनाविद्

नेपालको विकास गर्ने हो भने जलस्रोतलाई एकीकृत ढङ्गले जानु पर्छ । पानी साझा सम्पति हो । कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृश्य वेरोजगारी हटाउन जलस्रोतको महत्वपूर्ण भूमिका छ ।

नेपालमा अझैसम्म पनि एक तिहाइमन्दा बढी मानिसले स्वच्छ खानेपानी पाएका छैनन् । नेपालको विकासका लागि पूँजीको आवश्यकता छ । यसकालागि हामीसँग या त श्रमशक्ति छ या प्राकृतिक सम्पदा छ । प्राकृतिक सम्पदामा हामीसँग जलस्रोत र पर्यटनको सम्बन्धना छ ।

जलविद्युतको कुरा गर्दा हामीले साना, मझौला र ठूला भन्ने विवाद गर्नु हुदैन । एकीकृत ढङ्गले जाने हो भने जलस्रोतले नेपालको विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै ।

आयोजनासम्बन्धी

निर्णय लिँदा

लाभ र

हानीको

आधारमा

हेनुपर्छ ।

जलविद्युतको

कुरा गर्दा

हामीले साना,

मझौला र

ठूला भन्ने

विवाद गर्नु

हुदैन ।

■ घनश्याम भुसाल, सदस्य, प्रतिनिधिसभा, नेकपा (माले)

जलस्रोत विकासमा साना आयोजना आवश्यक छ भन्ने कुरामा विवाद छैन। ठूला आयोजना नल्याई विकास हुँदैन भन्ने कुराले विवाद सिर्जना गरेको छ। ठूला आयोजना धान्न सकैनौ भन्ने कुरा थाहा हुँदा पनि हामी अर्काको मुख ताकेर मात्र गर्न सकिने ठूला आयोजना ल्याउन खोजिरहेका छौं, किन? जलस्रोतविज्ञहरू आफैले गर्न सकिने साना आयोजनाबाट काम थालौ भन्न्याउन् तर जलस्रोतका बारेमा नजानेका राजनीतिज्ञहरू ठूला आयोजनामा जोड दिन्छन्। जलस्रोत बुझेका जलस्रोतविज्ञहरू महत्वकाँक्षी बनेका छन्। महत्वकाँक्षी हुनु पर्नेमा नबुझेका राजनीतिज्ञहरू महत्वकाँक्षी बनेका छन्।

■ डा. बद्रीप्रसाद श्रेष्ठ, अर्थविद, योजनाविद्

नेपालको विकासका लागि कुनै स्रोत छ भने त्यो जलस्रोत हो। तर यसको विकासका लागि हामीले एउटा, दुईवटा आयोजनाका बारेमा मात्रै कुरा गच्छौं। जलस्रोतको समग्र विकासका बारेमा कहिल्यै सोचेनौ। त्यसैले जलस्रोत विकासका लागि राष्ट्रिय कार्यनीति आवश्यक छ। हामी भारतसँग सम्झौता गर्न जाँदा जहिल्यै पनि लघुताभाष छुन्छ। हामी भारतबाट ठिगिएका पनि छौं। भारतले नेपालसँग जलस्रोत सम्बन्ध कारोबार गर्दा दोहोरो मापदण्ड अपनाउँछ। एउटा महाकाली सन्धिमा तीन बटा मापदण्ड छन्।

नेपालले समुद्रसम्म पुर्ने बाटो पाउने हो भने जलस्रोतमा सम्झौता गर्न सक्छ। नेपालको जलस्रोत विकासका लागि बहुराष्ट्रिय कम्पनीलाई विमानस्थलदेखि नै रेड कार्पेट ओच्याएर ल्याउनु पर्दै।

■ रामेश्वरमान अमात्य, इन्जिनियर

हाम्रो जलस्रोत नीति निर्माणमा प्राविधिक टोलीले प्रभावकारी ढङ्गले काम गरेको छैन। एउटा सरकार परिवर्तन हुने वित्तिको नीतिको व्याख्यामा पनि परिवर्तन हुन्छ।

चिनियाँहरूले बढि काम आफै गरेकाले उनीहरू आफै ठूला-ठूला आयोजना सञ्चालन गर्न र लागत घटाउन सक्षम भएका छन्।

■ जागृतप्रसाद भेटवाल, सदस्य, प्रतिनिधिसभा, नेकपा (एमाले)

अहिलेसम्म फाइदा पुऱ्याउने खालका भनिएका आयोजनाहरूले बेफाइदा पुऱ्याइरहेका छन्। नेपाली वित्तिय संस्थाले लगानी गर्दा हामीलाई के हानी हुन्छ? विश्व बैंक, एशियाली विकास बैंकले लगानी गर्दा के फाइदा हुन्छ? हामी विदेशी लगानीकर्तालाई किन प्रोत्साहन दिईरहेका छौं? महाकाली सन्धि अनुमोदन गर्ने बेलामा हामी सक्रिय भयौं। तर अहिले कार्यान्वयनको चरणमा हामी किन सकिय

नभएका? जलस्रोतमन्त्री किन खिन्न हुन्दौ?

■ डा. गोविन्द नेपाल

जलस्रोतबाट नेपालको प्रक्रियाबाट भने सम्भव हुन्ने नेपालीलाई ठिगिने स्थितिमा विज्ञहरूसँग छलफल गरिए।

■ काशीराम थारू, सदस्य

हामी आफैले सक्ने सम्भव महाकाली सन्धि यदा त्यस आम्दानी क्ता छ?

■ काशीनाथ अधिकारी

जलस्रोत नेपालको लुकेन्द्र राजनीतिमा नमिसाउँ। यस

■ हरि बैरागी दहान, सदस्य

सरकारले जलस्रोत सम्बन्धी नीति दिन सकेनन्। साना जलस्रोतविद्हरूले गरेका

■ डा. दीर्घनिधि तिवारी

जलस्रोतको उपभोगमा निराशावादी कुरा गरिरहे आवश्यक छ।

■ हरि रोक्का, प्रतिनिधि

हामीले जलस्रोत विकास दृष्टेश्वर, कर्णाली जल्ला द्वारा होलान तर समग्र नेप

(माले)

ने कुरामा विवाद छैन ।
सिर्जना गरेको छ । ठूला
अकांको मुख ताकेर मात्र
जलस्रोतविज्ञहरू आफैले
नयाँतका बारेमा नजानेका
बुझेका जलस्रोतविज्ञहरू
दकौंधी बतेका छन् ।

जलस्रोत हो । तर यसको
बारेमा मात्रै कुरा गच्छौ ।
न्यैले जलस्रोत विकासका
सम्झौता गर्न जाँदा जहिलै
न छौ । भारतले नेपालसँग
पनाउद्ध । एउटा महाकाली

दोतमा सम्झौता गर्न सक्छ ।
हानीलाई विमानस्थलदेखि नै

इभावकारी ढङ्गले काम गरेको
गच्छामा पनि परिवर्तन हुन्छ ।
आफै ठूला-ठूला आयोजना

नेकपा (एमाले)

का आयोजनाहरूले बेफाइदा
नदी हामीलाई के हानी हुन्छ ?
के फाइदा हुन्छ ? हामी विदेशी
महाकाली सन्धि अनुमोदन गर्ने
को चरणमा हामी किन सक्रिय

नभएका ? जलस्रोतमन्त्री बन्न निकै दौडधुप गछौं तर विज्ञान प्रविधि मन्त्री हुँदा
किन खिन्न हुन्छौं ?

■ डा. गोविन्द नेपाल

जलस्रोतबाट नेपालको विकास सम्भव छ तर अहिलेको जलस्रोत उपभोग
प्रक्रियाबाट भने सम्भव छैन । म हामीलाई भारतले ठगेको ठान्दिन । नेपालीले
नेपालीलाई ठगिने स्थितिमा पुन्याएका हुन् । जलस्रोत नीति बनाउँदा कहिल्यै पनि
विज्ञहरूसँग छलफल गरिएको छैन ।

■ काशीराम थारू, सदस्य, प्रतिनिधिसभा, नेकपा (माले)

हामी आफैले सबैने साना कुरा नगरेर ठूल्ठूला योजनामा मात्र चासो राख्दौं ।
महाकाली सन्धि गर्दा त्यसबाट १ खर्ब २० अर्ब आम्दानी हुन्छ भनेका थियौं । त्यो
आम्दानी कता छू ?

■ काशीनाथ अधिकारी, सदस्य, प्रतिनिधिसभा, नेकपा (एमाले)

जलस्रोत नेपालको लुकेको स्रोत हो । यसको सदुपयोग कसरी गर्ने भन्ने कुरालाई
राजनीतिमा नमिसाउँ । यसलाई राजनीतिमुक्त राखेर विकास गराउँ ।

■ हरि बैरागी दहाल, सदस्य, प्रतिनिधिसभा, नेकपा (एमाले)

सरकारले जलस्रोत सम्बन्धी नीति ल्याउन सकेनन् । जलस्रोत विज्ञहरूले यसको
नीति दिन सकेनन् । साना जलस्रोतलाई राजनीति र विवादमा फसाउने काम
जलस्रोतविद्हरूले गरेका छन् ।

■ डा. दीर्घनिधि तिवारी, अर्थविद्

जलस्रोतको उपभोगमा राजनीतिज्ञले बढी आशावादी जलस्रोतविज्ञले बढी
निराशावादी कुरा गरिरहेका छन् । जलस्रोत सम्बन्धी वैकल्पिक नीति बनाउनु
आवश्यक छ ।

■ हरि रोक्का, प्रतिनिधि, नेकपा (माले)

हामीले जलस्रोत विकासका कुरा गर्दा विकास कस्का लागि भन्ने कुरा सोच्नुपर्दै ।
पञ्चेश्वर, कर्णाली जस्ता ठूला आयोजनामा विदेशी लगानी भित्र्याउँदा केही नेपाली
हानी होलान तर समग्र नेपाली र नेपाल धनी हुँदैन । बहुराष्ट्रिय कम्पनी आउदैमा

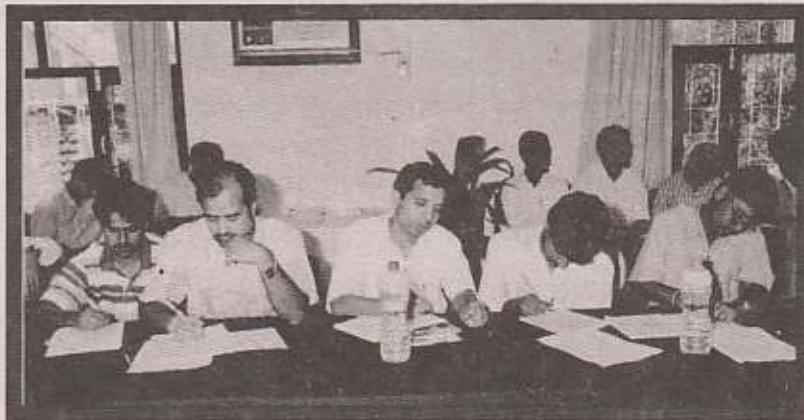
विकास हुनेरहेनद्य भन्ने कुरा डण्डोनेशिया जस्ता देशहरूको उदाहरणबाट देखिएको छ ।

■ डिकेन्द्र कंडेल, विद्युत व्यवसायी

पूँजी, प्रविधि र व्यवस्थापकीय क्षमता यी तीनवटा कुरा भए मात्र हामी जलस्रोतको विकासबाट सम्पन्न हुन सक्छौं । यसमा विधायकहरूले, नीति-निर्माताहरूले ध्यान दिनु आवश्यक छ । हाम्रो जस्तो सानो पूँजी, प्रविधि र सीप भएको ठाउँमा जनताले आफ्नो क्षमताले भ्याएको साना आयोजनाहरू निर्माण गर्न पाउनु पर्यो । यस्ता आयोजनाको कार्यान्वयनका लागि नीतिनिर्माणको तहमा बसेकाहरूले आफ्नो दायित्व सम्प्रदानु पर्यो । यो हाम्रो काम हो तर जनताले शुरू गरिरिए भन्ने कुरालाई स्वीकार गर्नु आवश्यक छ तर त्यसो भएको छैन । पहिले गरिएका सहमतिमा पनि पछिगएर विभिन्न खालका अकुश लगाउने र हतोत्साही बनाउने कार्य भइरहेछ । यस्ता कुराहरूलाई सच्याएर अधिक बढ्नु आवश्यक छ ।

■ भरत शर्मा, वातावरणविद्

अहिलेसम्म भइरहेको जलस्रोतको विकासमा आर्थिक लाभ भएको छ कि छैन ? सांसदहरूले एक किलोवाटदेखि हजारी किलोवाटसम्मका आयोजना बनाउने अवस्था भनुभयो, हामी ठूला आयोजनामा जाँदा प्रतियुनिट लागत बढी पर्न गयो भने उपभोक्ताको हालत के होला ?

१०

विषय उत्तर

गिरिश खरेल

जलस्रोतलाई नेपालीको नरीलागरेर मानिसले जीविका गरेको भनेको खाली सम्झौता गरेर ज्ञान

भूटानले ठागिएर पनि नलक्षण प्रश्न छ, भूटान र भारतको जन्मो सम्बन्ध भारतसंग राख्ने हो त । राख्ने हो भने त्यस्तो फाइदा लिएर छलफलको विषयभन्दा बाहिरको

साना र ठूला आयोजनाको विप्रस्तुत भयो । मलाई यो एकदम राष्ट्र गर्दा पनि यही मापदण्ड रमझौ । नेतृत्वकिं जता इन्जिनियरले काम गर्दै भने पनि एउटा आधार बन्दू ।

कुमार पाण्डे

ठूला आयोजनाबाट उत्पादित विविधली आन्तरिक रूपमा व्युत्पत बनेआयोजना गर्न सकिन्दै भन्ने जब्तु विपरित आजसम्म एउटै कुरा दोहोराचाहिँ २५० मेघाबाटको बत्ती लिएर कुन बाटो लायौ ? अहिले कहाँ जार्य वर्ष जाने हो कि ? यी प्रश्नहरूका

विषय प्रस्तोताबाट उत्तर/स्पष्टीकरण

बाटा कुरा भए मात्र हामी
ना विधायकहरूले, नीति-
सानो पूँजी, प्रविधि र सीप
आयोजनाहरू निर्माण गर्ने
लागि नीतिनिर्माणको तहमा
को काम हो तर जनताले शुरू
त्यसो भएको छैन। पहिले
बकुश लगाउने र हतोत्साही
अधि बढ्नु आवश्यक छ।

क लाभ भएको छ कि छैन?
आयोजना बनाउने अवस्था
लागत बढी पनि गयो भने

गिरिश खरेल

जलझोतलाई नेपालीको मरी खाने बाटो बनाउनु पर्दै। जस्तै अहिले कृपिमा
लागेर मानिसले जीविका गरेका छन्। पर्यटनमा लागेर गरेका छन्। जलझोत
भनेको खाली सम्झौता गरेर अलिकति पैसा ल्याउने साधन मात्रै हाइन।

भूटानले ठिगिएर पनि नाफा गरेको छ भन्ने कुरा उठ्यो। यसमा एउटै मात्र
प्रश्न छ, भूटान र भारतको जस्तो राजनीतिक सम्बन्ध छु हामीले पनि त्यही प्रकारको
सम्बन्ध भारतसंग राख्ने हो त? हामीले पनि भूटानले जस्तै सम्बन्ध भारतसंग
राख्ने हो भने त्यसो फाइदा लिन सकिन्दै होला। यो राजनीतिक कुरा भयो।
छलफलको विषयमन्दा बाहिरको भयो। यसबारेमा अन्य ठाउँमा छलफल गरौला।

माना र ठूला आयोजनाको विवाद छैन भन्ने कुरामा मोदी, पुवाको उदाहरण
प्रस्तुत भयो। मलाई यो एकदम राखो मापदण्ड लाग्यो। ठूला वा जुनसुकै आयोजना
गर्दा पनि यही मापदण्ड राखौं। नेपाली वित्तीय सम्बाहरूले कति लगानी गर्दैन्?
कति जना इन्जिनियरले काम गर्दैन्? मलाई लाभ्य यही मापदण्ड कायम गर्चौं
भने पनि एउटा आधार बन्दू।

कुमार पाण्डे

ठूला आयोजनाबाट उत्पादित विजुली निर्यात गर्न सक्छौ, मझौलाबाट उत्पादित
विजुली आन्तरिक रूपमा खपत गर्न सक्छौ र यामीण विचुतीकरणका लागि साना
आयोजना गर्न सकिन्दै भन्ने अवधारणा ठीक छैन। ठीक हुदौ हो त हामीले ३०
वर्षदिखि आजसम्म एउटै कुरा दोहोच्याइरहनु-पैदैनय्यो। ८७ वर्षको इतिहासमा
चाहिँ २५० मेघावाटको बत्ती लिएर बस्तुपैदैनय्यो। ३०-४० वर्ष अगाडि हामी
कृत बाटो लाग्यो? अहिले कहाँ आइपुग्यौ? त्यहि बाटो लिएर अर्को तीस चालिस
वर्ष जाने हो कि? यी प्रश्नहरूका उत्तर खोज्नुपर्दै।

८७ वर्षको

इतिहासमा

चाहिँ २५०

मेघावाटको

बत्ती लिएर

बस्तुपैदैनय्यो।

ठूलो भनेर त्यस आयोजनालाई पन्छाउने कुरामा पनि होइन। सानो भन्ने विस्तिकै अंगाल्ने कुरा पनि होइन। हाम्रो समाजले त्यसको जोखिम धान्न सक्नुपर्दछ।

खिम्ती आयोजनाको उदाहरण लिउँ। खिम्ति योजना बन्दाखेरी नवेजियन साझेदारले मुद्दा गर्नु परेका खण्डमा हामी नेपालमा मुद्दा चलाउदैनौ, यो ऐन नेपालले फेर्नुपर्दछ नव लगानी गर्दिन भनेपछि हामीले ऐन, कानून फेच्यौ। ६० मेघावाटको आयोजनाका लागि हामीले ऐन कानून फेर्नुपर्यो भने १०,००० मेघावाटको आयोजना आउँदा हामीले के के मात्रै परिवर्तन गर्नु नपर्ला यो देशमा?

जलस्रोतविदहरूले सल्लाह दिनुपर्दछ भन्नुभयो। मैले सोधन खोजेको कुरा के हो 'भने हामीले उनीहरूलाई बोलाएर सल्लाह लिने गरेका छौं? मलाई थाहा छैन। एनरोनकै कुरा गरौ। एनरोन २-३ चोटि कति चोटि आयो थाहा छैन। १५ जना मन्त्री एउटा कोठामा बसेर एनरोनले दिएको भाषण सुनेर कनिभन्स भएको भन्ने सुनेको थिए मैले। तर एनरोनलाई दिनुहुन्छ कि हुन्? यसबाट पछिल्लो पुस्तालाई के असर पर्दछ, भनेर हामीले अरू मानिसका कुरा सुन्नु आवश्यक ठानेनौ। हामीले यस्ता छलफललाई ठाउँ दिएका छौं कि छैनौ? उनीहरूलाई हामीले संसदमा बोलायौ कि? मन्त्रालयमा बोलायौ कि? पार्टी कार्यालयमा बोलायौ कि? अथवा भाषणको रूपमा र अखबारमा हेडलाइन मात्र हुने किसिमले?

दिपक ज्ञवाली

एउटा सानो उदाहरणबाट शुरु गरौ। डिकेन्द्र काडेलजी र हरि वैरागी दाहालजी आ-आफ्नो जिल्लामा तीन चार मेघावाटको सानो आयोजना शुरु गरौ भनेर लाग्नु भएको छ। डिकेन्द्रजीले लम्जुङ्गवासीहरू, साहु महाजन, जिविस आदिबाट झण्डै ५० लाख रुपैयाँ उठाईसक्नुभएको छ। यो पैसा उठेको चार वर्ष भइसक्यो। तर अझै पनि प्रोजेक्ट अगाडि बढेको छैन। यसका लागि उहाँले कति पटक मन्त्रालय धाउनु पर्यो? हाम्रो मेशिनरीबाट के कस्ता झन्जट भोग्नु पर्यो? त्यसलाई बताइदिनुभए हुने थियो। तपाईंहरूका अनुभवमा हाम्रो जलस्रोत मन्त्रालय, अर्थ मन्त्रालय र अन्य संस्थाहरूमा तपाईंहरू दिनदिनै धाई राख्नु भएको छ। ढोका घचघच्याई राख्नु भएको छ। यस कामका लागि जलस्रोत मन्त्रालयबाट तपाईंहरूले कति समय पाउनुभयो र ठूला योजनाहरूमा जलस्रोत मन्त्रालयले कति समय दिएको छ?

प्रकाशचन्द्र लोहनीजीले हामी फिक्स्ड पोजिशनबाट कुरा नगरौ भन्नुभयो। हाम्रो पनि शतप्रतिशत ठीक होइन र तपाईंहरूको पनि शतप्रतिशत ठीक होइन भन्ने हो भने र त्यसबीचमा कहिं ठाउँ छ बसेर छलफल गरौ भन्ने हो ठीक छ। अहिलेसम्म भएका विकासका अवधारणादेखि लिएर अहिलेसम्म भएका वादविवादमा यसरी नै खुल्ला रूपले बहस गरौ। अझ गहन रूपले। यतिले पुरैन।

पशुपति शम्शेर लिनुभयो। हामी त्यस मोडल भारतले मान्य सिद्धान्त प्रतिपादित गर्दा त्यो प्रतिपादित थप मेहनत के के मार्पैसंग छलफल गर्ने

विकासको फहम अधि कुरा पनि उद्देश्य आशावादी कुरा गर्नु यस्तो कुरा हुँदैन भन्ने फट्को मार्ने कम्मा र फट्को मार भनिन जिम्मेवारी कस्ते लिने मार्नुपर्दछ।

अजय दीक्षित

जलस्रोतबाट हुने खरेलले भनिसक्नुभयो। जोड दिनु भएको छ हिंडनुपर्दछ जुन बाटोमा कुरा शतप्रतिशत प्राप्त नेपालीले माम पाउँदै लागत कम हुन्छ। ह

मलाई व्यक्तिगत जलविद्युतमा मात्रै को होला खानेपानी, सिजलनाथजीले भन्नुभयो। यस प्रणालीले सिचाई

नेपाललाई फाइदा अनुसार, अध्ययन गर्ने नेपाली अर्थतन्त्रमा पर्ने काममा हामीले

सानो भन्ने वित्तकै
न सम्पुर्छ ।

न्दाखेरी न बेजियन
नौ, यो ऐन नेपालले
१० मेघावाटको
३०० मेघावाटको
देशमा ?

बोजेको कुरा के हो
मलाई थाहा छैन ।
हा छैन । १५ जना
भन्स भएको भन्ने
खिल्लो पुस्तालाई
ठानेनौं । हामीले
ससदमा बोलायौं
अयवा भाषणको

पशुपति शम्शेरजीले कोलम्बिया सन्धिबाट क्यानडाले फाइदा उठाएको कुरा
लिनुभयो । हामी त्यस्तो फाइदा उठाउन सबैनौं किनभन्ने अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिहरूको
मोडल भारतले मान्दैन । कोलम्बिया सन्धिमा तल्ला तटीय फाइदा दिनैपुर्छ भन्ने
सिद्धान्त प्रतिपादित भएको छ । हामीले महाकाली सन्धि र त्यसको संकल्प प्रस्ताव
गर्दा त्यो प्रतिपादित सिद्धान्त पालना गर्न सक्यौं कि सकेनौं ? त्यसका लागि अझ
थप मेहनत के के गर्नुपर्छ ? यी कुराहरूमा एकपटक फिक्स पोजिशन नलिइकन
रामैसंग छलफल गरौं । शायद हामी कुनै टुङ्गोमा आउँछौं ।

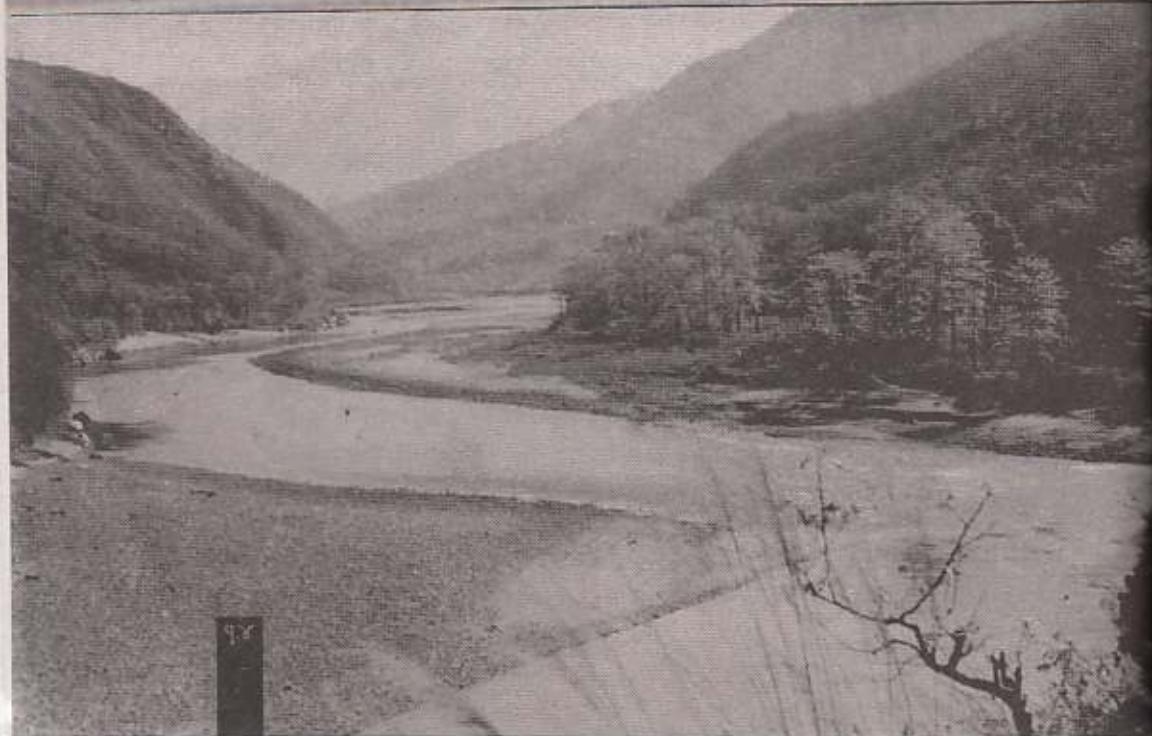
विकासको फड्को मार्ने कुरा उठेको छ । यो धेरै आकर्षित नारा होला । यहाँ
अधि कुरा पनि उठ्यो कि प्राविधिकहरू ज्यादै निराशावादी र राजनीतिज्ञहरू
आशावादी कुरा गर्दैन भनेर । शायद हामीलाई पेशाले नै फरक पारेको होला ।
यस्तो कुरा हुदैन भन्न हामीलाई जति सजिलो छ तपाईंहरूलाई गाड्दो होला । तर
फड्को मार्ने क्रममा च्यापू खुसिक्यो भन्ने के गर्ने ? हामीले यस्तो खतरा देखाइदिएनौं
र फड्को मार भन्दियौं र त्यसो गर्दा च्यापू खुसिक्यो, बङ्गरा खुसिक्यो भन्ने त्यसको
जिम्मेवारी कस्ले लिने ? फड्को मार्ने कुरा ठीक होला, तर क्षमता हेरेर फड्को
मार्नुपर्छ ।

अजय दीक्षित

जलसेतबाट हुने आर्थिक फाइदाका बारेमा प्रश्न उठेको थियो । त्यो कुरा गिरिस
खरेलले भनिसक्नुभएको छ । उहाँले स्व-स्वनिर्माण, स्वसंचालन र स्वउपयोगमा
जोड दिनु भएको छ । अवधारणाको हिसावले भन्ने हो भने हामीले त्यो बाटोमा
हिन्तुपर्छ जुन बाटोमा हामी आफै खुट्टामा, आफै क्षमतामा हिँडन सक्छौं । त्यस्तो
कुरा शतप्रतिशत प्राप्त नहोला । तर त्यो बाटोबाट जाँदा नेपालीले काम पाउँछन् ।
नेपालीले माम पाउँछन् । यहाँका कन्सलट्यान्टले काम पाउँछन् । आयोजनाको
लागत कम हुन्छ । हाम्रो क्षमता बढ्छ ।

मलाई व्यक्तिगत रूपमा सारै खुशी लागेको छ किनभन्ने आजको छलफल
जलविद्युतमा मात्रै केन्द्रित भएन । मैले भाग लिएका छलफलमा आज पहिलोपल्ट
होला खानेपानी, सिंचाई, सिंचाईमा पनि परम्परागत रूपमा ७५ प्रतिशत –
झलनाथजीले भन्नुभयो – नेपाली किसानहरूले आफै मेहनत, बलबुताले बनाएको
यस प्रणालीले सिंचाई भएको छ । यो सारै ठूलो उपलब्धि हो ।

नेपाललाई फाइदा नहुने आयोजनाहरू नगर्ने भन्ने कुरा उठ्यो । हामीले बुझे
अनुसार, अध्ययन गरे अनुसार वर्तमान अवस्थामा कर्णली जस्तो ठूलो योजनाको
नेपाली अर्थतन्त्रमा फरवार्ड र व्याकवार्ड लिंकेज छैन । त्यस्तो लिंकेज स्थापना
गर्ने काममा हामीले लाग्नुपर्छ । त्यो राष्ट्रिय दायित्व हो ।

- गम्भीर त्रुटी
- फाइदा थोरै,
- हात्तीको फुल
- व्यवस्थापनमा
- विकेन्द्रित सो

प्रस्तुति

- गम्भीर त्रुटी भएको जलस्रोत उपयोग नीति
- फाइदा थोरै, कुरा धेरै
- हात्तीको फुलको अम्लेट खाने रहर
- व्यवस्थापनमा सुधार आबश्यक छ
- विकेन्द्रित स्रोतका लागि विकेन्द्रित व्यवस्थापन

ज

हामीले ज
हुन लागिसक्यो
भइसक्यो । अति
जलस्रोतमा धन
कायापलट गर्नि
निकाल्न शुरू
मेघावाट विद्युत
क्षमताका जलानि
विकासका लागि

तर्वेको कुरा
हुन् । यस बीचमा
गरिसके । तर हा
२५० मेघावाट मा
हामीले लिएको ।

जलस्रोतबाट
दिनु आवश्यक
अवधारणामा नी
उपभोग गर्न पाए
योजना हेर्ने हो भए
विद्युत् उपभोग ।
उपभोग गर्न तप
जिल्लाहरू या ढेखै
नै नपाउने भएपाए

गम्भीर त्रुटी मएको जलस्रोत उपयोग नीति

- गिरिश खरेल

हामीले जलस्रोतबाट सम्पन्न हुन्छौं भन्ने सपना देखेको लगभग चार दशक हुन लागिसक्यो । कर्णाली बनाउने भनेको १९६२ देखि अहिलेसम्म लगभग ३६ वर्ष भइसक्यो । अहिलेसम्म नेपालको कायापलट हुने भनेको थियो त्यो भएको छैन । जलस्रोतमा धनी अरू देशहरूलाई हेर्दा उनीहरूले ३०/४० वर्षको समयमा कायापलट गरिसकेका छन् । उदाहरणका लागि चीनले १९४९ मा जलविद्युत निकालन शुरू गरेताका ३०-४० वर्षमा साना जलविद्युतबाट मात्र २० हजार मेघावाट विद्युत उत्पादन गरेको छ । उनीहरूले वर्षको एक हजार मेघावाट क्षमताका जलविद्युत स्थापना गर्दै आएका छन् । यस उदाहरणबाट जलविद्युतको विकासका लागि ३०/४० वर्ष नै पर्याप्त हुने देखिन्छ ।

नर्वेको कुरा गर्न हो भने उनीहरू १९३८ तिर जलविद्युत उत्पादनमा लागेका हुन् । यस बीचका ५० वर्षमा उनीहरूले सम्भाव्य भएको जलस्रोत सबै उपयोग गरिसके । तर हामीले ४० वर्षमा हाम्रो कूल क्षमता दृढ़ हजार मेघावटमा जम्मा २५० मेघावट मात्र उपयोग गरेका छौं । यसबाट के कुरा सिद्ध हुन्छ भने अहिलेसम्म हामीले लिएको जलस्रोत उपयोग गर्ने नीतिमा गम्भीर त्रुटी रहेछ ।

जलस्रोतबाट नेपालको विकास गर्ने नीति बनाउँदा दुई चारवटा कुरामा ध्यान दिनु आवश्यक छ । पहिलो, सबै नेपालीलाई विजुली उपलब्ध हुनुपर्छ भने अवधारणामा नीति बन्नुपर्छ । अहिलेसम्म नेपालले लिएको नीतिमा सबै नेपालीले उपभोग गर्न पाउने कुरा उल्लेख छैन । नेपाल विद्युत प्राधीकरणको दीर्घकालीन योजना हेनै हो भने आगामी बीस वर्षमा अधिकतम ३०/३५ प्रतिशत मात्र जनताले विद्युत उपभोग गर्न पाउने भन्ने कुरा उल्लेख छ । ६५ प्रतिशत जनताले विजुली उपभोग गर्न नपाउने भन्ने हाम्रो दीर्घकालीन योजना छ । अलि टाढाका पहाडी जिल्लाहरू या धेरै टाढाकै नभए पनि धेरै जसो जिल्लामा धेरैजसो मानिसले विजुली नै नपाउने भएपछि जलस्रोत भएको के अर्थ भयो ?

अर्को कुरा, नेपालको जलस्रोतको उपयोग गर्नका लागि आफै स्रोत र साधन प्रयोग गर्नुपर्छ । कसैले बनाइदेला, कसैले विजुली उपयोग गरिदेला र हामी धनी हौला भन्ने आशा गर्नु बेकार हो । त्यसैले जलस्रोतबाट कायापलट गर्ने र यसबाट सम्पन्न हुने हो भने जलविद्युत् स्थापना गर्ने कार्यलाई पनि एउटा स्थानीय उद्योगका रूपमा विकसित गर्नुपर्छ । यसो नगर्ने हो भने अन्य स्रोतबाट पैसा कमाएर विदेशी ठेकेदारहरूलाई बनाउन दिन सक्नुपर्छ । त्यसो गर्ने सम्भावना पनि थोरै छ । त्यसैले हामी जलविद्युतबाट नै सम्पन्न हुन्छौ भन्ने हो भने जलविद्युत्मा लगानी गर्ने र जलविद्युतको निर्माण गर्ने काम नेपालीले नै गर्नुपर्ने हुन्छ । यी दुइवटा आधारभूत सिद्धान्तलाई ध्यानमा राखेर हाम्रो भावी नीति बन्यो भनेदेखि जलस्रोतको विकास गर्न सम्भव छ । नत्र अर्को ४० वर्षसम्म पनि हाम्रो सपना साकार हुँदैन । धेरै विद्युत् उत्पादन भएमा अर्को ४० वर्षमा अर्को २५० मेघावाट बन्ना ।

फाइ

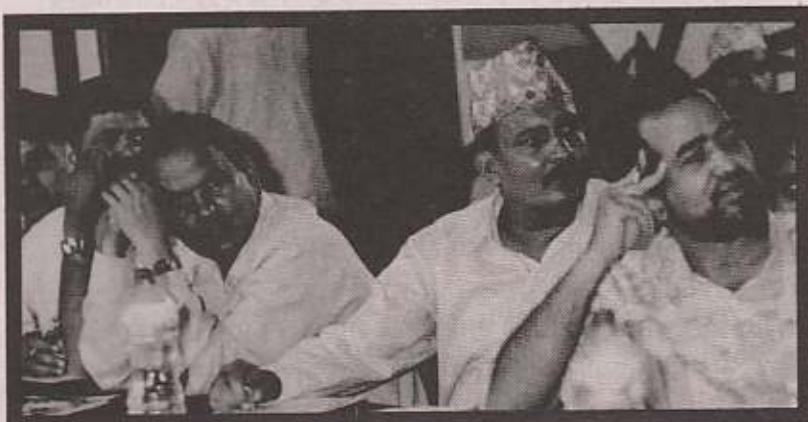
जलस्रोतबाट नेपाल प्रतिप्रश्न गर्न मन लाग्ने कि दुई चार जनाको ? पनि छन् । यी आयोजनाको छ । यसलाई नेपाल सम्भव

जलस्रोतको प्रयोगबाट विजुली पाउनुपर्छ । हामी तिछौं एक चोटी हेरौ । हामी सरदर अमेरिकाको निरपेक्ष डलर हुन्छ । तर हामी तरी

जलस्रोतको उपयोगबाट गुणात्मक रोजगारी बढ्दू हुन्छौ र सम्पन्न हुन्छौ । दुकुटी छ त्यो पनि धनी

हामी कर्णाली बनाउने भनिरहेका छौ । राजस्व लगानी भए पछि विकास भने हाम्रो व्यालेन्स अफ अधिकतम् ५० वर्ष उपर्योग हामीले एक छत्र राज गर्ने

यस्ता कुरा सुन्दा अच्छा मेरा एकजना साथीले हात्ते लिएर हिसाब गर्न बसे-हात्ते नेपाललाई कति पुग्ना, नि

स्रोत र साधन
र हामी धनी
गर्ने र यसबाट
मीय उद्योगका
भाएर विदेशी
होइ छ । त्यसैले
उत्तरानी गर्ने र
टा आधारभूत
उत्तराको विकास
र हुँदैन । धेरै

फाइदा थोरै, कुरा धेरै

- रत्नसंसार श्रेष्ठ

जलस्रोतबाट नेपाल सम्पन्न हुन सम्भव छ भन्ने आजको प्रश्न छ । मलाई प्रतिप्रश्न गर्न मन लागेको छ । नेपालभन्दा हामीले समग्र नेपालको कुरा गर्दैछौं कि दुई चार जनाको ? अहिले पनि कति आयोजना बनिराखेका छन् । विचाराधीन पनि छन् । यी आयोजनाहरूमा कसैले कन्सलटेन्सी पाएको छ, कसैले जागीर पाएको छ । यसलाई नेपाल सम्पन्न भएको मान्ने हो भने त ठीकै छ ।

जलस्रोतको प्रयोगबाट नेपाल समग्रमा धनी हुनका लागि जनताले सस्तोमा विजुली पाउनुपर्दछ । हामी जलस्रोतको धनी देशमा विजुलीको महशुल कुन दरले तिछौं एक चोटी हेरौं । हाम्रो सरदर वार्षिक आम्दानी २१० अमेरिकी डलर छ । सरदर अमेरिकाको निरपेक्ष गरीबीको रेखामुनि बस्ने मानिसको पनि महिनाको हजार डलर हुन्छ । तर हामी उनीहरूको भन्दा महजोमा विजुली उपभोग गरिरहेका छौं ।

जलस्रोतको उपयोगबाट उद्योग धन्दा फस्टायो भने, जलस्रोतको उपयोग गरेर गुणात्मक रोजगारी बढ्यो भने र हाम्रो आर्थिक अवस्था राम्रो भयो भने हामी धनी हुन्छौं र सम्पन्न हुन्छौं । अन्तिम र सबभन्दा जरुरी कुरा के छ भने नेपालको जुन ढुकुटी छ त्यो पनि धनी हुनुपर्दछ ।

हामी कर्णाली बनाओ, सेती बनाओ, अनि निकासी गरौ, खरबौ रूपैयाँ आउँद्य भनिरहेका छौं । राजस्व खुब बढ्छ, यति मान्देले काम पाउँछन्, नेपालमा यत्रो लगानी भए पछि विकास भइहाल्द्य नि भनिरहेका छौं । हामीले के पनि भनेका छौं भने हाम्रो व्यालेन्स अफ पेमेन्ट, हाम्रो व्यालेन्स अफ ट्रेड सुधार हुन्छ । विदेशीले अधिकतम् ५० वर्ष उपभोग गरेपछि त त्यो आयोजना हाम्रो हुन्छ । त्यसपछि त हामीले एक छत्र राज गर्न पाउँछौं ।

वस्ता कुरा सुन्दा अचम्म लाग्छ । हातीले फुल पार्द्द भन्ने कुरा सुन्दा जस्तै । मेरा एकजना साथीले हातीले फुल पार्द्द भनेर भन्नुभयो । त्यसपछि म क्याल्कुलेटर लिएर हिसाब गर्न बसे—हातीले कत्रो फुल पार्ला, त्यसको कतिवटा अम्लेट बन्ना, नेपाललाई कति पुर्ला, निर्यात गर्दा त्यसबाट कति आउला भनेर हामी आज

कर्णालीको कुरा गरिरहेका छौं। मानौ हामीले कर्णालीबाट ११ हजार मेघावाट विजुली निकाल्यौ। प्रति युनिट चार सेन्टका दरले निर्यात गर्यौ भने त्यसबाट दुई अरब ५१ करोड डलर आमदानी हुने रहेछ। तर यो पैसा त नेपालले पाउने होइन। जस्ते बनायो उसले लैजान्छ। नेपालले कति पाउँछ भन्न कुरा पो ठूलो हो। जसले कर्णाली बनाउँछ उसले सालको दुई अरब ५१ करोड डलर लैजान्छ। नेपाललाई निर्यात कर तीन प्रतिशत तित्यो भने साडे सात करोड अनि रोयलटी ६ करोड। नेपालले जम्मा १४ करोड डलर पाउँछ। हामी विश्व व्यापार संघको सदस्य बन्ने तयारी गरिरहेका छौं। सो संघको सदस्य भएपछि हामीले निर्यात कर पनि लिन पाउँदैनै।

* मैले सानो हाइपोथेसिस-मोडल-बनाएको छु सय मेघावाटको। यसबाट ५८३ मेघावाट आवर विद्युत निस्कन्छ। यसको निर्माण लागत २ हजार डलर प्रतिवाट लाग्यो भने बीस करोड डलर लगानी हुन्छ। आज भोलि चलेको दर ६ सेन्ट प्रति वाटमा विजुली बेच्यो भने साडे तीन करोड डलर आमदानी हुनेरहेछ। तर यो पैसा त नेपालले पाउने पैसा होइन। यदि हामीले विदेशीलाई बोलायौं र उसले लगानी गर्यो भने पैसा पनि उसले लैजान्छ। नेपालले के पाउँछ त? त्यो हिसाब गरौ। वर्तमान जलविद्युत नीति, ऐनमा उल्लेख भए अनुसार विदेशीले सय मेघावाट विजुली उत्पादन गरे भने नेपालले ८ लाख डलर पाउँछ। विदेशीले साडे तीन करोड डलर लैजान्छ। कसैले भन्ना निर्माण अवधिमा नेपाललाई भन्सार महसुल आउँछ। अरु सबै कुरा छुट छ।

यस्ता आयोजनाबाट संचालन अविधमा हो मुख्य आमदानी हुने। संचालन अवधिको पहिलो १५ बर्ष निकाशी कर तीन प्रतिशत भन्ने सुनिएको छ। लगानीकर्ताहरू यो बढी भयो भनिरहेका छन्। लगानीकर्ताहरू तीन प्रतिशत तिर्ने तयार भएका खण्डमा पनि नेपालले पाउने फाइदा साहै थोरै हुन्छ। यसबाट हामी सम्पन्न हुन्दौ?

भैरवजीले अनौठो भन्ने। पचहत्तरै जिल्ल भनेर जवाफ दिन को आइन्स्टाइन सम्बन्धी एकचोटि एउटा पार्क गएर चिसो दूध खाउँ दूध भनेको के हो? अन्धाले फेरि भने "जो सेतो भनेको राजहाउस त याहा छ राजहाउस धाँटी भएको एउटा च भनेको के हो? आइन भनेको यस्तो हो भन्ने? कुरा याहा भयो?"

जलस्रोत र सम्पन्नी दुईवटाको बीचमा त्यसमा पनि संस्थागत कुरा गर्नु दूर भनेको

ठूलो इयामका फार्मन्ट्रीले भन्नुभएको चिन भनेर। यो हिसाब बढाएर यसको हिसाब निकाल्ने

११ हजार मेघावाट
यौं भने त्यसबाट दुई
गालले पाउने होइन।
यो ठूलो हो। जसले
नेजान्छ। नेपाललाई
होयल्टी ६ करोड।
संघको सदस्य बन्ने
पनि लिन पाउदैनौ।

को। यसबाट ५८३
बार डलर प्रतिवाट
बो दर ६ सेन्ट प्रति
रहेछ। तर यो पैसा
र उसले लगानी
त्यो हिसाब गरौ।
मेघावाट विजुली
तीन करोड डलर
मुन आउद्ध। अरु

हुने। सचालन
सुनिएको छ।
प्रतिशत तिर्न
यसबाट हामी

हातीको फुलको अम्लेट खाने रहर

- दीपक जवाली

भैरवजीले अनौठो प्रश्न गर्नुभयो जलसोतबाट नेपाल सम्पन्न हुन सम्भव छ
भन्ने। पचहत्तरै जिल्ला पैदल हिडिसकेको मान्छेले त्यसै प्रश्न गर्नुभएन। मैले छ
भनेर जवाफ दिन कोशिस गरें। तर मलाई यो प्रश्नको जवाफ दिन लागदा एउटा
आइन्सटाइन सम्बन्धी कथाको याद आयो। आइन्सटाइन र उनका अन्धा साथी
एकचोटि एउटा पार्कमा हिडिरहेका थिए। बडो गर्भी थियो। आइन्सटाइनले कतै
गएर चिसो दूध खाओ भने। अन्धो साथीले भन्यो, “चीसो भनेको त थाहा छ तर
दूध भनेको के हो ?” आइन्सटाइनले दूध भनेको सेतो झोल पदार्थ हो भने पछि
अन्धाले फेरि भने “झोल भनेको त थाहा छ तर सेतो भनेको के हो ?” आइन्सटाइनले
सेतो भनेको राजहाँसको प्वाँखको रङ्ग जस्तो भने। अन्धाले फेरि भने, प्वाँख भनेको
त थाहा छ राजहाँश भनेको के हो ? आइन्सटाइनले यसको जवाफमा भने, कुप्रे
ष्टांकी भएको एउटा चरा। अन्धाले फेरि सोधे, धाँटी भनेको त थाहा छ तर कुप्रे
भनेको के हो ? आइन्सटाइनले अन्धो साथीको हात समातेर बाँगो पारेर बाँगो
भनेको यस्तो हो भनी बताएपछि उनका साथीले भने, “अब मलाई दूध के हो भन्ने
कुरा थाहा भयो।”

जलसोत र सम्पन्नताका बीचमा झण्डै झण्डै यो कथा लागू हुन्छ। किनभने
यी दुईवटाको बीचमा यति ठूलो दूरी छ र त्यसबीचमा गर्नुपर्ने तपस्या यति छः
त्यसमा पनि संस्थागत स्वरूपमा धेरै तपस्या नगरीकन जलसोतबाट सम्पन्नताको
कुरा गर्नु दूँ प्यारेको बाँगो हात भनेर बुझ्नु जस्तै हो।

ठूलो ड्यामका फाइदाका बारेमा धेरै कुरा भएका छन्। संसदमा तत्कालीन
मन्त्रीले भन्नुभएको थियो कर्णाली प्रोजेक्टबाट २९ करोड रुपैयाँ दैनिक आउद्ध
भनेर। यो हिसाब बडो सजिलोगारि निस्कन्छ। एउटा सलाइको बट्टा पछाडि
यसको हिसाब निकालन सकिन्छ। राम्रो अवस्थामा कर्णालीबाट २९ हजार

गिरावाट आवर

विजुली उत्पादन हुन्छ । यसबाट २९ करोड रुपैयाँ आम्दानी हुन झण्डै २ रुपैयाँ प्रति युनिटका दरले बेच्नुपर्छ । भारतमा अहिले झण्डै किनिदिने हो कि होइन थाहा छैन । भारतीयहरू जे सुकै भएपनि वेकूफ चाहिँ होइनन् । उनीहरूले यही दरमा किनिहाले भने पनि यसबाट फाइदा हुन्छ भन्ने कुरा शकै छ । किनभने अहिलेको हिसाबमा त्यो प्रोजेक्ट बनाउन करिब १० अरब जति डलर लाग्छ र त्यो पनि शंका छ । यत्रो रकम त्यसै आउदैन । बैंकबाट दस प्रतिशतको व्याजमा ऋण लिंदा पनि बार्षिक ७० अरब त साहुलाई तिर्नुपर्छ । व्यापारिक बैंकबाट १५ प्रतिशतभन्दा कम दरमा व्याज पाउन कठिन छ । १५ प्रतिशत व्याजदरमा ऋण लिएर बनाउने हो भने प्रति युनिट झण्डै ५ रुपैयाँ अर्थात ४.८९ रुपैयाँ व्याज पद्दोरहेछ । यसो भएपछि हामीले के पाउँछौं, साहुले के लान्छ ?

अहिले के भनिएको छ भने कर्णाली बनाउनेले ३५ वर्ष उपभोग गर्दै, त्यसपछि त्यो आयोजना हामै हुन्छ । हिमालयका ड्याम ३५ वर्षमा माटोले भरिएका प्रशास्त उदाहरण छन् । यस्तो हालतको, काम नलाग्ने अवस्थाको आयोजना फिर्ता लिएर नेपाललाई के फाइदा हुन्छ ? साराशमा कुरा गर्दाखेरि बजारभाउ मोलतोल के कसरी गर्ने ताकि हामीले अधिकतम फाइदा पाउं भन्ने कुरामा हाम्रो ध्यान गएको छैन । सबै जना सपनाको वायुपङ्खी घोडामा चढेर उडिराखेको मात्र देखिन्छ ।

नेपालको विजुलीको एकमात्र केता भारत हो । कसैले स्पाटेलाईटबाट चीनलाई बेच्छु पनि भनेका छन् । जेबाट पठाउने भएपनि चीनका विद्युत उपमन्त्रीले हामी नेपालबाट विद्युत किन्दैनौ भनिसक्नुभएको छ । त्यसैले पनि भारत नेपालको विजुलीको एकमात्र केता हो । भारतको पहिलो प्राथमिकता पानी, दोसो बाढी नियन्त्रण र तेसो विजुली हो ।

कर्णालीको अध्ययनमा के भनिएको छ भने त्यस परियोजनामा नाफाको ८० प्रतिशत विजुलीमा र बाँकी २० प्रतिशत बाढी नियन्त्रण र पानी जस्ता कुराहरूमा छ । त्यो अध्ययनको मान्यता नै गलत छ । संसारमा विजुलीका लागि लडाई भएको छैन । पानीका लागि लडाई हुन्छ । पानीका लागि मान्छे ज्यान फालन तयार छ । तर हामीले पानीको व्यापारिक मूल्य मात्र हेरेका छौं । भूटानले भारतसँग ठूला आयोजनामा समझौता गर्दा ६० प्रतिशतसम्म नाफा गैरविद्युत थेत्रबाट हुन्छ भनेर गरेको छ । हामी त्यति पनि मोलतोल गर्नसकिरहेका छैनौं । त्यसैले हामीले ठूला आयोजनाबाट विकास गर्दूँ भन्नु हात्तीको फुलको अम्लेट खान्छु भन्नु जस्तै हो । कुखुराको फुलको अम्लेट खान छाडेर हामीलाई हात्तीकै फुलको आम्लेट खाने रहर किन लागेको हो ?

विश्व बैंकले एउटा कोष खडा गर्दै, त्यसको कुरानकानी गर्ने खोजे एक पाइलो पनि अन्तिम विद्युत उर्जा कोष नेपालको रिभलिव्ह फण्डको हुन्छ । यहाँका उपलब्ध हुन्छ । यहाँका बनाउन्छन् ।

तर यसमा राजनीतिको भन्ने सरकारको सोच गर्दा पैसा सिधै सरकारको वा पब्लिक सेक्टरको

अकों कुरा विद्युत रामो कुरा हो तर यो जलस्रोत नीतिनिर्माताको

अहिले हामा विनाश जलविद्युत जस्ता ठूला विद्युत चिलिमे जलविद्युत जावेछ । तर त्यो पैसा तीनबाट एक चोटि ध्यान जानुपर्छ

अहिलेको स्थितिमा वा श्री ५ को सरकारको

नी हुन जण्डै
अहिले जण्डै
हटमा विजुली
गाहिं होइनन् ।
तें कुरा शकै
द जति डलर
उ प्रतिशतको
रिक बैंकबाट
व्याजदरमा
हैयां व्याज

व्यवस्थापनमा सुधार आवश्यक छ

— कुमार पाण्डे

विश्व बैंकले एउटा दुइवटा योजनाका लागि पैसा दिईनौ, एउटा विद्युत् उर्जा कोष खडा गाउँ, त्यसमा दश करोड डलर लगानी गाउँ भनेर श्री ५ को सरकारसँग कुरानकानी गर्न खोजेको तीन वर्ष भयो । श्री ५ को सरकारका तर्फबाट यो काम एक पाइलो पनि अगाडि सरेको छैन । म यहाँहरूलाई के निवेदन गर्दू भने त्यो विद्युत् उर्जा कोष नेपालमा आउनलाई महत गरी दिनहोस् । त्यो आयो भने एउटा रिमल्विङ्ग फण्डको रूपमा काम गर्दू । हाम्रो देशभित्र विद्युत् बनाउनलाई पैसा उपलब्ध हुन्छ । यहाँका लगानीकर्ताले त्यही पैसा उपयोग गरेर जलविद्युत् आयोजना बनाउन्दैन ।

तर यसमा राजनीति भयो । पैसा सरकारको हातमा सिधै आएन भने किन लिने भन्ने सरकारको सोचाइ देखियो । प्रोजेक्ट आउदा सबै खुशी हुने किनभने यसो गर्दा पैसा सिधै सरकारलाई आउथ्यो तर अब उर्जा कोष खडा गर्दा प्राइभेट सेक्टर वा पब्लिक सेक्टरको हातमा जाने भयो । त्यसैले यसमा सरकारले चासो लिएन ।

अर्को कुरा विद्युत् खरीद विक्रीको नीति तयार भएको छ । यस्तो नीति आउनु रास्तो कुरा हो तर यो अपर्याप्त छ । यसमा जलस्रोत मन्त्रालयसँग वार्ता हुनुपर्दै र जलस्रोत नीतिनिर्माताहरूले त्यसमा पहल गर्नुपर्दै ।

अहिले हाम्रा वित्तीय संस्थाहरू विकसित भएका छन् । तर तिनीहरूलाई जलविद्युत् जस्ता ठूला योजनामा लगानी गर्न समस्या भएको छ । उदाहरणका लागि चिलिमे जलविद्युत् आयोजनालाई कर्मचारी सञ्चयकोष पैसा लगानी गर्न तयार छ । तर त्यो पैसा तीनबर्षमा पनि निकाशी भएको छैन । किन ? यस्ता कुरामा पनि एक चोटि ध्यान जानुपर्यो ।

अहिलेको स्थितिमा जलविद्युत ठाउँ ठाउँमा पुऱ्याउने जिम्मा श्री ५ को सरकार वा श्री ५ को सरकारको स्वामित्व भएको संस्थाको हातमा छ । यसमा उनीहरूको

एकाधिकार छ। एकाधिकारको स्थितिको के बेफाइदा छ भने उसले जहिले पनि स्थायी अभावको सिर्जना गर्दछ। स्थायी अभाव सिर्जना गर्नुमा नै उसको औचित्य देखिन्छ। सबैले विद्युत् पाए भने सायद विद्युत् प्राधिकरणको औचित्य नरहन सक्छ। यस्तो स्थायी अभाव नहोस र अरू संस्थाहरू पनि यस क्षेत्रमा आउन सक्छन भन्ने उद्देश्यले अरू व्यवस्थापकीय सुधार गर्नुपर्दछ। यसका लागि वितरण र उत्पादन क्षेत्रमा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको एकाधिकारको अन्त्य गर्नुपर्दछ। सायद ट्रान्समिसन क्षेत्र अहिलेकै स्थितिमा राख्न पनि सकिन्छ। तर अन्य क्षेत्रमा एकाधिकार नतोडिक्न जनताले सरल र सस्तो रूपमा विजुली पाउँदैनन्।

हाम्रो अहिलेको समस्या विजुलीको अभाव होइन। विद्युत् उत्पादन बढाउनु मातै ठूलो समस्या होइन। हो, हामीलाई दिनको तीन चार घण्टा विजुली नपुगेको होला। तर हामीले दिनको अरू २० घण्टा जलविद्युत् केन्द्र बन्द गरेर राखेका छौं। मध्यरातमा र मध्यदिनमा विजुली सस्तो पारी दिने हो भने होटेल र अरू उच्चोग व्यवसायहरूले त्यतिखेर विजुली प्रयोग गर्दैन्।। साठी बाटको भन्दा कम्प्याक्ट ल्याम्पलाई सुविधा दिने हो भने बत्तीको समस्या धेरै मात्रामा घट्न सक्छ। कुन प्रविधि देशमा ल्याउने, कुनमा कर लगाउने, कुन समयको विजुली कुन दरमा बेच्ने भन्ने कुरा सरकारको नीतिको कुरा हो।

यी कुराहरू भएका खण्डमा नेपाल सम्पन्न हुनसक्ला नत्र नेपालमा भएको कुरा पनि हामीले उपयोग गर्न पाउँदैनौ। जलस्रोतको धनी देश भनेर जलस्रोतले देश बगाउने काम बाहेक अरू केही पनि हुँदैन।

विकेन्द्रिय विकेन्द्रिय

गोष्ठीको विषय ?
भन्ने हेर्दा मैले दुईवट
पहिलो कुरा हामीले
कि ? सिङ्गापुरको सम्पन्न
सम्पन्नता हो कि ज
भएकोलाई सम्पन्न भ
हामी व्याख्या गर्न स

दोस्रो, यो सम्पन्न
कि ? यदि यसो हो भ
आम नेपाली सम्पन्न
उपदेशले पनि प्रजा ?

अहिले हाम्रा प्र
प्रतिवेदनका अनुसार ?
मातै उपभोग गर्न पा
छन्। धनी १० प्रतिश

यो परिवेश परिव
परिवेश परिवर्तन न
गर्न खोजे जस्तो मल
बारेमा अलिकति कु
पानी मात्र भन्दू।

पानी एउटा सार्व
भेग र तल्लो भेगको

उसले जहिले पनि
नै उसको औचित्य
चित्य नरहन सब्दु।
आउन सकुन भन्ने
वितरण र उत्पादन
हुँ। सायद ट्रान्समिसन
धिकार नतोडिकन

उत्पादन बढाउनु
टा विजुली नपुगेको
बन्द गरेर राखेका
भने होटेल र अरू
साठी बाटको भन्दा
धेरै मात्रामा घट्न
हुन समयको विजुली
नेपालमा भएको
भनेर जलस्रोतले

विकेन्द्रित स्रोतका लागि विकेन्द्रित व्यवस्थापन

– अजय दीक्षित

गोष्ठीको विषय जलस्रोतबाट नेपाल सम्पन्न हुन सम्भव छ कि छैन भन्ने हेर्दा मैले दुइवटा कुरा भेटौं। एउटा सम्पन्नता र अर्को जलस्रोत। सबभन्दा पहिलो कुरा हामीले खोजेको सम्पन्नता कस्तो हो? अमेरिकाको सम्पन्नता हो कि? सिङ्गापुरको सम्पन्नता हो कि? थाइल्याण्डको सम्पन्नता हो? अथवा अरबको सम्पन्नता हो कि अथवा हाम्रो आफै नेपाली सम्पन्नता हो? कति आम्दानी भएकोलाई सम्पन्न भएको मान्ने? त्यो कति समयमा हुनुपर्छ? यो सम्पन्नतालाई हामी व्याख्या गर्न सब्द्धौं कि सबैनौ?

दोस्रो, यो सम्पन्नतामा पुने बाटो के हो? स्रोतको बढी उपभोग गरेर हो कि? यदि यसो हो भने हामीले खपत बढाउनु पन्यो। नेपाल सम्पन्न हुनका लागि आम नेपाली सम्पन्न हुनु पन्यो। बडामहाराजाधिराज पृथ्वीनारायण शाहको दिव्य उपदेशले पनि प्रजा बलिया भया देश बलियो हुन्छ भनेको छ।

अहिले हाम्रा प्रजा कस्ता छन् त? हाल सालै निस्किएको मानव विकास प्रतिवेदनका अनुसार २० प्रतिशत नेपाली जनताले राष्ट्रिय आम्दानीको ३.६ प्रतिशत मात्रै उपभोग गर्न पाउँछन्। ४५ प्रतिशत जनसंख्या चरम गरीबीको अवस्थामा छन्। धनी १० प्रतिशतले राष्ट्रिय आम्दानीको ५० प्रतिशत उपभोग गर्दैन।

यो परिवेश परिवर्तन गर्न चरम गरीबीमा बाँचिरहेका ४५ प्रतिशत नागरिकको परिवेश परिवर्तन गर्न जलस्रोतबाट सम्भव छ छैन भन्ने प्रश्नमा आज छलफल गर्न खोजे जस्तो मलाई लागेको छ। तर यसमा कुरा गर्नुभन्दा पहिला पानीका बारेमा अलिकति कुरा गर्नु आवश्यक छ। म अहिले पानीलाई जलस्रोत भन्दिन पानी मात्र भन्नु।

पानी एउटा सार्वजनिक साधन हो। पानी निरन्तर बग्दू। पानीको उपल्लो भेग र तल्लो भेगको डाइमेन्शन हुन्छ, जुन अरू साधनमा हुँदैन। पानीको बृहत्

काम छ । पानीको स्वास्थ्य सम्बन्धी काम छ । स्वस्थ्य जीवनका लागि पानी चाहिन्छ । पानीले फोहर मैला बगाएर लैजान्छ । पानीले मनोरञ्जन दिन्छ । हाम्रो देशमा पानीलाई मनोरञ्जनका साधन मानेर खोलिएका थप्रै उचोग छन् । उनीहरूले देशको अर्थतन्त्रमा योगदान गरिरहेका छन् । पानीको धार्मिक काम छ । मानिस मरेपछि नदीको छेउमा जलाइन्छ । पानीको पर्यावरणीय भूमिका छ । पानी हामीलाई मात्र चाहिएको होइन । जलचर, भूचर र पर्यावरणलाई पानीको आबश्यकता छ ।

पानीको सबैभन्दा महत्वपूर्ण काम उत्पादन हो । उत्पादनमूलक काममा सबैभन्दा महत्वपूर्ण क्षेत्र कृषि हो । यस्तै अत्यन्तै महत्वपूर्ण क्षेत्र मत्स्यपालन हो । जलमार्ग पनि महत्वपूर्ण नै छ । त्यसपछि आउँछ उर्जा ।

मैले उर्जालाई सबैभन्दा अन्त्यमा राखेको छु । तर हाम्रो विवाद उर्जामा केन्द्रित छ । मैले पानी भनेपछि उर्जा मात्र होइन अरू पनि कुरा आउँछन् भन्ने कुरा प्रस्तुत गर्न खोजेको हो । उर्जामा पनि खाली जलविद्युत् मात्र होइन तापीय विद्युत्गृहमा पनि पानीको आबश्यकता छ, आणिक विद्युत्गृहमा पनि पानीको आबश्यकता छ । तर पानी मात्रै साधन होइन । जलविद्युतको कुरा गर्दा पानी मात्रै होइन पानी, बाँधको खोंच र त्यो खोंच पछाडिको ठाउँ यी तीनवटा कुराले पानीलाई स्रोत बनाउँछ । त्यो स्रोत नभइकन भारतले आफ्नो राज्यमा अथवा अरू ठाउँमा कर्णाली, चिसापानीमा जस्तो बाँध बाँधन सक्दैन ।

अब यो स्रोत र सम्पन्नताबीच के सम्बन्ध छ भन्ने कुरातिर जाउँ । जलस्रोतको यी ६ वटा कामहरू मध्ये कुन कामको प्रयोग गरेर हामी सम्पन्नताको बाटोमा जान्छौं अथवा पानीलाई गरीबी निवारणसंग कसरी जोड्ने भन्ने प्रश्न अलिक जटिल छ । भारतको ३० / ४० वर्ष अधि शुरुभएको ग्रिन रिभोलुशनको उदाहरण हेर्ने हो भने के पाइन्छ भने पानी प्रयोग गर्ने अधिकार पाएपछि जग्गा जमीन नभएका गरीब किसानले पनि पानीको प्रयोग गरेर आफ्नो आर्थिक स्थिति सुधारेका छन् । सामुहिक काम गरेर होस अथवा पानीको बजार व्यवस्थापन गरेर होस भारतका कतिपय ठाउँमा मानिसहरूले पानीबाट लाभ उठाएका छन् । जग्गा जमीन नभएका गरीब महिलाहरूले पनि पानीको किनबेच गरेर आर्थिक लाभ लिएका छन् ।

जलविद्युतको कुरा गर्दा हामीले दुइवटा कूरा विसर्न हुन्न । एउटा लगानीको व्याकवार्ड फरवार्ड लिइकेज हुन्छ अर्थात जलविद्युत् निर्माणका कामले देशको त्यसको आर्थिक ढाँचामा योगदान गर्न सक्नुपर्छ । भारतको एउटा सानो उदाहरण हेरौ । भारतको हरिद्वार प्रान्तमा टर्वाइन र रोटरहरू उनीहरू आफैले बनाउँदा रहेछन् । हिमाञ्चल प्रदेशमा बन्दै गरेको नास्ता झाँकी योजनाको टर्वाइन, पनि त्यहिँ बन्दो रहेछ । त्यस कारखानामा काम गर्ने सामान्य मजदुरले वर्षमा झण्डै एक लाख असी हजार भारु कमाउने रहेछ, बोनस आदि गरेर । यसको अर्थ नास्ता झाँकी योजनाले विद्युत् उत्पादन मात्रै गरेको छैन भारतको अन्य क्षेत्रको आर्थिक स्थितिमा पनि योगदान गरेको छ । हाम्रो देशमा यस्तो लाभ अत्यन्तै कम छ ।

उत्पादित विजुलीले हामी संसारको सबैभन्दा अर्थतन्त्रलाई कस्तो बढाउँछ । हाम्रा अगाडि जलाउँछ । त्यसैले जहाँ पानीको त्यस्तो निर्णय लिनका सबैभन्दा ठूलो चुनौतीले हो ।

अन्त्यमा विपन्नत गतिविधिलाई मान्ने र रूपमा सम्पन्न हुन्छ ।

ग पानी चाहिन्द्य ।
दु । हास्रो देशमा
उनीहरूले देशको
। मानिस मरेपछि
नी हामीलाई मात्र
शयक्ता छ ।

नमूलक काममा
मत्स्यपालन हो ।

द उर्जामा केन्द्रित
भन्ने कुरा प्रस्तुत
पीय विद्युतगृहमा
। आवश्यक्ता छ ।
इन पानी, बांधको
ई स्रोत बनाउँछ ।
ठार्डमा कर्णाली,

बाढ़ । जलस्रोतको
नन्ताको बाटोमा
रन अलिक जटिल
उदाहरण हेर्ने हो
। जमीन नभएका
न सुधारेका छन् ।
रेर होस भारतका
। जमीन नभएका
लिएका छन् ।

एउटा लगानीको
कामले देशको
या सानो उदाहरण
जाफैले बनाउंदा
को टर्वाइन पनि
रुरले वर्षमा झण्डै
मसको अर्थ नास्ता
व क्षेत्रको आर्थिक
यन्तै कम छ ।

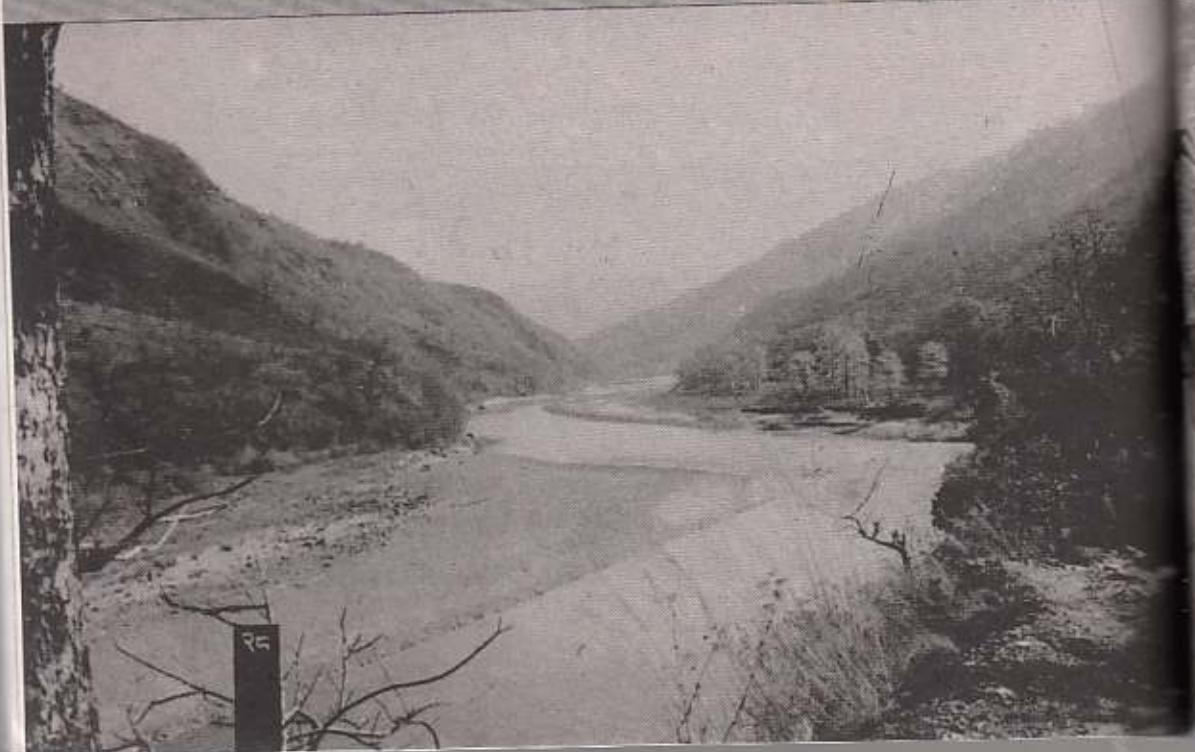
उत्पादित विजुलीले अर्थतन्त्रमा कस्तो प्रभाव पार्द्ध त्यो फरवार्ड लिंकेज भयो ।
हामी संसारको सबैभन्दा महेंगो विजुली उपभोग गरिरहेका छौ । यो विजुलीले हास्रो
अर्थतन्त्रलाई कस्तो प्रभाव पार्ला भन्ने कुरा हास्रा लागि चुनौतिका रूपमा रहेको
छ । हास्रा अगाडि जलस्रोत मात्र होइन थूप्रै स्रोतहरू छन् । पानीको चरित्र विकेन्द्रित
छ । त्यसैले जहाँ पानी प्रयोग गरिन्दू निर्णय त्यहि गरिने व्यवस्था गरिनु पर्दै । हास्रो
सबैभन्दा ठूलो चुनौति यही हो ।

अन्त्यमा विपन्नता र सम्पन्नताको कुरा गर्दा हामीले वित्तीय लाभ र आर्थिक
गतिविधिलाई मान्ने गरेका छौ । तर मैले बुझेसम्म पैसाको फाइदा हुदैमा आर्थिक
रूपमा सम्पन्न हुन्दू भन्न मिल्दैन ।

पाटी

- जलस्रोत
- वृहद् फा
- आकार
- जलस्रोत

राजनीतिक पार्टीका दृष्टिकोण

- जलस्रोतविना हामी सम्पन्न हुन सक्छौं ?
- वृहद् फाइदाका लागि ठूला आयोजना
- आकार होइन फाइदा हेर्नुपर्छ
- जलस्रोतः नेपालको सम्पन्नताको एक मात्र उपाय

हामी

जलस्रोतब
हुनु बडो उपयु
अर्कातिरबाट हे
वाट हुन्छ ? एव
भने सिचाईको
अत्यन्त सुन्दर
सम्भावनाहरू

यसको अर्थ
बनाएका छौ, प
अन्य क्षेत्रका व्य
गर्न सकिन्द्र भ
वस्तुहरू हिन्दुस
उत्पादन गर्ने
एकछिनका लाई

म यहाँ उठे
साना उदाहरण
तर विजुलीमा
यस्तो देश हो भ
बडो सुपथ मूल्य
छ र हाम्रो के
प्रतिव्यक्ति आय
सचालन गरेपाइ

जलस्रोतविना हामी सम्पन्न हुन सक्छौ ?

- पशुपति शम्शेर ज.व.रा.

जलस्रोतबाट नेपाल सम्पन्न हुन सक्छ कि सकैन भन्नेबारेमा छलफल हुनु बडो उपयुक्त छ । तर यो भन्दा पनि चासोको अर्को कुरा छ । यही प्रश्नलाई अर्कातिरबाट हेरौ । के नेपाल जलस्रोत विना सम्पन्न हुनसक्छ ? सक्छ भने के बाट हुन्छ ? एकछिनका लागि हामीले त्यातिर ध्यान दियौ भने हामीले के देखदौ भने सिचाईको सम्भावना छ । पर्यटनको पनि सम्भावना छ किनभने हाम्रो देश अत्यन्त सुन्दर छ । तर यी मार्फत मुलुकलाई कायापलट गरेर अधि बढन सक्ने सम्भावनाहरू चाहिँ छैन ।

यसको अर्थ अरू क्षेत्रलाई नहर्ने भन्ने होइन । हामीले २० बर्षे कृषि योजना बनाएका छौं, पर्यटनमा जोड दिएका छौं । हिन्दुस्तानसँग हामीले विद्युत् लगायतका अन्य क्षेत्रका व्यापारिक सम्बन्धहरू गरेका छौं । यस सम्झौताबाट औद्योगिक विकास गर्न सकिन्छ भन्ने मलाई लाग्छ । यस सम्झौता अन्तर्गत तीनबटा बाहेक सबै बस्तुहरू हिन्दुस्तानको बजारमा जानसक्ने सम्भावना छ । हामीले यस्ता बस्तुहरू उत्पादन गर्ने उद्योग अधि बढाउने हो भने पनि सस्तो ऊर्जा चाहिन्छ । तसर्थ एकछिनका लागि यो प्रश्नलाई उल्टयाएर हेनुपर्छ भन्ने मलाई लाग्छ ।

म यहाँ उठेका सबै प्रश्नमा जान चाहन्न र सविदन पनि । तर एक दुईबटा साना उदाहरणहरू दिन चाहन्छु । हाम्रो मुलुक ठिगिएको छ भन्ने कुरा त छैदछ । तर विजुलीमा हामी भन्दा ठिगिएको मुलुक कुन छ भनेर एकचोटि हेरौ न । भूटान यस्तो देश हो भनेर तपाईंहरू भन्नुहोला । चुखा प्रोजेक्टमा हिन्दुस्तानले भूटानसँग बडो सुपथ मूल्यमा सम्झौता गयो । चुखा बनेपछि ठिगिएको भूटानको के परिस्थिति छ र हाम्रो के अवस्था छ त्यो हेरौ । आजभन्दा १०-१२ वर्ष अगाडि भूटानको प्रतिव्यक्ति आय हाम्रो भन्दा कम थियो । तर उसले ३०० मेघावाटको प्रोजेक्ट सञ्चालन गरेपछि भूटानको प्रति व्यक्ति आय हाम्रो भन्दा दुई गुणा भएको छ । यसो

भनेर मैले हामी ठगिनु पर्दै भनेको होइन, ठगिंदा पनि फाईदा गर्न सकिंदो रहेछ यदि विकास भयो भने भनेको मात्र हुँ ।

जलस्रोतबाट विकास गरेका देशको राष्ट्रो उदाहरण चीन र नवै भन्दा पनि क्यानडा हो । क्यानडाले कोलम्बिया सन्धिका आधारमा मुख्य फाईदा कसरी लिने भन्ने कुरा देखाएको छ । माथिल्लो तटका राष्ट्रले फाईदा लिएको उत्कृष्ट उदाहरण हो क्यानडा ।

हामी ठूला आयोजनाका बारेमा बारम्बार छलफल गर्दौं । तर हामीले सानाको कुरा गरेकै छैनौं । मोदी के हो ? इन्द्रावती के हो ? यी जम्मै २०-३० मेघावाट भन्दा कमका छन् । यी आयोजना हामी संचालन गरिरहेका छौं । हाम्रो नीति सानो र ठूलोलाई फरक पारेर अधि बढाउने भन्ने होइन । सानो गर्ने वा ठूलो गर्ने भन्ने प्रश्न नै होइन । जुन गर्दा फाईदा हुन्छ त्यही गर्ने हो । सानो बनाउँदा लागत बढता हुनजान्छ भने त्यसबाट फाईदा हुँदैन । ठूलो गर्दा मुलुकलाई फाईदा हुँदैन भने ठूलो पनि गर्नुहुँदैन । अतः मुलुकको फाईदाका आधारमा ठूलो-सानो-मझौला सबैमा जानुपर्दै । पानी सदा बग्न दिएर हामी चुपचाप बसेर मुलुक कसरी सम्पन्न हुन्छ ?

एकदिनका लागि हामी ठूलो प्रोजेक्ट नगर्ने भनेर चुपचाप बस्यौं भने सम्भावना कहाँ छ त ? विजुलीको जे जति सम्भावना छ, रिजर्भ प्रोजेक्टमा छ । ४० प्रतिशत सम्भावना रिजर्भ प्रोजेक्टमा छ । हाम्रो भौगोलिक बनोट नै त्यस्तै छ । बहुदेशीय आयोजनाबाट मात्रै अधिकांश फाईदा हुने खालको हाम्रो प्राकृतिक बनोट छ । यसलाई सबैले बुझिदिनुपर्दै ।

यहाँ कर्णालीको उदाहरण दिइएको छ । केही गरी कर्णालीको विजुली विक्री भयो भने त्यसबाट वर्षको २ अर्ब ५१ करोड रुपैयाँ आउँछ । तर त्यसबाट नेपालले साडे दुई प्रतिशत रोयल्टी बाहेक केही पनि पाउन भनिएको छ । नेपालमा कोही पनि त्यस्तो मूर्ख मान्छे छैन जसले कर्णालीलाई अधि बढाउँदा सेतीमा प्राप्त भएको फाईदा पनि लिन सक्दैन् । सेतीमा हामीले विजुलीको १० प्रतिशत नेपालले पाउनुपर्ने प्रावधान राखेका छौं । पहिलो १५ वर्षमा हामीले साडे दुई प्रतिशत रोयल्टी पाउनुपर्दै र सकभर तीन प्रतिशत निर्यात कर पनि लिनुपर्दै । पछि के हुन्छ, कसो हुन्छ । अहिलेसम्म हामीले उठाएका कुरा यिनै हुन् । तीन देखि १५ प्रतिशत ऊर्जा निर्यात हुन्छ । त्यसको तीन प्रतिशत हामीले पाउनुपर्दै भनेर कुरा उठाइएको छ । अब पछि के कति हुन्छ त्यो छाडौं । यही मूल्य अर्थात दुई अर्ब ५१ करोड नै निर्धारण भयो भने पनि कर्णालीबाट उत्पादित विजुली निकासीबाट हामीले ३० देखि ३७.६ करोड डलर प्राप्त गर्न सम्भावना छ यदि पश्चिम सेती सरह फाईदा लियौं भने । त्यति पनि फाईदा लिन नसक्ने मान्छे पन्चो भने त त्यो फाईदा आउँदैन ।

यो त विजुली निकासीको कुरा भयो । विजुली निकासीको मात्रै फाईदा लिएर हुँदैन । ठूला-ठूला आयोजनाको बारेमा कुरा हुँदा दुई किसिमका फाईदा मैले पाएको

छु । कर्णालीमा त हो । तर बहुराम नेपालीको क्षमतै के हुनुपर्दै भने हिन्दुस्तानको स

कर्णाली बने थपिनि जान्छ । अभावको समस्या लिनुपर्दै । फरव प्राकृतिक र्यास र्यास छ ।

अहिलेसम्म थिएन । त्यसैले थियो । तर महाछ । यी सबै कु

बहुराम्बिधु विन्दुस्तानसंग न कर्णालीमा हिन्दु तटका राष्ट्रहरू ऊ विजुलीमै न तल्लो तटीय रा सिद्धान्त अनुरूप कर्तव्य यो स्वाव

जलस्रोतको लागि सम्पूर्ण गाउँगाउँमा छाडौं होइन । हिन्दु राष्ट्रका बीचम पनि नेपाल अन हेरौं र अधि ब

छु । कर्णालीमा त्वम् शरणम् भनेर आँखा चिम्लेर जानुपर्द्ध भने सोचाई पनि गलत हो । तर बहुराष्ट्रिय कम्पनी र हिन्दुस्तानी कम्पनीहरूसँग व्यवहार गर्न हामी नेपालीको क्षमतै छैन भनेर आटै नगर्ने भने सोचाई पनि गलत हो । हास्त्रो सोचाई के हुनुपर्द्ध भने नेपालले पाउने ४-५ बटा फाइदाहरू लिनुपर्द्ध । यी सबै कुरामा हिन्दुस्तानको सौजन्य त चाहिन्दू ।

कर्णाली बनेपछि सुख्खा याममा गंगामा करीब २२ देखि २५ प्रतिशत पानी थपिनि जान्दू । त्यो पानी फरक्कामा जम्मा हुन्दू । यसबाट फरक्काको पानीको अभावको समस्या समाधान हुने भएकाले हामीले भारत र बंगलादेशबाट फाइदा लिनुपर्द्ध । फरक्काको पानीको आवश्यकता पूरा गरेर हामीले बंगलादेशबाट प्राकृतिक ग्यास लिन सक्छौं किनभने बंगलादेशमा अहिले धेरै मात्रामा प्राकृतिक ग्यास छ ।

अहिलेसम्म हिन्दुस्तानले हामीलाई कुनै पनि किसिमको तथ्याक राम्ररी दिएको थिएन । त्यसैले यस अधि सर्वे गर्दा विजुलीबाट फाइदा हुने कुरा मात्रै हेरिएको थियो । तर महाकाली सन्धिले गर्दा अव भारत यी सबै तथ्याक हामीलाई दिन वाध्य छ । यी सबै कुराको हिसाव गर्दा कर्णालीबाट हामीले धेरै फाइदा लिनसक्छौं ।

बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूसँग पनि हामीले हास्त्रो स्वार्थको रक्षा गर्न सक्नुपर्द्ध । हिन्दुस्तानसँग मात्रै आफ्नो स्वार्थको रक्षा गरेर पुढैन । भाग्यवश वा दुर्भाग्यवश कर्णालीमा हिन्दुस्तानी र बहुराष्ट्रिय कम्पनीको स्वार्थ मिल्न सक्छ । किनभने तल्लो तटका राष्ट्रहरूले पाउने फाइदाको बारेमा बहुराष्ट्रिय कम्पनीलाई कुनै चासो हुदैन । ऊ विजुलीमै चित बुझाएर वस्तो भने हिन्दुस्तानलाई बडो आनन्द हुन्दू । तसर्थ तल्लो तटीय राष्ट्रलाई हुने फाईदाका बारेमा महाकाली सन्धिले अर्गीकार गरेको सिद्धान्त अनुरूप हामी अधि बढनुपर्द्ध । प्रधानमन्त्री वा मन्त्री जो भएपनि उसको कर्तव्य यो स्वार्थको रक्षा गर्ने हो ।

जलस्रोतको उपयोगका कुरामा कुनै एक प्रश्न मात्रै जोडिएको छैन । यसका लागि सम्पूर्ण कुरा हेन्तुपर्ने हुन्दू । कर्णाली, सेती र अरुणहुदै जलस्रोत विकास गाउँगाउँमा छरिनुपर्द्ध । हामीसँग प्रविधि छैन भनेर सघैभरि सामान्य कुरामा अलिङ्गने होइन । हिन्दुस्तान फँडको मारिरहेको छ । चीन त धेरै अगाडि बढिसक्यो । यी दुई राष्ट्रका बीचमा बसेर हामी सधै केही नगरी वस्ने हो भने आउने बीसौ वर्षसम्म पनि नेपाल अन्धकारको अन्कारमै हुन्दू । तसर्थ, फाईदा पनि हेरौ, बेफाईदा पनि हेरौ र अधि बढौं भन्ने मेरो आग्रह छ ।

तृष्ण फाइदाका लागि ठूला आयोजना

- डा. प्रकाशचन्द्र लोहनी

मलाई के लाग्छ भने हामीसँग भएका संसाधनहरू मध्ये जलस्रोत प्रकृतिले दिएको महत्वपूर्ण संसाधन हो । यसलाई नेपालीहरूको हितमा कसरी उपयोग गर्ने भन्ने कुरा नै मुख्य मुद्दा हो । उपयोग गर्ने कि नगर्ने भन्ने प्रश्न नै छैन । कसरी र कून तरिकाले उपयोग गर्दा बढी भन्दा बढी नेपालीलाई फाइदा हुन्छ भन्ने कुरा आजको मुख्य मुद्दा हो । यस क्रममा यहाँ दुइथरि विचारहरू आएको मैले देखेको छु । एकथरि भन्द्धन ठूला आयोजनाले त सत्यानाश नै गर्दछ । यो एउटा सपना देखाउने काम मात्र हो । यसमा धेरै जोखिम छन् । यो धारणा राखेहरूका आफै तर्कहरू छन् ।

अर्को धारणा छ, साना त गर्नै हुन्दैन भन्ने । तर हामीले त्यसरी कुनै एउटाको पक्षपाति र अर्काको विरोधी भएर सोच्नुहुन्दैन । साना भएपछि ठूलो नभएपनि हुन्छ वा ठूला भएपछि साना नभएपनि हुन्छ भनेर भन्नुहुन्दैन । हामीलाई दुवै खालका आयोजना चाहिन्दैन ।

हामीले के देखेका छौं भने एउटा विचारको पक्षमा लागेपछि सामान्यतया कुनै पनि बुद्धिजीवी त्यसमा मोर्चा कसेर लागेको हुन्छ । त्यसो हुनाले कहिलेकाहिं हामी एक आपसमा कुरा गरिरहेदा पनि आफैसँग मात्रै कुरा गरिराखेका हुन्दैन । त्यस्तो स्थिति हामीबीचमा आउनुहुन्दैन भन्ने मलाई लाग्छ । अहिलेको स्थितिमा हाम्रो देशमा ठूला, मझौला र साना भन्ने होइन, हाम्रो आवश्यकता अनुरूप कुन ठाउँमा कस्तो आयोजना कार्यान्वयन गर्ने भन्ने कुराको निर्णय गर्नुपर्द्धे भन्ने मलाई लाग्छ । कुनै ठाउँमा ८ किलोवाट क्षमताको चाहिएला, कहीं २० किलोवाटकै चाहिएला र कहीं ५,००० को चाहिएला । कुनै ठाउँमा बढी स्रोत र साधन लाग्ने आयोजना उपयुक्त होला । त्यसैले ठूलो भनेको खत्तमै हुन्छ र सानो भनेको बडो राम्रो हुन्छ भनेर सधै भनिरहने हो भने सबैका आ-आफै तर्कहरू हुन सक्छन् ।

सानो प्रोजेक्ट
सञ्चालन गर्ने
सालमा मैले २
त्यतिवेला डि.एस.
बढाउनुपर्द्धे भयो ।
गर्नु पर्ने भयो ।
१०० देखि १५
ठूलो सम्याच
विजुली बाल्न
पछि हामी राज

मैले भन्ने स
साना आयोजन
ठूला २० अर्थात
निकासी गरेर
आयोजनाका ब
हुन्दैन । भोजि
ल्याउने हो कि
नेपालका अरू
मूल्याकान गर्नु

लाभको ब
सन्दर्भमा २०-
छैनन् । किनभने
लागि अरू मूल
श्री ५ को सर
रोयलटी आउँच
कुरावाहेक रोज
नदिने हो भने ।

ठूला प्रोजेक्ट
खाली विजुली
त्यसमा लगानी
कुरा गर्न नसाई

विजुली निर्माण
अध्ययन गरिस
अनुसारको फा

गिरि

काशचन्द्र लोहनी

जलस्रोत प्रकृतिले
कसरी उपयोग गर्ने
नै छैन। कसरी र
हुन्दै भन्ने कुरा
एको मैले देखेको
यो एउटा सपना
राख्नेहरूका आफै

सरी कुनै एउटाको
लो नभएपनि हुन्दै
लाई दुवै खालका

सामान्यतया कुनै
कहिलेकाहिँ हामी
का हुन्दौ। त्यस्तो
तिमा हास्तो देशमा
कुन ठाउंमा कस्तो
लाई लाग्दै। कुनै
चाहिएला र कही
आयोजना उपयुक्त
हुन्दै भनेर सधै

सानो प्रोजेक्टको कुरा गर्ने हो भने मलाई लाग्दै नेपालमा साना योजना सञ्चालन गर्ने पहिलो व्यक्ति सायद म नै हुँला। आजभन्दा २२ वर्ष अगाडि २०३४ सालमा मैले २० किलोवाटको विजुली उत्पादन गरेको थिए। मेरै गाउँ थानसिंमा। त्यतिबेला डि.पी. अधिकारी जलस्रोतमन्त्री हुनुहुन्थ्यो। सानो जलविद्युतलाई अगाडि बढाउनुपर्छ भनेपछि उहाहरूले सामान उपलब्ध गराउने र हामीले जमीन तयार गर्नु पर्ने भयो। दुई चार महिनापछि विजुलीको उत्पादन शुरू भयो। त्यस विजुलीले १०० देखि १५० घर परिवारलाई पुगेको थियो। तर यस्ता आयोजनाको सबभन्दा ठूलो समस्या मर्मत सम्भारमा पर्दौहेछ। दोस्रो कुरा, अनुदान नदिइकन नेपालीले विजुली बाल्न नसक्ने रहेछन्। यो एउटा प्रयोगपछि २०३७ साल आयो। त्यस पछि हामी राजनीति तिर लाग्यौ।

मैले भन्न खोजेको कुरा के हो भने ट्रान्समिशन लाइनहरू जान नसक्ने ठाउंमा साना आयोजनाको विकल्प छैन। देशभित्र स्पष्ट हुने विजुली उत्पादन गर्न अलि ठूला २० अथवा ४० अथवा ६० मेघावाटका योजना पनि चाहिएलान्। विजुली निकासी गरेर फाइदा लिने भन्ने उद्देश्य छ भने ठूला योजनाहरू चाहिन्दैन्। यस्ता आयोजनाका आर्थिक, प्राविधिक, वातावरणीय, राजनैतिक र समाजिक जोखिम हुन्दैन्। भोलि हजारौ मान्द्ये चाहिन्दैन। तिनलाई कहाँबाट ल्याउने? सबै वाहिरबाट ल्याउने हो कि? हामीलाई करि फाईदा होला? अथवा त्यत्रो प्रोजेक्ट आउँदा नेपालका अरू आर्थिक पक्षहरूमा के असर पर्छ? यस्ता प्रभावलाई हेरेर आयोजनाको मूल्यांकन गर्नुपर्ने हुन्दै।

लाभको कुरा गर्ने हो भने कसले लगानी गर्दै भन्ने कुरा हेर्नुपर्छ। नेपालका सन्दर्भमा २०-२५ प्रतिशत नाका नभई कुनै विदेशी लगानी गर्न आउनेवाला छैनन्। किनभन्ने अन्तर्राष्ट्रिय लगानीका दृष्टिकोणले नेपाल दुर्गम ठाउँ हो। लगानीका लागि अरू मुलुकले पनि त्यक्तिकै प्रयास गरिरहेका छन्। त्यसपछि कुरा आउँछ श्री ५ को सरकारले के पाउँछ? दश प्रतिशत विजुली, त्यसपछि दुई प्रतिशत रोयलटी आउँछ। तीन प्रतिशत निकाशी करका लागि कुरा भइराखेको छ। यस्ता कुरावाहेक रोजगारीका क्षेत्रमा के हुन्दै? वाहिरबाट आउने हुन कि? त्यसो हुन नदिने हो भने हामीले के तयारी गर्नुपर्ने हो? यो पक्ष पनि त्यक्तिकै महत्वपूर्ण छ।

ठूला प्रोजेक्ट आउने भन्ने वित्तिकै एकछिनको लागि कर्णालीकै कुरा गरौ। खाली विजुली मात्रै बेच्ने हो र? त्यसका लागि सिमेन्ट करि चाहिन्दै? नेपालले त्यसमा लगानी गर्न सक्ने संभावना के छ? हामी के गर्न सक्छौ त्यसमा? आदि, कुरा गर्न नसकिने होइन।

विजुली निस्किसकेपछि के के फाइदा लिन सकिन्दै? यी सबै कुराहरूको विस्तृत अध्ययन गरिसकेपछि समाजलाई कस्तो फाइदा हुन्दै? त्यसमा संलग्न जोखिम अनुसारको फाइदा हुन्दै कि हुँदैन? जोखिम अनुसारको फाइदा हुँदैन भने त्यस्ता

प्रोजेक्टलाई अस्वीकार गरौ । कसैले भन्ला, यत्रा पहाडहरू भएको ठाउं नेपालमा यत्रा बाधहरू हाल्दा कहिँ गोलमाल त हुँदैन ? भोलि भुइचालो गयो भने के हुँच ? तर हामीले धेरैजसो ठाउंमा विजुली निकाल्न बाध (द्याम) नै बनाउनु पर्ने स्थिति छ । यस्तो काम गर्दा साहै खतरा हुँच भने द्याम नै नबनाउने हो कि ? यस्ता कुरामा आवेशमा आएर अथवा भावुक बनेर निर्णय गर्नु भन्दा विशेषज्ञहरूले सल्लाह दिउन । संसारको १००-१५० वर्षको इतिहासमा आएको भूकम्पको रेकर्ड हेरेर यतिसम्मलाई थाम्न सक्छ अथवा सबैदैन भन्ने निचोडमा पुग्नुपर्दै । हामीले आवेशमा आएर ठूला अथवा साना आयोजनाका पक्ष र विपक्षमा तर्क र वितर्क गर्नु भन्दा त्यस्ता तथ्यहरू माथि विचार गर्नुपर्दै । यसो गर्न आफूले सकिदैन भने अरू ठाउंबाट विशेषज्ञहरूलाई लिएर आउंला । नेपालमा एक किलो बाटदेखि १००० मेघावाट सम्मका ठूला प्रोजेक्टहरूमा पनि यसै किसिमको विश्लेषण कै आधारमा जानु पर्ने हुँच ।

विदेशी लगानीकर्ता आउने वित्तिकै त्यसले नेपाललाई निमिट्यान्न पारेर लैजान्छ भन्नु अथवा नेपाललाई ठाँगी गरेर लैजान्छ भन्नु हामी आफ्नो हितलाई हेर्न नसक्ने रहेछौं भनेर स्वीकार्नु हो । मलाई लाग्छ, अहिलेको नेपाल त्यो अवस्थामा छैन । के चाहिन्छ भन्ने प्रश्न प्रष्ट सोधने स्थितिमा त हामी पुगिसके जस्तो लाग्छ मलाई । त्यो प्रश्नको उचित जबाब पाउनका लागि हामीलाई बाहिरका विशेषज्ञहरू चाहिएलान् । तर महत्वपूर्ण कुरा चाहिँ के के प्रश्नहरू सोध्ने भन्ने हो ? त्यो प्रश्न सोधनका लागि हाम्रो बौद्धिक, प्राविधिक क्षेत्र सक्षम छ । त्यसलाई नमानेर हामी केही गर्ने सबैदैनौ, विचारै गर्नसक्दैनौ, हाम्रो देशलाई के बाट फाईदा हुँच भन्ने कुरा पनि हामी विचार गर्न सबैदैनौ भन्ने कुरालाई स्वीकार्ने पक्षमा म छैन ।

हामी एकपटक कर्णालीमा हिन्दुस्थानले लगानी गर्न भन्ने अवधारणाबाट अधि बढेका थियौ । त्यस बेला हिन्दुस्थानमा उदारीकरण शुरु भएको थिएन । त्यतिबेला कर्णाली समिति भन्ने थियो । हेरेक साना कुरामा पनि भारत सरकारको स्वीकृति चाहिन्छ भन्ने थियो । अहिले महाकाली सन्धिमा स्वीकार गरिएका केही सिद्धान्तहरू, विद्युत् व्यापार सम्झौता र उदारीकरणको लहरले प्राकृतिक स्रोतको उपयोगमा हामी एक अर्काबाट कसरी फाईदा लिन सक्छौं भन्ने मनस्थिति बनेको छ । यस सन्दर्भमा यस्ता आयोजनामा विदेशी लगानी आउने सभावना बढेको हो । यी कम्पनीहरू अरू कुनै ठाउंमा लगानी गर्न नपाएर नेपालमा आएका होइनन् । तर हिन्दुस्थान पनि मुख्य बजार हो विजुलीका लागि । उसले पनि आफूलाई किंतु फाईदा आउँच भन्ने कुरा हेर्दै । आकर्षक फाईदा हुने ग्यारेन्टी भएन भने ऊ किन आउँच ? यसरी एउटा देशबाट अर्को देशमा लगानी गर्न जानु कुनै नयाँ कुरा पनि होइन । अमेरिकाको रेल्वे बेलायतीहरूले बनाइदिएका हुन । उनीहरूले अमेरिकाको मायाले बनाएको होइन । नाफाकै दृष्टिकोणले बनाएको हो । भौतिक संरचना निर्माणका लागि विकासोन्मुख मुलुकहरू ठूला बजारका रूपमा छून । अतः उनीहरू आउने

वित्तिकै के के न ग
के हुन, राम्रोसैन
गर्दै भनेको छैन ।
जति खर्च भइसके
पैसा उसले लगा
आयोजना प्राविधि
नै सर्भे गरेको छैन
सर्भे गर्नुपर्यो । ब
कर्णाली बन्ने भ
अगाडि बदैन हि

ठूला स्केन
भने यसबाट स
बनाउने काममा
वा कसैले पनि ।
छिमेकी मुलुक
बढी हुँच । जाँ
फेरि पनि भन्च
यो नै मुख्य का

मेरो यहाँहि
मानिस भावना
सन्दर्भमा ठूला
हाम्रो साधनले
पनि भएको छ
सबै वित्तीय स
भन्दा बढी बु
बढता पैसा वि
संयुक्त लगानी
लागि विदेशी
हितमा हुने

भएको ठाउँ नेपालमा
लो गयो भने के हुन्छ ?
नै बनाउनु पर्ने स्थिति
नाउने हो कि ? यस्ता
विशेषज्ञहरूले सल्लाह
भूकम्पको रेकर्ड हेरेर
पार्छ । हामीले आवेशमा
र वितर्क गर्नु भन्दा
दैन भने अरु ठाउंबाट
देखि १००० मेघावाट
ज्ञ के आधारमा जानु

महान्यान्न पारेर लैजाएछ
हो हितलाई हेर्न नसक्ने
हो अवस्थामा छैन । के
जस्तो लाग्छ मलाई ।
हिरका विशेषज्ञहरू
भन्ने हो ? त्यो प्रश्न
मलाई नमानेर हामी
फाइदा हुन्छ भन्ने
पक्षमा म छैन ।

अवधारणावाट अधि
को यिएन । त्यतिवेला
सरकारको स्वीकृति
कोही सिद्धान्तहरू,
सोतको उपयोगमा
यति बनेको छ । यस
बना बढेको हो । यी
भएको होइनन् । तर
मलाई कति फाइदा
ने ऊ किन आउँछ ?
कुरा पनि होइन ।
अमेरिकाको मायाले
सरचना निर्माणका
उनीहरू आउने

वित्तिकै के के न गरिहाल्दून कि भनेर नआस्तिउँ । वरु हाम्रा फाईदा के हुन ? समस्या
के हुन, राम्रोसंग विश्लेषण गरारी । मलाई लाग्छ कर्णालीमा एन्रोनले पनि लगानी
गर्दू भनेको छैन । विश्व बैकवाट ऋण लिएर सबै त हामीले गरिसक्यौ । एक अरब
जति खर्च भइसकेको छ । तर ऊ एकपटक आफै आएर हेर्न चाहन्छ किन भने सबै
पैसा उसले लगाउने होइन, अन्तर्राष्ट्रिय बैकहरूबाट लिने हो । उसले पनि यो
आयोजना प्राविधिक लगायत सबै दृष्टिकोणले उपयुक्त छ, हाम्रा प्राविधिकहरूले
नै सर्वे गरेको हो, हामी विश्वस्त छौ भनेर प्रमाणित गर्नका लागि पनि उसलाई
सर्वे गर्नुपन्यो । यसको मतलब हामीले तल्लो तटीय फाइदा छाडनुपर्छ भन्ने होइन ।
कर्णाली बन्ने भयो भने यी सबै विषयमा हामीले भारतसांग सञ्जूता गर्नुपर्छ । तर
अगाडि बढौने हिचिकचाउने नीति चाहिँ मलाई ठीक लाग्दैन ।

ठूला स्केलका पश्चिमी लगानीहरूलाई हाम्रो हितमा हुनेगरी भित्रयाउने हो
भने यसबाट समग्र नेपालको भविष्य र आफ्नो स्वतन्त्रता, सार्वभौमिकतालाई दहो
बनाउने काममा पनि ठूलो योगदान हुनसक्छ । नेपालमा अमेरिका, जापान, जर्मनी
बा कसैले पनि ठूलो स्केलमा लगानी गरे भने उनीहरू आर्थिक रूपले हाम्रा तेश्रा
छिमेकी मुलुकहरू हुन्छन् । आफ्नो बढी लगानी भएका ठाउंमा जसको पनि चासो
बढी हुन्छ । आर्थिक स्वार्थले पनि देशहरूको सम्बन्धमा असर पार्छ । यसकारण म
फेरि पनि भन्दू ठूला आयोजनाहरूबाट हामीलाई राजनीतिक फाइदा पनि हुन्छ ।
यो नै मुख्य फाइदा होइन तर यो पनि एउटा फाइदा चाहिँ हो ।

मेरो यहाँहरूलाई के अनुरोध छ भने कटूर नबनौ । किनभने यसो हुने वित्तिकै
मानिस भावनामा बग्छ । यसो गर्दा हामी मुख्य मुद्दालाई विस्तृतौ । अहिले नेपालको
सन्दर्भमा ठूल प्रोजेक्टहरूमा आउने जोखिमलाई राष्ट्रिय फाइदाले कभर गर्नसक्छ ।
हाम्रो साधनले भ्याउने साना साना ३०-४० मेघावाटका आयोजना बनाउने काम
पनि भएको छ । तर आन्तरिक पूँजी जुटाउन कठिन छ । नेपालमा अहिले भएका
सबै वित्तीय सम्पादनहरू अपेक्षाकृत असर पार्छ । सबै बैकहरूबाट एक अरब भन्दा
बढौता पैसा दिन मिल्दैन । तर विद्युत आयोजनाका लागि धैरै पैसा लाग्छ । त्यसैले
संयुक्त लगानीमा जाने कि ? अथवा हाम्रो उपस्थिति न्यून हुने निकै ठूला आयोजनाका
लागि विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई ल्याउने कि ? यी कुरामा खुला वहश गरेर राष्ट्रिय
हितमा हुने गंभीर जानुपर्छ जस्तो मलाई लाग्छ ।

आकार होइन फाइदा हेनुपर्द्धा

— जलनाथ खनाल

मलाई आइन्सटाइनको कथा बढो रोचक लागेको छ । आइन्सटाइनलाई एउटा अन्धालाई यथार्थ चिनाउन कठिनाई भएको थियो । यस कोठाभित्र बसेर सबैको कुरासुन्दा मैले पनि आफूलाई त्यस अन्धासंग तुलना गरेको छु र हाम्रा पानी पणिडतज्यूहरूलाई मैले आईन्सटाइन ठान्ने कोशिश गरेको छु । आइन्सटाइनहरूले हामी अन्धाहरूलाई यथार्थ चिनाउन बढो मदत गर्नुभएको छु । जलस्रोत हाम्रो अपार स्रोत हो भन्ने कुरा हामीले शुरुदेखि नै नवुझे पनि त्यसको प्रयोग गर्दै थियौं । सबभन्दा पहिला हाम्रा एकजना आइन्सटाइन हरिमान श्रेष्ठले नेपालमा ८३,००० मेघावाट जलविद्युतको सम्भावना छ भन्नुभयो । उहाले यो कुरा पब्कै पनि विस्तृत अध्ययनका आधारमा भन्नुभएको होइन । केही निश्चित अध्ययनमा आधारित भएर उहाले एउटा अनुमानित कुरा गर्नुभयो । यसपछि यहाँ आइन्सटाइनहरूको मण्डली क्रमिक रूपमा विकसित भएर आएको छ र त्यसले आकार र गुणस्तरमा हर किसिमले विकास गर्दैछ । यस्ता खालका समारोहरू मार्फत अन्धाहरूलाई बाटो देखाउने काममा मदत गर्दै आउनुभएको छु । म यस अर्थमा उहाँहरू सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अधि दीपकजीले भन्नुभएको आइन्सटाइनसंग हिडिने अन्धा जन्मदै अन्धा भएका स्थायी अन्धा यिए अथवा त्यतिबेला मात्रै अन्धा भएका थिए ? औपचार गर्दा उनका आँखा ठीक पो हुन्ये कि ? यो कुरा चाहिँ याहाम्भएन । मलाई के लागेको छ भने यहाँ उपस्थित हामी अन्धाहरू जन्मजात अन्धा छैनै । हामी विस्तारै आखा देखन सक्छौं । मैले अहिले पनि आफूलाई अन्धाकै श्रेणीमा राखेको छु । तर विस्तारै विस्तारै आँखा देखन थालेको छु । जलस्रोत पनि एउटा महत्वपूर्ण स्रोत रहेछ भन्ने प्रारम्भिक ज्ञान हासिल गर्न थालेको छु ।

हाम्रो देशको गरीबी, अशिक्षा र पछ्याटेपनको उन्मूलन हुनैपर्द्धा भन्ने कुरामा हामी आइन्सटाइनहरू र अन्धाहरू एकमत छौ । जलस्रोतको विकास गरेर समग्र

देशको विकास ।
भएका अन्य सारे
विकास गर्नका लागि
साधनस्रोतको उपयोग
राष्ट्रिय जमता ।
होईन भने कुनै
विश्व वैकल्पिक
पांचवटा राष्ट्रिय
हुन चीन, भारत
राष्ट्रहरू हाम्रा
विकासका जन्म

आजसम्म
हिंडिसकेका द्वारा
जलस्रोत खाली
गरिसक्दा पनि
गरेर अगाडि बढाउन
मेघावाट जर्नल
विद्युत उत्पादन
पनि कम चिनाउन
मारेर अधिक बढाउन
२४० विलियन
वास्तवमा हाम्रो

जलस्रोतको
उपयोग केवल
अरु सम्भावना
फेश छ । विकास
सम्बन्धित उपयोग
वर्तमान र भवितव्य
तात्कालीक
लागि हाम्रो
राजनीतिज्ञहरू
तपाईंहरूले जाने
पनि दृढ़ विश्वास

देशको विकास गर्नुपर्द्धे भन्ने कुरामा मैले विवाद देखिन । त्यसो हुनाले हामीसँग भएका अन्य साधनस्रोतको सही उपयोग गर्दै अहिलेको स्थितिबाट फड्को मारेर विकास गर्नका लागि एउटा राष्ट्रिय विकासको रणनीति बनाउने पर्द्धे । हाम्रे देशका साधनस्रोतको उपयोग गरेर उपयूक्त ढंगले लेखा राखेर न्यूनतम रूपमा हाम्रो राष्ट्रिय क्षमता के हो, त्यसको पहिचान गरेर मात्रै नेपालको विकास हुनसक्छ । होईन भने कुनै न कुनै रूपमा हामी अपांग विकासमा फस्ने छौं ।

विश्व बैकले प्रकाशमा ल्याएको तथ्य अनुसार सन् २०२५ सम्ममा दुनियामा पाचवटा राष्ट्रले विश्वको अर्थतन्त्रमा निर्णायिक भूमिका खेलनेछन् । ती राष्ट्रहरू हुन चीन, भारत, इण्डोनेसिया, ब्राजिल र रुस । यी पाचवटा राष्ट्रमध्ये दुइवटा राष्ट्रहरू हाम्रा छिमेकी छन् । यस्ता दुई छिमेकीका बीचमा बसेका हामीसँग विकासका अनन्त सम्भावनाहरू छन् ।

आजसम्म हामीले करिव ८४, ८५ वर्षको जलस्रोतको विकासको बाटो हिङ्गिसकेका छौं । एशियाली मुलुकहरूसँग तुलना गर्ने हो भने हामीले निकै अगाडि जलस्रोत खासगरी जलविद्युतको विकास गर्न थालेका हैं । यति लामो यात्रा तय गरिसक्दा पनि हामी पछाडि नै छौं । अरू मुलुकहरूले हामीलाई कैयौं गुणा पार गरेर अगाडि बढेको कुरा सुन्नौ । हाम्रो देश चाहिँ यति पछाडि परेको छ । ८३,००० मेघावाट जलविद्युतको सम्भावना हुँदाहुँदै पनि हामीले २५० मेघावाट भन्दा बढी विद्युत उत्पादन गर्न सकेका छैनौ । समयको अन्तरालमा हामी कछुवाको गतिभन्दा पनि कम चिप्ले कीराको गतिमा हिङ्गिरहेका छौं । यसो हुनाले हामीले फड्को मारेर अधि बढनु आवश्यक छ । हामीसँग ६ हजार नदीहरू छन् । प्रत्येक वर्ष २४० विलियन क्यूबिक मीटर पानी बिगिरहेको छ । यति विशाल जलभण्डार वास्तवमा हाम्रो देशको अपार साधन हो । यसमा विवाद छैन ।

जलस्रोतको विकास गर्ने सिलसिलामा हामीले हाम्रो रणनीति तयार गर्दा पानीको उपयोग केवल खानेपानीका लागि मात्रै हो वा जलविद्युत मात्रै हो भन्ने कुरा नगरेर अरू सम्भावनाहरू पनि हेर्नुपर्द्धे । हामीसँग भएको करिव १७ प्रतिशत जति पानी फेश छ । विश्वमा फेस पानीको माग बढिरहेको छ । त्यसैले हामीसँग पानीसँग सम्बन्धित उद्योगका अनेक सम्भावना छन् । त्यसो हुनाले पानीको परम्परागत, वर्तमान र भावी उपयोगका कुरामा ध्यान दिनुपर्द्धे । त्यही अनुसार राष्ट्रिय विकासको तात्कालीक र दीर्घकालीन रणनीति हामीसँग हुनुपर्द्धे । यस्तो योजना बनाउनका लागि हाम्रा आइन्स्टाइनहरूले अत्यन्त मेहनत गर्नुपर्द्धे । अन्धा अवस्थामा रहेका राजनीतिजहरू वा जनताहरूले गर्नुपर्ने कुनै मद्दत छ भने हामी तयार छौं । तर तपाईंहरूले त्यही ढगले प्रस्ताव ल्यउनु पन्यो, ठोस प्रस्ताव आउनु पन्यो र तपाइहरूले पनि दृढ विश्वासका साथ यो बाटो हिङ्गिहरूले आफै अन्धा भए भने अप्यारो पर्द्धे । जाने क्रममा हाम्रा आइन्स्टाइनहरू आफै अन्धा भए भने अप्यारो पर्द्धे ।

हामी एक छिन खानेपानीका बारेमा चर्चा गरौं। देश भरका किसानहरूले आफै सानासाना धारा बनाएर खाने पानीको व्यवस्था सयाँ वर्षेदेखि गर्दै आएका छन्। यसबाहेक सरकारले केही साना मझौला योजनाहरू बनाउदैछ। तर अझै हाम्रो आवश्यकतालाई हर्ने हो भने ठूला ठूला योजनाको जरूरत पर्न थालेको छ। काठमाण्डौलाई खानेपानी कहाँबाट आपूर्ति गर्ने? यो विवाद तिकै लामो समयदेखि चलिराखेको छ। हामी कहिले मेलम्ची भन्दौं, कहिले कोइकु खोलाको कुरा गष्टौं। तर हाम्रो समस्या अहिलेसम्म समाधान भएको छैन। यसो हुनाले खानेपानीको कुरा गर्दा साना योजना र मझौला मात्र होइन ठूला योजना पनि चाहिन्दू भन्ने कुरा हाम्रा आवश्यकताले हामीलाई पढाउदैछ।

यसरी नै हामी सिंचाईको कुरा गरौ। नेपालमा १८ लाख हेक्टरमा सिंचाई हुने कुरा गरिएको छ। अझै केही सम्भाव्य जंगलहरू फाडियो भने ४ लाख हेक्टर जग्गा बढन सक्छ र २२ लाख हेक्टर जमिन सिंचाईका लागि योग्य छ भनेर मानिएको छ। तर अहिलेसम्म ११ लाख हेक्टरमा मात्र सिंचाइ सुविधा छ। ११ लाख हेक्टरमध्ये पनि २५ प्रतिसत मात्रै श्री ५ को सरकारले बनाएका योजनाहरू छन्। ७५ प्रतिशत किसानहरू आफैले बनाएका छन्। अब तिनीहरू मध्येमा पनि २० प्रतिशत मात्रै वर्षभरि सिंचाई हुने खालका छन्। वर्षभरि सिंचाई पुऱ्याउनका लागि हामीहरूले ठूला योजनाहरू नबनाईकन सम्भव छैन।

हामीले नेपालका ठूला ठूला जलाधर क्षेत्र मेची, कोशी, गण्डकी, कर्णाली र महाकालीमा सिंचाईका निम्नि ठूला योजनाहरू बनाउन अत्यावश्यक छन्। सिंचाईका लागि प्रयोग हुने पानीको आवश्यकता पत्ता लगाएर अधि बढनुपर्ने आवश्यकता छ। यसका लागि साना, मझौला र ठूला तीनै खाले आयोजनाहरूको आवश्यकता पर्दै। सामाजिक, आर्थिक, प्राविधिक र वातावरणीय सबै पक्षहरूलाई केलाएर हामीले तिनको छनौट गर्नुपर्दै।

अब जलविद्युत् योजनाको कुरा गरौ। हाम्रा केही सम्भावित जलविद्युत् आयोजनाहरूका बारेमा बढी बहस हुने गरेको छ। मलाई के लाग्दू भने साना आयोजना बनाउनुपर्दै भन्ने कुरामा कुनै विवाद छैन। नेपालभरी जलविद्युतको विकास गर्ने सिलसिलामा साना र मझौला जलविद्युतलाई प्राथमिकता दिनैपर्दै। यो हाम्रो आवश्यकता हो। यो आवश्यकतामाथि कसैले पनि यताउति गर्न सक्दैन। तर यसको अर्थ हामी सानावादी र ठूलाविरोधी हुनुपर्दै भन्ने होइन। सानातिना आयोजना बनाउने कममा हाम्रा साधनहरू चारैतिर छर्नुपर्ने हुन्छ। हाम्रो मानवस्रोत बढाता लाग्न सक्छ। एउटै ठूलो योजना बनायौं भने धेरै कुरा आउन सक्छ भनेर ठूलावादी मात्र हुनु पनि हुन्न। यसो भयो भने हामी आकारवादी हुन्दौं र विकासका कममा निराकारवादी हुनसक्छौ। त्यसो हुनाले हामीले यस्तो चिन्तनमा अलिङ्गनुभन्दा हामीलाई फाईदा हुन्दू कि हुदैन? त्यो स्थायी हुन्छ कि हुदैन? भन्ने कुरा हेर्नुपर्दै।

यही सन्द
ठूलो कम्पनीले
लगानीलाई ज
एककासी हुदैन

हामी पीहि
१०,८०० मेघ
कसैले हामी प
वास्तवमा आव
हामो अध्यवन
बनाउंदा त्यस
पार्दै कि पाईन

हामीले को
कुरा गर्दै तर
लगातार आफ
रूपले तै किन
आईरहेका छन्

अब चिसा
नोक्सान पच्छै
फाइदमा हामो
योजनालाई क

हामी एक
विकासलाई प
विकास कसरी
भैसकेपछि ठूल
यस्ता ज्योजन
एकदमै तसंनु
हामीले गर्नैपछ
समग्र अध्यवन
अनि मात्रै स्वी
सानो वा ठूलो
कुन ठीक कुन

हाम्रो देशम
बनेका छन्।
रहस्यहरूको

का किसानहरूले
देखि गईं आएका
उद्देश् । तर अझै
पन यालेको छ ।
लामो समयदेखि
आको कुरा गढौं ।
ले खानेपानीको
चाहिन्दू भन्ने

रमा सिंचाई हुने
लाख हेक्टर
योग्य छ भनेर
मुविधा छ । ११
का योजनाहरू
मध्येमा पनि
पुऱ्याउनका

कर्णाली र
विश्वक छन् ।
अधि बहनुपर्ने
योजनाहरूको
पक्षहरूलाई

जलविद्युत्
भने साना
जलविद्युतको
दिनैपर्द्य ।
गर्न सक्दैन ।
सानातिना
मानवस्रोत
सक्ष भनेर
विकासका
लिनुभन्दा
रा हेर्नुपर्द्य ।

यही सन्दर्भमा म एकछिन कर्णालीको कुरा गरौ । कर्णालीमा एन्रोन जस्तो
ठूलो कम्पनीले म लगानी गर्दू भन्यो । अहिले नेपालमा मात्र होइन संसारभर विदेशी
लगानीलाई आकर्षित गर्न अनेक होडवाजी भैरहेका छन् । यस सन्दर्भमा हामीले
एकासी हुैन, पर्दैन भन्नु के जरूरी छ ?

हामी पहिले कर्णाली चिसापानी प्रोजेक्टको आकार के हो भन्नेमा जाउँ । कसैले
१०,८०० मेघावाट भनिरहेका छन् । कसैले यो भन्दा सानो पनि भनिराखेका छन् ।
कसैले हामी पहिले ३,००० को बनाउछौं र थप्दै १०,००० पुऱ्याउछौं भन्दैछन् ।
वास्तवमा आकार त्यति नै हो ? त्यो १३-१४ हजारको पनि बन्न सक्छ ? हामीले
हाम्रो अध्ययनलाई त्यहाँसम्म पुऱ्याउन सक्नुपर्यो । दोस्रो कुरा, कर्णाली आयोजना
बनाउंदा त्यसभन्दा माथि अरु योजना बन्ने कुरालाई त्यसले नकारात्मक असर
पार्दै कि पार्दैन ? अरु कुनै योजनाहरू ढुन्ने पो हुन कि ?

हामीले कोशी हाइड्रायमको कुरा गर्दा भारतले जहिले पनि प्राथमिकता दिएर
कुरा गर्दै तर सुनकोशी डाईभर्सनको कुरा सुन्नै नमान्ने अवस्था थियो । नेपालले
लगातार आफ्नो अडान राख्यो, बहस गन्यो, छलफल गन्यो र अन्तत सैदान्तिक
रूपले नै किन नहोस, सुनकोशी डाईभर्सन पनि बनाउनुपर्द्य भनेर भारतीयहरू
आईरहेका छन् ।

अब चिसापानी बनाउदा त्यसभन्दा माथि ढुवान हुन्दै र त्यसबाट हामीलाई
नोक्सान पर्दै भने हामीले यसमा विचार गर्नैपर्द्य । त्यसरी नै तल्लो तटमा हुने
फाइदमा हाम्रो भाग लाग्दै कि लाग्दैन ? यो कुरा पनि हामीले हेर्नुपर्द्य । हामी ठूला
योजनालाई कसैलाई पनि अन्धाधुन्ध जिम्मा लगाउन सक्दैनै ।

हामी एकदमै महत्वको योजनाको कुरा गर्दौं भने त्यस जलाधार क्षेत्रको
विकासलाई पनि हामी छोड्न सक्दैनै । यो आयोजना बनेपछि कर्णाली वेसिनको
विकास कसरी हुन्दै ? यसलाई पनि नेपालले ध्यान दिनै पर्दै । यी समग्र अध्ययन
मैसकेपछि ठूलो आयोजना ठीक छ र फाइदाजनक छ भने प्रमाणित हुन्दै भने
यस्ता अयोजना बनाउन आँट गर्न किन पछि पर्ने ? हामीले ठूला भन्ने वित्तिकै
एकदमै तर्सनु पर्दै भन्ने होइन । बरु त्यसका लागि चाहिने अध्ययन विष्लेशण भने
हामीले गर्नैपर्द्य । म पानीविद, जलस्रोतविदहरूलाई के आग्रह गर्दछु भने तपाईंहरू
समग्र अध्ययन गरेर तथ्यहरू प्रस्तुत गर्नुहोस । यो प्रस्तावमा यी शर्तहरू हुनुपर्द्य
अनि मात्रै स्वीकार्नु पर्दै भनेर भन्नुस । हामी सोहि वमोजिम कुरा गढौं । हामीले
सानो वा ठूलो मात्रै भनेर आकारबादी बनेर जानुभन्दा आवश्यकताका आधारमा
कुन ठीक कुन बेठीक छुट्याउनु पर्दै भन्ने मलाई लाग्दै ।

हाम्रो देशमा अहिलेसम्म जलविद्युत् योजना वा सिंचाई योजना अत्यन्त महँगा
बनेका छन् । यसरी महँगा हुनुका पछाडि बडा गम्भीर रहस्यहरू छन् । यी
रहस्यहरूको उत्खनन् कार्यमा हामीलाई हाम्रा वैज्ञानिकहरूले मद्दत गर्नु जरुरी

छ। भूटानले चुखा प्रोजेक्ट सस्तोमा बनायो। त्यो भन्दा रास्तो संरचना बनाउने ठाउँ हामीसँग छ। तर पनि हामी सस्तोमा विजुली बाल सकिरहेका छैनौ। यस्ता आयोजना सस्तोमा बनाउन सकेनौ भने वनसम्पदाबाट जस्तै जलस्रोतबाट पनि हामी फाइदा लिन सक्दैनौ। सिझो राष्ट्रले वनसम्पदाबाट कति आम्दानी लिएको छ? वन संरक्षण गर्न हामीले कति खर्च गरिरहेका छौ? हाम्रो खर्च बढी परिरहेको छ। बन अब हाम्रो सम्पदा होइन दायित्व बन्न थालेको छ।

हामीले पानीलाई सम्पदा हो भनिराखेका छौ। जल त्यतिखेर मात्र सम्पदा हुन सक्छ जति खेर हामीले त्यसलाई सस्तो मूल्यमा उत्पादन गरेर बजारमा विक्री गर्न सक्छौ। यो कसरी गर्न सकिन्दै? चाहे हामी मझौला, साना वा ठूलाको उत्पादनमा जाओ। यो एउटा अत्यन्त महत्वपूर्ण प्रश्न हो। यी कुराहरूका सन्दर्भमा पनि हाम्रा आइन्स्टाइनहरूले गम्भीरतापूर्वक ध्यान दिनुपर्दै र हामी अन्धाहरूलाई आँखा देख्न सबै अवस्थामा पुऱ्याउनु पर्दै। हामीलाई दुवै आँखा देख्न सबै अवस्थामा पुऱ्याउनुपर्दै। यसका निर्मित नीति र ऐन कानूनमा कुनै समस्या छ भने त्यसलाई सुधार गर्नका लागि पनि हामीलाई सुझाव चाहिन्दै।

वास्तवमा समस्याहरू छन्। अहिले निर्यात करको कुरा आयो। जलस्रोत विकाससम्बन्धी ऐन कर्णाली अथवा महाकाली पञ्चेश्वर योजनाहरू परिकल्पना गर्नुअघि बनेको हो। त्यसमा कतिपय सुधार गर्नु आवश्यक छ। तर सुधार के के मा गर्ने? कुन कुन कुरामा सुधार गरियो भने विजुली बेच्दा पनि राष्ट्रका लागि फाईदा हुन्दै? यस्तो सुझाव आउनुपर्यो। थुप्रै आइन्स्टाइनहरू के भन्नुहुन्दै भने विजुली निर्यात गर्नुहुँदैन, अरु चिजहरू उत्पादन गर्न लगाउनुपर्दै। यो सुझाव आंशिक रूपमा राम्रो पनि हो। साँचो पनि हो र अलि अलि आँखा देख्नेले बोलेको कुरा। तर नेपालले कति विद्युत् उपयोग गर्न सक्छ? २० वर्षपछि हामी कति विद्युत् उत्पादन र खपत गर्न सक्छौ? ५० वर्षपछि कति गर्न सकिन्दै? हाम्रो विकासको प्रक्रिया के हो? त्यस पछि पनि हामी जति उत्पादन गर्न सक्छौ विजुली त्यो सबै नेपाल भित्र खपत हुन सक्छ कि सक्दैन? यदि सक्दैन भने बढी हुने विजुलीको काम के? त्यो बढी हुने विजुलीलाई हामीले निर्यात गर्न किन नमिल्ने? आदि जस्ता प्रश्नहरूमा पनि गहिराईमा पुगेर मन्थन गरेर सुझाव आओस् भन्ने मेरो आग्रह छ।

ज
सम्पद

म आइन्स्टाइन्स
एटम बम बनाउने
हुन्दै भनेर सिक्क
आइन्स्टाइनले तिन
दिन सबैये। तर त
अर्थमा आइन्स्टाइन
आइन्स्टाइन जस्ता
बदमास भन्नुपर्दै
भएकाहरूलाई पार्ना
बुढी भष्ट बनाउने
छन्, कसैलाई के
साना पनि होलान्, को
यी आइन्स्टाइनहरू
बडो खुशी पनि

समस्यै समस्यै

नेपालका द
महिनाभन्दा बढी
अझैपनि कतिपय
२२ वटा जति हो
छन्।

जलस्रोतः नेपालको सम्पन्नताको एक मात्र उपाय

— शेरबहादुर देउवा, पूर्व प्रधानमन्त्री

म आइन्सटाइनको कथाबाटै शुरू गर्दैछु। आइन्सटाइन महान व्यक्ति हुन जसले एटम बम बनाउने फर्मूला दिए। ती व्यक्तिले एउटा अन्धालाई दूध कस्तो रङ्गको हुन्छ भनेर सिकाउन खोजे। वास्तवमा अन्धाले दुधको रंग बारेमा सोध्दा आइन्सटाइनले तिम्रा आँखै छैनन्, किन दुधको रङ्ग सोध्दौ भनेर एउटा सानो जवाफ दिन सक्ये। तर उनले त्यसो नगरी त्यो अन्धालाई बेवकुफ बनाउन थाले। यस अर्थमा आइन्सटाइन योग्य भएनन्। उनले एउटा अन्धालाई मिसलिङ गरे। आइन्सटाइन जस्तो प्रकाण्ड वैज्ञानिकलाई अज्ञानी त भन्नु भएन बरु अलि-अलि बदमास भन्नुपर्यो। नेपालमा त यस्ता आइन्सटाइनहरू छन् जसले आँखा भएकाहरूलाई पनि मीसलीड गर्दैछन्। अन्धाको त करै छाडौ, आँखा भएकाहरूको बुढि भष्ट बनाउने आइन्सटाइनहरू हामीकहाँ छन्। कसैलाई के बोल्न लगाएका छन्, कसैलाई के। मैले साना आइन्सटाइनहरूलाई मात्र दोष दिन खोजेको होइन साना पनि होलान। ठूला पनि होलान्। तर यिनै आइन्सटाइनहरू कोही ठूलाका पक्षमा होलान्, कोही सानाका पक्षमा होलान् र कोही मझौलाको पक्षमा। जे भएपनि यी आइन्सटाइनहरू मीसलीड गर्नमा आइन्सटाइन भन्दा पनि योग्य रहेछन्। मलाई बडो खुशी पनि लागेको छ।

समस्यै समस्या

नेपालका ८० प्रतिशत जनता कृषिमा निर्भर छन् तैपनि उनीहरूलाई ६ महिनाभन्दा बढी खान पुर्दैन। किनेर खान पैसा छैन। सुदूर गाउँहरूको कुरै छाडौ, अद्यैपनि कतिपय सदरमुकामसम्म वाटो पुगेको छैन। यस्ता जिल्लाहरू सायद २०-२२ वटा जति होलान्। अस्वस्यता, अशिक्षा, महामारीबाट बालबच्चाहरू पीडित छन्।

हामीसंग गरिखाने जग्गा जमीन छैन । भएको जमीनबाट खान पुर्दैन । द्योरा छोरीलाई पढाउन सकिराखेका छैनौ । ४० लाख बालबालिकाहरू मन्द बुद्धिका जन्मएका छन् नेपालमा । मन्द बुद्धि भएको नागरिकले के देश बनाउँछ ? लाजले टाउको निहराउनु पर्ने स्थितिमा हामी पुगेका छौं ।

नेपालको अहिलेको अदस्याको जिम्मेवार को हो, को होईन ? यसमा म वहस गर्न चाहन्न । तर एउटा कुरा सत्य हो, नेपाल सबैभन्दा गरीब देशहरू मध्येको एक हो । यही हिसाबले जाने हो भने नेपाल सबैभन्दा गरीब हुन वेर छैन ।

* अब के गर्ने त, यस्तिकै छोडिदिउँ ? या अको बाटोबाट जाउँ ? अको के बाटो छ त हामीसंग ? कोही भन्दून् यहाँ पर्यटन छ । तर यसका लागि विजुली चाहियो, बाटो चाहियो । डोल्पा धेरै रासो छ भनेर भन्दून् सबैजना । तर त्यहाँ के गर्नु ? बाटो छैन, विजुली छैन, होटल लजहरू छैनन् । सांचै भन्ने हो भने पर्यटनको पूर्वाधार बन्न मात्रै ५० वर्ष लाग्छ । त्योभन्दा कम समय लाग्छ भनेर मलाई कसैले पनि बुझाउन सकेको छैन । ५० वर्षसम्म पूर्वाधार बन्न मात्रै लाग्छ भने यसको मुख ताकेर मात्रै सम्भव छ ?

बहु लागौ ८० प्रतिशत जनता निर्भर भएको कृषिको विकासका लागि भन्ने हो भने यस क्षेत्रमा पनि समस्या छन् । कृषि विकासका लागि सिंचाई त चाहियो । हुनत कतिपय ठाउँमा आकासे पानीका भरमा परम्परागत रूपले खेति गरिन्दूँ । जहाँ कुलो नहर लाग्छ, त्यहाँ त लगाउनु पन्यो । कहाँ छ कृषियोग्य जमीन हामीसंग ? मधेशमा छ । मैचीदेखि महाकालीसम्ममा छ । कृषियोग्य भूमि एक तिहाई मात्रै छ । तर त्यही किसानको खेतमा पानी छैन । भूमिगत सिंचाइ परियोजनाहरू असफल भइसके । सुनसरी र मोरडमा मात्रै ६ अरब भूमिगत सिंचाइ योजनामा खर्च भईसक्यो तर पनि किसानको खेतमा पानी छैन । साना साना ट्यूवेल किन्न पनि किसानसंग पैसा छैन । कृषि विकास बैकले दिन सबैदैन, उसलाई प्रेसर छ ।

हामीसंग हिमालबाट बर्ने यत्रा ठूला ठूला नदीहरू छन् । यी नदीहरूबाट हामी किसानको खेतमा पानी पुन्याउन सक्छौं । किसानको खेतमा पानी नपुन्याई कृषि कान्ति हुनै सबैदैन । पहाडमा त साना साना खोलाहरूबाटे गर्नुपर्ला । खासगरी मधेशमा साना खहरे खोलाबाट किसानको खेतमा पानी पुन्याउन सक्दैन ।

यहाँ विजुली नभएर सबै जंगल नाश भईसक्यो । ८० प्रतिशत जनताका चुलोचौको दाउराबाटे चलेको छ । जंगल साफ (विनाश) भएको तपाईंहरूले देख्नुभएको छ ?

त्यसो भए अरू के छ त उपाय ? मानव संसाधन विकास गर्ने भन्ने होला । तर जापानले पहिले नै उद्धिनिसक्यो । नेपाल बाह्य संसारबाट अलग छ । कति दिनसम्म नेपालले यस्तो अवस्थामा बस्ने ? राणाकालमा नेपाल बर्षोसम्म बाह्य संसारबाट अलग बस्यो । पछि पनि अलग बस्यो । अहिले पनि त्यस्तै देखिरहेको छु मत । वास्तवमा हामीसंग पैसा छैन । आएका लगानीकर्ताहरूका लागि उपयुक्त वातवरण छैन ।

जलस्रोत एक म

मैले पहिलेदेखि फट्टको मार्ने एक मान्दू बनाएको होईन । जल भन्ने वित्तिकै भारतले छैन । अथवा भारतले नेपाल एकमत छ तिक्क हुन । कसले भन्ने

हामीले समयमा होइन । मैले त्यसस्तै सोच्ने कि नसोच्ने ? बाटो देखाएन । यस जलस्रोतबाहेक जल मान्न तयार छु भने आयोजनाको कुरा कुरा गरेको छैन ।

मगन्तेहरूको यस सन्दर्भमा अब तेपाललाई हेनुपन्यो बंगला हेरेर मात्रै नेपालका लागि जल यसो भनेको छैन । हुनुहुन्दूँ । अनि हामी सुन्दौँ, त्यही अनहो हो । तर आज जीकारणबाट भएको

ठीकै छ, माना विदेशीहरू कहाँ तपाईंहरूलाई पन्न झूण लिएर किसाटरवाईन बन्द भए विचरा ती सोजा उनीहरूले बैकको

जलस्रोत एक मात्र उपाय

मैले पहिलेदेखि भन्दै आएको हुं र फेरि पनि भन्दैछु – नेपालले विकासको फड्को मार्ने एक मात्र उपाय जलस्रोत हो। मैले जलस्रोतलाई कुनै प्रतिष्ठाको विषय बनाएको होईन। जलस्रोतको विकासबाहेक हामीसँग अन्य विकल्प छैन। विकास भन्ने वित्तिकै भारतलाई बुझाउने खालको विकास कसले भनेको छ? कसैले भनेकै छैन। अथवा भारतलाई फाइदा हुने विकासको कुरा कसले गरेको छ? सम्पूर्ण नेपाल एकमत छ कि नेपालले बढी फाइदा लिनुपर्छ। भारतबाट हामी ठिगिनु हुन्न। कसले भन्यो ठिगिनुपर्छ भनेर?

हामीले समग्रमा हेर्नुपर्छ। मलाई कसैको सिद्धान्त, आदर्श, सोचाईप्रति अविश्वास होइन। मैले त्यसलाई गलत भन्न खोजेको होईन। तर देशको मूल मुद्दाका बारेमा सोच्ने कि नसोच्ने? आजको मिटिङ्गमा पनि कसैले यस ढगले कुरा उठाएन। कसैले बाटो देखाएन। यसकारण मलाई केही दिक्क लागेको छ। हाम्रो विकासका लागि जलस्रोतबाहेक अरु बाटो छ भनेर कसैले बैकल्पिक बाटो बताउँछ भने म गुरु मान्न तयार छु भनेर भनेकै छु। तर कसैले बाटो बताएन। यहाँ साना जलविद्युत आयोजनाको कुरा कसैले गरेको छैन, सब झुटा कुरा हो। मझौलाको पनि कसैले कुरा गरेको छैन। ठूला आयोजनाको कसैले गरेका होलान् मलाई याहा छैन।

मगन्तेहरूको नमागीकन अरु कुनै बाटै हुैदैन। मानेको के को रोजिछाडि? यस सन्दर्भमा अर्को के कुरा आउँछ भने निर्णय गर्दा विचार गर्नुपर्यो, समग्र नेपाललाई हेर्नुपर्यो। ठूल ठूला पहाड छन्, गाउँ नै गाउँ छन् काठमाण्डौका ठूलठूला बगला हेरेर मात्रै हुैदैन। म प्रधानमन्त्री भएपछि के कुरामा कन्भन्स भएँ भने नेपालका लागि जलस्रोत बाहेक अर्को बाटो छैन। मैले कुनै पूर्वाग्रहका आधारमा यसो भनेको छैन। हामीमा कुनै अलमल पनि छैन। अलमलमा त तपाईं विशेषज्ञहरू हुनुहुन्छ। अनि हामीलाई त्यस्तै अलमलमा पारिदिनु हुन्छ। हामी त जनताको कुरा सुन्छौं, त्यही अनरूप बोल्छौं। कहिले बढी बोलौला कहिले कम। यो बोलै कुरा हो। तर आज जति पनि विवाद सिर्जना भएको छ यो सबै यिनै विशेषज्ञहरूके कारणबाट भएको हो।

ठीकै छ, साना आयोजनाहरूकै कुरा गरौ न त। यस्ता साना आयोजनाहरूमा विदेशीहरू कहाँ आएका छन्? अनि नेपाली आफैले कति गर्न सकेका छन्? म तपाईंहरूलाई पञ्चायतकालको एउटा उदाहरण दिन्छु। कृषि विकास बैकबाट ऋण लिएर किसानहरूले टर्वाईन शुरु गरे। पछि ती साना खहरे खोलाहरू सुकेर टर्वाईन बन्द भए। बैकको ऋण तिर्न नसकेर विचरा किसानहरूको विजोग छ। विचरा ती सोझा किसानहरूलाई तिनै विशेषज्ञहरूले फसाईदिएकाले आजसम्म उनीहरूले बैकको ऋण तिर्न सकेका छैनन्।

अकोंतिर, ठीकै छ, साना र मझौलामै पनि म लगानी गर्दू भनेर केही अगाडि आउँछ र उसलाई केही अप्ल्यारो परेको छ, कसैले रोकेको छ भने लौ जाउँ म जान्छु मन्त्रालयमा अनसन बस्न। आउनेलाई कसले रोकेको छ? तर के गर्नु विदेशीहरू आउदै आउदैनन्। विना फाइदा उनीहरू किन आउँछन्? जहाँ फाइदा हुन्छ उनीहरू त्यही आउँछन्। हामीले उनीहरू विना फाइदा पनि आइदिन्छन् भनेर सोच्नु नै मुख्ता हो। कुरा के हो भने हामी पनि फाइदा लिउँ। उनीहरूले पनि फाइदा लिउन। यो त घर धनीले आफ्नो घरलाई भाडामा लगाए जस्तो हो। बसेलाई पनि फाइदा, बस्न दिनेलाई पनि फाइदा। यो फाइदा लिने कुरामा आखिर विवाद किन? झगडा किन? हामी कुन कुरामा विवाद गरिराखेका छौं त? यदि सील्टेशनमा झगडा हो भने त्यसमा मैले नाइ भनेकै छैन। कर्णालीका किनारमा बृक्षरोपण गरौं। सारा जनतालाई परिचालित गरौं। ठीक छ भालि भुइँचालो आयो भने कति रेक्टर स्केलसम्मका लागि बनाउंदा खेरी भूकम्प पुफ हुन सक्दछ त्यो इयाम। त्यो चै भन्नुस न। लगानी गर्न आउनेले त्यो कुरा मानेन भने त जान्छ। नदी किनारे किनार बृक्षरोपण गर्न मान्दैन भने त्यो जान्छ। त्यो भन्नुस न। वातावरणका कुरा होलान र अन्य कतिपय कुराहरू होलान। यसलाई मैले अस्तीकार गर्न खोजको होइन। हामीलाई हानी हुने कुरा, रोक्ने कुरा गरौं न। वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन गर्ने कुरामा मलाई आपत्ति छैन।

फाइदा

यसरी आउनेले १५ वर्षपछि आयकर तिदैछ। बनाउनलाई १० वर्ष लाग्दू। अझ रोयलिट छ। दश प्रतिशत अतिरिक्त कर लगाएका छौं हामीले सेतीमा। निर्यात कर लाग्नु पर्दू भनेर मैले भनेको छैन नि। किन भनेदेखि इन्डिप्रिजलाई एक एक अडचन थापेर भगाउने पक्षमा म छैन। उसलाई त लोभ्याएर ल्याउने हो। शुरूमै मुखमा नअटाउने बुजो हालिदिनु भएन नि। शुरूमा लोभ्याने हो। पछि शर्त राखौला दुइ चार वर्षपछि।

अकों कुरा हाम्रो भागमा के छ? जसको घरमा ११ हजार मेगावाट इनर्जीको स्वीच हुन्छ ऊ कमजोर हुन्छ कि बलियो हुन्छ? जसको घरमा मैन स्वीच हुन्छ उसको बार्गन गर्ने क्षमता हुँदैन भनेर कसले पत्याउँछ?

* भारतको प्राथमिकता पहिलो पानी, दोसो बांध, तेसो विजुली भनेर यहाँ कुरा उठे। भारतको प्राथमिकता के छ हामीलाई मतलब छैन। नेपालले किन मतलब राख्ने? पल्लो घरको प्राथमिकतासँग के मतलब? आफ्नो घरको प्राथमिकता हेर्नु पन्यो नि। नेपालको प्राथमिकता के हो भने आफ्नो देशको पानी आफ्ना किसानलाई दिने, आफ्नो देशको विजुली जहाँ बजार छ त्यहाँ बेच्ने। हाम्रो घरको प्राथमिकता भनेको विजुली बेचेर पैसा कमाउने, निर्यात गर्ने, व्यापार घाटा घटाउने।

अधि एकजन
व्यापार घाटा घ
छ भन्नुस? जर्म
त्यसै हामीलाई उ
यत्रो व्यापार
बाचेका छन्। त
छोराथोरीलाई स
सपनामा बाचेक
त्यसकारण सपन
साकार पानु मह
यसलाई साकार
हुन्छ नि मलाई।

पानीको बारे
पछाडि भनेका छ
गढ़रहेको छ। टन
वर्ष पछि पानीको
हक कायम गर्ने
कायम गरिएको
र कोशीमा पनि

हामी जहिल्यै
भण्डार भेटिसकि
हो भने उनीहरू
वाल्नुपर्दू। आफ्न

बडालादेशाले
किनभने उनीहरू
उर्जामा अहिले थे
परीक्षणले यहाँ उ
त्यस इनर्जीको क
पानी के गर्ने? ह
लगेको लगेकै छ
पनि लिउँ भन्नाले
मौका छ कि विज

विजुलीको मु
कपाल दुखाइको

नेर केही अगाडि
भने लौ जाउं म
छ ? तर के गर्नु
न ? जहाँ फाइदा
पनि आइदिन्छन्
लडै ? उनीहरूले
उन्हाए जस्तो हो ।
ने कुरामा अखिर
का छौं त ? यदि
पानीका किनारमा
मुईचालो आयो
हुन सबदछ त्यो
भने त जान्छ ।
त्यो भन्नुस न ।
इमैले अस्वीकार
न । वातावरणीय

१० वर्ष लाग्छ ।
सेतीमा । निर्यात
जलाई एक एक
उने हो । शुरूमै
छ शर्त राखौला

वाट इनर्जीको
मेन स्वीच हुन्छ
भनेर यहाँ कुरा
ले किन मतलब
को प्राथमिकता
पानी आफ्ना
घाटा घटाउने ।

अधि एकजना मान्छेले भन्नुभयो कि राजनीतिज्ञले सपना बाढे । भारतसंगको
व्यापार घाटा घटाउने उपाय के छ ? भन्नुस मलाई । त्यसको वैकल्पिक उपाय के
छ भन्नुस ? जर्मनीबाहेक अरू सबैसंग व्यापार घाटा छ । वैकल्पिक उपाय नदिने,
त्यसै हामीलाई आरोप लगाउने ?

यत्रो व्यापार घाटा घटाउन पर्द्य भन्दा यो बेकारको सपना हो रे । सबै सपनामा
बाँचेका छन् । तपाईंहरू सब सपनामा बाचिरहनु भएको छ । तपाईंहरू आफ्ना
छोरछोरीलाई सपना बाङ्हुहुन्छ । स्वास्नीलाई सपना बाङ्हु हुन्छ । हामी सबै
सपनामा बाँचेका छौं । कहिलेकाही सपनालाई पनि विपना बनाउन सकिन्छ ।
त्यसकारण सपना देख्नु खराब होइन । सपना बाङ्हु खराब होइन । तर सपना
साकार पार्नु महत्वपूर्ण कुरा हो । नेपाल बनाउने सपनै हो यो । अभियान हो यो
यसलाई साकार पार्ने हो । हामीले भनेजसो गर्दा फाइदा भएन भने माफी मगाए
हुन्छ नि मलाई । फाइदा भएन भने हामी सबैलाई टुङ्गिखेलमा झुण्डयाए हुन्छ ।

पानीको बारेमा लडाई हुन्छ भन्ने कुरासंग म सहमत छु । कसैले एकसय वर्ष
पछाडि भनेका छन्, कसैले ५० वर्ष पछि भनेका छन् । पानी बहुमूल्य बस्तु हुदै
गइरहेको छ । टनकपुरमा, महाकालीमा हामीले पानीमा हास्त्रो हक राख्यौ । पचास
वर्ष पछि पानीको मूल्य के हुन्छ, कहाँ बेच्ने त्यो हास्त्रो कुरा हो । हामीले आफ्नो
हक कायम गर्ने र चाहेको बेलामा पानी जिक्ने अधिकार राखेका छौं । यस्तो हक
कायम गरिएको छ पहिलो पलट । कर्णालीमा यसो गर्न सकियो भने पछि गण्डकी
र कोशीमा पनि गरे हुन्छ । कसैले नाई भनेको छैन ।

हामी जहिल्यै यही विवादमा अलिङ्गरह्यौ भने के हुन्छ ? बङ्गलादेशमा विशाल
भण्डार भेटिसकियो ग्यासको । हामीले लगानी कर्ताहरूलाई तुरन्तै आकर्षित नगर्ने
हो भने उनीहरू बङ्गलादेश जान्छन् । अनि बङ्गलादेशको ग्यासको विजुली हामीले
बाल्नुपर्द्य । आफ्नो देशको पानीको विजुली होइन ।

बङ्गलादेशले आफ्नो ग्यास सस्तोमा बेच्यो भने लगानीकर्ताहरू उतै जान्छन् ।
किनभने उनीहरू जहाँ सुविधा छ त्यहीं जान्छन् । अर्को खतरा के छ भने सौर्य
उर्जामा अहिले धेरै अध्ययन भैरहेकोछ । कुनै पनि बेला, कुनै दिन ५-१० वर्षको
परीक्षणले यहाँ एउटा ठूलो विस्फोट हुदैछ । सोलर इनर्जीको अथाह भण्डार छ ।
त्यस इनर्जीको फाइदा एशिया र अफ्रिकाका देशले बढी पाउँछन । त्यस पछि हामीले
पानी के गर्ने ? हास्त्रो पानी त बगेको बगेकै छ । भारतले सिचाइका लागि पानी
लंगेको लंगेकै छ । बगेको पानी जम्मा पारौ विजुली निकालौ । त्यसबाट फाइदा
पनि लिउँ भन्दाखेरि रोक्नु त देशद्रोही काम भइहाल्यो नि । अहिले हामीसंग ठूलो
मौका छ कि विजुली बनाउँ र बेचौँ ।

विजुलीको मूल्यको कुरा पनि आयो । यो जुन कम्पनीले लगानी गर्द्य उसको
कपाल दुखाइको कुरा हो । कतिमा बेच्ने भन्ने कुरा बजारले निर्धारण गर्द्य । त्यसैले

यो लगानीकर्ताको टाउको दुखाइ हो । हामीले यसमा चिन्ता लिने कामै छैन । हामी रोयलटी लिउँ, कर लगाउँ, अरु फाइदा लिउँ ।

नेपालमा विजुली किन महङ्गो छ भने यसको उत्पादन कम छ । जुन देशमा उत्पादन कम छ, त्यहाँ अभाव त हुन्छ, त्यो बस्तु महङ्गो त हुन्छ । यसपालि तरकारी धेरै महङ्गो भो । तर यो भ्याट लागेर होइन । वैमौसमी तरकारीको उत्पादन कम भएर हो । उत्पादन बढाउनुस् सस्तो बनाउनुस् ।

विद्युत् आयोजना बनाउंदा र बनाइसकेपछि त्यसबाट नेपालीले फाइदा पाउनुपर्दछ भन्ने कुरामा मेरो कुनै आपत्ति छैन । त्यसका लागि सिमेन्ट कहाँबाट ल्याउने, काम गर्ने मान्द्ये कहाँबाट ल्याउने भन्ने कुरा पनि उठे । हामीसँग सिमेन्टको भण्डार छ । कसैलाई ल्याउनुस्, लगानी गराउनुस् र आफ्नो सिमेन्ट भएसम्म अन्त किन्न पाइदैन भन्नुस । पाँच वर्ष, दश वर्ष लागला कर्णाली शुल्क गर्न । त्यो भन्दा अगाडि सिमेन्ट बनाउनुस् र बेच्नुस् आफ्नो सिमेन्ट । नेपालीबाहेक अरूलाई काम लाउन पाउन्नस् भन्नुस । त्यसका लागि अहिलेदेखि ट्रेनिङ स्कूल खोल्नुस । पच्चीस हजार इन्जिनियरलाई तालिम दिउँ । यस्ता काममा लागौं न हामी । काँचो फलामको खानी यहि छ भने निकाले हुन्छ । तर त्यो फलाम खानी निकाल पनि विजुली चाहिन्छ ।

अन्त्यमा तपाईंहरूलाई धेरै धेरै धन्यबाद । तपाईंहरूबाट धेरै ज्ञानवर्द्धक कुराहरू पाएको छु मैले । विना पूर्वाग्रह तपाईंहरूको कुरा स्वीकार गरेको छु । तपाईंहरूका कुरामा इमान्दारी छ । धेरै महत्वपूर्ण कुराहरू उठाउनु भएको छ । हरेकको भनाइमा प्वाइन्ट छ कसैकोमा बढता होला, कसैकोमा कम । सानो सानो कुरालाई प्रेप्टिज इस्यू नबनाउनु होला । देश विकास गर्ने बेलामा आफ्नो प्रेप्टिज इस्यू बनाउनुहुन्न । देशको प्रेप्टिज बन्यो भने हास्त्रो पनि बनिहाल्छ ।

१. अजय दीप्ति
२. अजयभद्र खन
३. अर्जुन डकाल
४. आदिन्यमान
५. इश्वर वराल
६. उत्तम सिल्वर
७. ओम चड्का
८. कनकमणि दी
९. काशीनाथ ज
१०. काशीराम ब
११. कुमार पाण्डे
१२. केशव बडाल
१३. गिरीश खड्के
१४. गुणराज भट्ट
१५. डा. गोविन्द
१६. घनश्याम न
१७. डमिन्द दाहार
१८. चिरञ्जीवी
१९. जे.पी. भेट्ट
२०. झलनाथ ख
२१. डिकेन्द कडे
२२. डा. दीर्घनी
२३. दीपक जवा
२४. दुर्योधन सिल्वर
२५. डा. द्वारिका
२६. धातृ सुवेदी
२७. पशुपति श

छैन। हामी

जुन देशमा
लि तरकारी
त्पादन कम

पाउनुपर्छ
ट ल्याउने,
को भण्डार
अन्त किन्न
न्दा अगाडि
काम लाउन
चीस हजार
मको खानी
चाहिन्छ।

कुराहरु
पाइहरुका
मा भनाइमा
नाई प्रेष्टिज
उनुहुन्न।

अनुसूची १ :

सहभागिहरुको नामावली

१. अजय दीक्षित, जलस्रोतविद्
२. अजयभद्र खनाल, पत्रकार
३. अर्जुन ढकाल, पत्रकार
४. आदित्यमान श्रेष्ठ, पत्रकार
५. इश्वर बराल, बातावरणविद्
६. उत्तम सिलबाल
७. ओम खड्का, पत्रकार
८. कनकमणि दीक्षित, हिमाल
९. काशीनाथ अधिकारी, सांसद्
१०. काशीराम यारु, सांसद्
११. कुमार पाण्डे, जलस्रोतविद्
१२. केशव बडाल, सांसद्
१३. गिरीश खरेल, जलस्रोतविद्
१४. गुणराज भट्ट, नेपाल गुणस्तर तथा नापतौल विभाग
१५. डा. गोविन्द नेपाल, सह-प्राध्यापक
१६. घनश्याम भुसाल, सांसद्
१७. डमिन्द्र दाहाल, अनुसन्धानकर्ता
१८. चिरञ्जीवी दुंगाना, आज्ञको समाचार पत्र
१९. जे.पी. भेटबाल, सांसद्
२०. झलनाथ खनाल, सांसद्
२१. डिकेन्द्र कडेल, अध्यक्ष, लमजुङ विद्युत
२२. डा. दीर्घनिधि तिवारी, अर्थशास्त्री
२३. दीपक जबाली, जलस्रोतविद्
२४. दुर्योधन सिह, सांसद्
२५. डा. द्वारिकानाथ दुगेल, पूर्वसचिव, जलस्रोत मन्त्रालय
२६. धातृ सुवेदी, पत्रकार
२७. पशुपति शमशेर जबरा, सांसद्

२८. पुष्पहरि क्याम्पाराई, रिपोर्टर, नेपाल टेलिभिजन
२९. पूर्णहरि अमात्य, पत्रकार
३०. डा. प्रकाशचन्द्र लोहनी, सांसद्
३१. प्रतीक भण्डारी, पत्रकार
३२. प्रेम लामिछाने
३३. डा. बद्रीप्रसाद श्रेष्ठ, पूर्वउपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग
३४. भक्त बहादुर रोकाय, सांसद्
३५. भरत शर्मा, बातावरणविद्
३६. भैरव रिसाल, पत्रकार
३७. भोजराज ऐर, अधिवक्ता
३८. महेश्वर पाठक, सांसद्
३९. मंगलमान शाक्य, पत्रकार
४०. मुरारी शिवाकोटी, पत्रकार
४१. डा. मोहनमान सैंजु, पूर्वउपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग
४२. मोहन मैनाली, पत्रकार
४३. रत्नसंसार श्रेष्ठ, चाटड एकाउण्टेन्ट
४४. रमेश आर्य, उपसचिव, उच्चोग मन्त्रालय
४५. रामप्रसाद हुमागाई, गोरखापत्र
४६. रामप्रसाद देव, पत्रकार
४७. रामशरण घिमिरे, उपसचिव, संसद् सचिवालय
४८. रामेश्वरमान अमात्य, रिसोर्स कन्सल्ट्यान्ट
४९. लक्ष्मण अधिकारी, सम्पादक, साधाना
५०. सञ्जय घिमिरे, हिमालय टाइम्स्
५१. सिद्धराज ओझा, सांसद्
५२. सुधिन्द्र शर्मा, समाजशास्त्री
५३. श्याम श्रेष्ठ, पत्रकार, मूल्यांकन
५४. शेरबहादुर देउबा, सांसद्
५५. हरि बैरागी दाहाल, सांसद्
५६. हरिमान श्रेष्ठ, जलस्रोतविद्
५७. हरि रोक्का, प्रतिनिधि, नेकपा (माले)
५८. हरि सिंह, अनुसन्धानकर्ता
५९. हस्त गुरुड, पत्रकार

काठमाडौं, लोटी
विकासका नामी बनाए
कुराहरि राजनीतिक वा
एकप्रदाता व्यक्ति बोलने
जलचोत दुर्घटना बोलने
उजां उत्तराखण्डाई
सानेपाली, चर्चालाला, च
सम्बन्धित जन्म विवाह
हुपमा देखिएने बुरामा

जलचोतको विकास
तथा नीति निर्माणका ब
राजनीतिक व्यक्तिगत
नेपाल सम्पदन दुर्घ
विषयमा नेपाल बालाका
प्राज यहाँ अधिकारी
कार्यकर्ता बाटै बाली
कुराहरि लालाहाति बाल
विषयमा बोले बिल्ल बि

दुर्घ जलचोत
उपर्यामा बिरेशी बा
र दुला, बालीला
आधिकारी बोलो बोले
भद्रान नीतिई अधिकारी
दुर्घाले जल उपर्यामा
प्रायमिकता देखिएने
मन्दीरको बोल दिए

नीति निर्माण
अधिकारीहरू दीप
सम्पद उक विवा
जलचोतको विकास
अधिकारी, लोकनाथाला
सम्पुर्ण, बालेशी बो
दुला बोलनाथ बाल
तथा सवैक लाली बा
लभ्य जलाक करामा
बोल दिएक बिल्ल

स्पैने विवाह बा
के विषयमा देखिएने
बही जाराकरी दुले
तथापुराहरि कार्य
होने प्रवर्तिनाई बिल्ल

पत्रपत्रिकामा प्रकाशित समाचार

गोरखापत्र

देश विकासका लागि जलस्रोतको विकास अपरिहार्य

काठमाडौं, भद्री १३ गते। नेपालको विकासका लागि जलस्रोत प्रभव आधार होको कुरामा राजनीतिज्ञ तथा जलस्रोतविद्वान्हरै ऐस्यबद्धता व्यक्त गरेका थिए।

जलस्रोत उपर्योग बन्ने विचित्रके विषयका उच्चार उत्पादनाङ्क मात्र नहीं थिए बाई, खानेपानी, पर्यावरण, स्वास्थ्य, जलस्रोतसम्बन्धित विचार आगाही न्यायालयको रूपमा हुनुपर्ने कुरामा ओढ दिइएको हो।

जलस्रोतको विकाससाथ सम्बद्ध दोहरी विषयका लागि जलस्रोत बन्ने विचारको सम्बन्धित विचारवहस्तीय जलस्रोतविद्वान्हरै नेपाल सम्पन्न तह तह सम्भव छ।' मन्ने विषयमा नेपाल जलस्रोतविद्वान्हरै प्रकाश सम्भाल्दूरा आज यहाँ आयोजित विचार बन्धन कार्यक्रमका महाभागीहरूसे सम्भव छ, भन्ने कुरामा तहस्रोत व्यक्त गरे। तर कसीरी? मन्ने विषयमा भन्ने विचार तह तह सम्भव छन्।

उक्त दलकल कार्यक्रममा जलस्रोतको उपर्योगमा विदेशी भागीर्थी आवश्यक भएको र कुला, भौमीका र साना जलस्रोत आवाजनामालायी यहा ने उपर्युक्त बन्ने एकलाहरै अदान नलिङ्ग आयोगको तथा गोट्टूय दितको दोष्टले युन उपर्युक्त हुन्दू त्यकी आयोजनालाई ग्राहकिका दिनुपर्ने कुरामा साम्भव तथा वृत्त भन्नीहरूमे ओढ दिनुपर्ने कियो।

दोहरी विषयका लागीकरानामग तर्फिन नहुने बताउदै भन्नुभयो। 'जसको धरमा जायारी योगावटको मुख्य व्यवहार त्यकी कराउ तह तह उपर्युक्त हुन्दू।' यसको धरमा जायारी योगावटको मुख्य व्यवहार त्यकी कराउ तह तह उपर्युक्त हुन्दू।' यसको धरमा जायारी योगावटको मुख्य व्यवहार त्यकी कराउ तह तह उपर्युक्त हुन्दू।' यसको धरमा जायारी योगावटको मुख्य व्यवहार त्यकी कराउ तह तह उपर्युक्त हुन्दू।'

जलस्रोत विकासको विवरकल्प सात दोको लाभ गर्ने राजाने यसको विकासमा फाईको नमारप्रद्युषकादिन इन् अप्स्त्रयारा हुने बताउन भयो।

साथ जलो कुरामा जलस्रोत विशेषज्ञहरूले ओढ दिएका थिए।

मन्ने विचार सम्बन्धमा कम्तमा जलस्रोत

गोरखापत्र समाचारदाता

गोरखापत्र उपर्योग सम्बन्धी अवधारणालाई अगाही लाग्नाउन पर्ने विचार आगाही न्यायालयको रिपोर्ट।

आजको विचार मन्धनमा राजनीतिक व्यक्तिवहस्तारा जलस्रोत योजना बाबा द्वारा कुन ठाउँ बन्ने विकासभवा पर्ने जलमा बढी काइदा हुन्दू, ह्याँ गो जलनालाई प्रयोगिकता दिनुपर्ने करा ढाए र पर्ने दूला बा योगेक्ट विना विकासमे फाईको नमाने करामा ओढ दिइएको थिए।

दूला योजनाको प्रकाश बोडै पूर्व प्रधानमन्त्री योगावटको देउवाले भन्नुभयो "हाँ आयोजा, भौमीकरी र गरिवीबाट आकान्त हो, तामीने पर्यटन र कैफी दोगावट विकास गर्न अझे ४०/५० पर्यालाहुँ लाग्ने, तामाकरण दूला योजना नलाई आर्को विकल्प होन।"

दूला योजनाको लागीकरानामग तर्फिन नहुने बताउदै भन्नुभयो। 'जसको धरमा जायारी योगावटको मुख्य व्यवहार त्यकी कराउ तह तह उपर्युक्त हुन्दू।' यसको धरमा जायारी योगावटको मुख्य व्यवहार त्यकी कराउ तह तह उपर्युक्त हुन्दू।' यसको धरमा जायारी योगावटको मुख्य व्यवहार त्यकी कराउ तह तह उपर्युक्त हुन्दू।'

दूला र सानाको विकास गर्न नहुने तक राई पूर्व जलस्रोतमन्ती प्रधानप्रति सम्भव राजाने भन्नुभयो "भूटालको चूका योजना आएप्रद्युष भूटाली जलाको प्रतिश्रुति आप दोख्व भएको हो।"

जलस्रोत विकासको विवरकल्प सात दोको लाभ गर्ने राजाने यसको विकासमा फाईको नमारप्रद्युषकादिन इन् अप्स्त्रयारा हुने बताउन भयो।

साथ आयोजनालाई गोपयिकता दिई प्राप्त फाई इन्हीका विरिग लाईले सही दिग्ने जलस्रोतको उपर्योग कारणा याक नेपाल,

सम्भव हुने बताउदै जलस्रोतको तथ्योग गर्ने यो धारा उनु भयो। नेताहरूने विषय जलहरूलाई डोन्याएको, तपाल विषय ग्राहिकरणको एकाधिकार सम्बन्धीयुक्त जलस्रोतको ओढ दिइएको थिए।

२०५५ भद्री १४ गत आइतवार

मुलुकले प्रशस्त फाइदा निएको बताउनु भयो। ताहाले पूर्वमन्ती झननाथ लाग्नाले सामा बा ठुगा योजनाको (आकारबाटी) विवादमा अलिङ्गेदा दैवताले योजना ल्यान नक्किने विविध आउन बन्ने बताउदै कही गर्न केही आट पनि गर्नपर्ने कुरामा जोड दिनुभयो।

जलस्रोत जन्मो उत्पादन मात्र होइन

जलस्रोतको विकास बन्ने विचित्रके उच्चा का विषय उत्पादनलाई मात्र लिइते परम्परा ठाक नभएको बताउदै योगावट सम्बन्धी रामो अनुभव राख्न हुने जबय दीपितले पानीलाई विविध प्रकारभाट उपयोग गर्न लक्किने करा उठाउन भएप्रद्युष कार्यक्रममा उपरिधत वकालारा सो करालाई स्वीकारिएको थिए।

उच्चाने पानी, स्वास्थ्य, मनोरञ्जन, घारमेक कार्य, पर्यावरण भएप्रद्युष ह उत्पादन त्यसमा यसि कृपि, प्रशापालक र जन्मो उत्पादन जन्मा क्षेत्रमा उपयोग गर्ने वरम्परा रहेको चर्चा गर्दै पी तरी प्राप्त योगावट समेट्दै कमरी सम्भाल्ना तरी जान भन्ने विषयमा सो अनुभवने कुरामा जोड दिनुभयो।

गोपयिक योजना आयोजका पूर्व उपरिधत डा. माननसान मैदू तथा डा. बीरीप्रसाद शेष्ठाने जलस्रोतको उपर्योगमा कुनै एउटा योजना जा प्राप्त योगावट नलिङ्ग तमाङ्ग रूपमा त्यसकाट पनि प्राप्तवाका बारेमा सोबैर अगाही दृष्टिप्रवर्तने कुरामा जोड दिनुभएको थिए।

पूर्व प्राप्त योगावटकी योगावटको देउवाको सम्भापितिका भएको सो विचार मन्धन कायक्रममा पानीमा राजनीति बढी भएप्रद्युष, विशेषज्ञहरूने नेताहरूलाई डोन्याउनु भयो। नेताहरूने विषय जलहरूलाई डोन्याएको, तपाल विषय ग्राहिकरणको एकाधिकार सम्बन्धीयुक्त जलस्रोतको ओढ दिइएको थिए।

सो मन्धन कायक्रममा सासद, पूर्वमन्ती डा. प्रकाशचन्द्र सोहनी, शामद केशव चाहल, सासद जागतप्रसाद भेटवाल जलस्रोतका बताउल्ने आपाता मनाल्य व्यक्त गर्न भएको थिए।

आजको समाचारपत्र

जलस्रोतको विकास : वर्तमान र भविष्य

२०५४ भद्र १५ गते सोमवार

नेपालमा पानीको स्रोत बढायामस्था आकाशबाट आउने पानी, हिमालमा हिँड पालेर बन्ने पानी, नेपाली भूमिमा उदयम भएका नदी, नाला, खोला, खोल्सा, भूमिगत पानी र दिव्येकी मिरवाट जीवको दिव्येकी भाग तिब्बतीय धोमा उदयमन मैं नेपालमा बढाएआएका नदीनालाहरू आहि पर्ने आउँदछ। नेपालमा साना ठूला गरी ६ हजारमध्यात्मा बढी नदीनाला भएको अनुमान छ। बढायामस्था बढायाट र बढायामस्था हिमालयको हिँड पालेर बन्ने पानी हाला नदीनालामा आउने हुदा नदीको धोमा एकासाले राहने भएकोले नेपालका नदी जलविष्ट उत्पादन गर्ने योदै उपयुक्त र जलविष्ट उत्पादनमा स्थापित रहने भएकोले नै नेपाललाई जलस्रोतको धनी राष्ट्र भनिएको हो।

नेपालमा बढायामस्था १३० देखि १५० वर्ष धनीमिटर पानी आकाशबाट आउने अनुमान रहेको छ। यसरी पालन पानी निरन्तर चिगिरहने र संख्या गरी राख्न संख्या नमूने भएकोले त्यसलाई तत्काल उपयोग गर्न नसकेको धोयेक से केहुङ्गमा पानीको बहावको साधारणार्थी आर्थिक आय पनि चिगिरहेको हुन्दै।

मुलुकमा उपलब्ध जलस्रोतबाट ८३ हजार मेगावाट जलविष्ट उत्पादन गर्न सकिने सभावना भए तापनि आर्थिक दिनिटमे ४५ हजार मेगावाट जलविष्ट उत्पादन गर्न सकिने आर्थिक अनुमान छ र यो परिमाण जोगीलाई हाली उपहारजस्तै हुन गई अहिले यसको उपयोग नियम रूपमा मार्ग भएको कुरा तलको विश्लेषणबाट देखिन आउँदै।

नेपालमा सर्वप्रथम विक्रम संवत् १९५८ मा ५०० किलोवाटको फर्मिपृष्ठ जलविष्ट केन्द्र बन्यो। जून एसियाको नै पहिलो जलविष्ट योजना यिथो। त्यसपछि वि. स. १९५२ मा ६४० किलोवाट क्षमताको मुख्यस्रोत जलविष्ट केन्द्र र वि. स. १९५६ मा २४० किलोवाट क्षमताको स्टाइ. मोरारा जलविष्ट केन्द्र बन्यो। यसरी नेपालमा जलविष्ट उत्पादन शुरू भएको ८५ वर्ष पुरा क्षमताको छ।

नेपालमा अधिनेत्रमय पनीती, किशली, देवीघाट, सुनकोशी, गण्डकी, कस्याती प्रथम र द्वितीय, मस्यादी, अधीश्वाला, श्रिमहक गरी १० विष्टुत केन्द्रको जडित क्षमता २४०,१५० मेगावाट छ, विभिन्न

केशवराज शर्मा सेढाङ्क

साना ३६ स्थानका जलविष्ट केन्द्रबाट १२,६६८ मेगावाट गरी जलविष्ट जडित उत्पादन क्षमता २५३,६१ मेगावाट पुरोको छ भने ३ स्थानमा स्थापना भएका द्विजेल प्लान्टबाट ३७,२६६ मेगावाट र यिमिकोट, गम्भारी, तातोपानी (कोल्हारी) गरी ३ स्थानबाट शैयाशकिबाट ०,१३० मेगावाट उत्पादन तुने गरेको छ। यसरी नेपालमा २११,१५४ मेगावाट विष्टुत उत्पादन जडित क्षमता पुरोको देखिन्दै।

यसैगरी आर्थिक वर्ष २०५३,५ मा कृष्ण चितुन आपूर्ति १ अवृ २ करोड ५० लाख युनिट भएको मध्ये ११ करोड ३१ लाख युनिट आयतनबाट आपूर्ति भएको र आन्तरिक बालपत ६२ करोड ८९, लाख युनिट विष्टुत जलविष्ट नियांत भएको ३० प्रतिशत र १ करोड १० लाख युनिट विष्टुत हुन्दै। आपूर्ति भएको तथ्याइकबाट देखिए तापनि देशका १४ प्रतिशत जनताले मात्र विष्टुत सेवा पाउन सकेका सन्तोष मान्ने अवधार देखिरैन।

अहिले विश्वजगत्तमा जनताको जीवनस्तरको मापन प्रतिव्यक्ति आयको सहा प्रतिव्यक्ति ऊर्जा उपयोग, परिमाणबाट मापन गरिने प्रचलन शुरू भैसकेको छ। किनभने औद्योगिक विकास तथा

उच्च जीवनयापनको लागि ऊर्जाको उपयोग अति आवश्यक

पूर्वाधारको रूपमा लिइन्छ।

यसैले जति जिति ऊर्जाको उपयोग

बढाए, त्यस देशका जनताको

जीवनस्तर उच्च हुँदैगएको

मानिन्छ। तसर्थे नेपालमा पनि

गरिबी निवारण तथा औद्योगिक

विकास गर्ने विष्टुत विकासमा

प्राथमिकता दिन आवश्यक

देखिन्छ।

नेपालमा आर्थिक वर्ष २०३३,४ मा विष्टुत आपूर्ति १७ करोड १५ लाख युनिट भएको मध्ये १ करोड १९ लाख युनिट आयतनबाट प्राप्त क्षमता देखिन्दै। सोही वर्षमा आन्तरिक उपत ११ करोड ९६ लाख युनिट, ४ करोड ५८ लाख युनिट विष्टुत अधोत कल आपूर्तिको २५,३ प्रतिशतले र ६१ लाख युनिट नियांत भएको देखिन्दै। आर्थिक वर्ष २०४३,४ मा कृष्ण आपूर्ति ४० करोड २६ लाख युनिटमध्ये ३ करोड २६ युनिट

आयतनबाट आपूर्त भएको २१ करोड ३६ लाख युनिट आन्तरिक बालप, १६ करोड २५ लाख युनिट अर्थात ४१,८ प्रतिशत विष्टुत जलविष्ट

२ करोड ५० लाख युनिट नियांत हुनेको देखिन्दै।

यसैगरी आर्थिक वर्ष २०५३,५ मा कृष्ण चितुन आपूर्ति १ अवृ २ करोड ५० लाख युनिट भएको मध्ये ११ करोड ३१ लाख युनिट आयतनबाट आपूर्ति भएको र आन्तरिक बालप ६२ करोड ८९, लाख युनिट विष्टुत जलविष्ट ३० करोड १५ लाख युनिट अर्थात कूल आपूर्तिको ३० प्रतिशत र १ करोड १० लाख युनिट विष्टुत हुन्दै। आपूर्ति भएको तथ्याइकबाट देखिए तापनि देशका १४ प्रतिशत जनताले मात्र विष्टुत सेवा पाउन सकेका सन्तोष मान्ने अवधार देखिरैन।

नेपालमा हालसम्म कूल विष्टुत क्षमताको ०,३ प्रतिशत भाव उत्पादन हुने गरेको देखिन्दै भने पुचालो ६, चिम्नी १०, मोटी ११, कलीगण्डकी ११४४, मोटेकोटी ३६, चितिमे २० मेगावाट जडित क्षमताका आयोजन निमांगाधीन अवस्थाम छन्। यी आयोजनबाट २८० मेगावाट जलविष्ट उत्पादन हुने अनुमान छ।

प्रत्यावित आयोजना मध्य मल्ली-१४३, सेती परिवर्ष-३५०, अरुण तेचो-४०२,

कुटीगञ्जका-६००, कालीगण्डकी २ नवर-६६०, तल्लो अरुण-३०८, मायिलो अरुण-३०८, कर्गाली चिसापानी-१००००, मायिललो कर्गाली-२४०, चामे-३०, पंचेश्वर-६४० मेगावाट गरी २० हजार

२ सय ५८ मेगावाट जलविष्ट उत्पादन गर्न सकिने अनुमान रहेको छ। यसरी हालसम्म आपूर्ति भएको २ सय ५३, निमोणाधिन २ सय ८० र प्रस्तावित २० नवर २ सय ५८ मेगावाट जलविष्ट आयोजना पूरा हुनसकेमा नेपालमा कूल जलविष्ट उत्पादन २० हजार

३ सय ११ मेगावाट पुरान जाने छ जून संभाव्य क्षमताको २५ प्रतिशत हुनाउँदै। तर यो परिमाण उत्पादन गर्ने आर्थिक श्रोत अभावमे गर्दै उत्पादन क्षमता धेरै भए तापनि यो नेपालको लागि 'आकाशको कल ओखा तरी मर' भएको छ।

अहिले विश्वजगत्तमा जनताको जीवनस्तरको मापन प्रतिव्यक्ति आयको सहा प्रतिव्यक्ति ऊर्जा उपयोग, परिमाणबाट मापन गरिने प्रचलन शुरू भैसकेको छ। किनभने औद्योगिक विकास तथा उच्च जीवनयापनको

अकारितमा

१८ गते सोमवार

भविष्य

निवासको र २५ करोड ३६
प्रतिक्षेपित बहत, १६ करोड २५
लाख २०, २५ प्रतिशत चुहावट
एवं पुनर्नियोगत हुनगएको

कर्जे २०५३५५ मा कुल
कर्जे २५ करोड ५० लाख पुनिट
करोड ३१ लाख युनिट
सहजाए र आन्तरिक बहफत
लाभ चुहावट चुहावट ३०
प्रतिशत कर्जोत कुल आपूर्तिको
करोड १५ लाख पुनर्नियोगत भएको
देखिन्दू। तापनि देशका १४

लाभ विषुत संखा पाउन
गर्ने अवस्था देखिन्दै।
सम्पूर्ण कुल विषुत भ्रमताको
कर्जे उत्पादन हुने गरेको
लाभ ६, लाईनी १०, मोटी
लाभ १५, भोटोकारी ३५,
बहावट बहित भ्रमताका
लाईन बहस्यामा छन्। यी
१० लेनावाट जलविषुत
कर्जे ५०

लाभ लाभ भ्रमाईदी-१४३,
०, बहर तेसो-४०२,
कल्पितकारी २ लवर-
३०८, साइनली अरुण-
विज्ञानाई-१०५००,
८०८-८०, लाम-३०,
बहावट लाई २० हजार
लाईविषुत उत्पादन गर्ने
कर्जे ५। सामरी लालताम
लाभ ५३, निर्माणधिन २
लेन द्वारा २ सय ५८

लाईन बहस्यामा प्राप्त हुनसकेमा
कुल उत्पादन २० हजार
लाभ लाई ५० हजार संभाव्य
हुन चुहावट ५५। तर यो
न अन्तरिक चुहावट आवाहने
कर्जे भए तापनि यो
लाईनको कल अधिक तरी

बहावट जलाको
अधिकारीले आयको महा
लाभ चुहावट सापन
देखिन्दू। किनभने
उच्च जीवनयापनको
अवधिरेत्रमा ...

लागि ऊर्जाको उपयोग अति आवश्यक
प्रवाहारको रूपमा लिइन्दू। यसैले जैति जैति
ऊर्जाको उपयोग बढ़ाइ, त्यस देशका
जनताको जीवनस्तर उच्च हुदैगएको
मानिन्दू। तसर्व नेपालमा पाने गरिएकी
निवारण तथा औद्योगिक विकास गर्न विषुत
विकासमा प्राप्तिकाता दिनु आवश्यक
देखिन्दू।

नेपालमा विषुत विकासमा विगत
बर्षहरूमा विभिन्न प्रयास भए तापनि यसको
विकासयति कहुआ गतिमा रहेको कुरा १४
प्रतिशत जनताले मात्र विषुतसेवा पाएको,
हालसम्म अधिकारीका ४ विकासमा
विषुतसेवा पुरन नसक्नु, ऊर्जा बहावटमा
विषुतको योगदान १.१ प्रतिशतमा हुन् विषुत
नियोगत भ्रमता आपात लाई रहनु, कूल विषुत
आपूर्ति मध्ये ३० प्रतिशत चुहावट हुने गरेकाट
बार्षिक रु ९३ करोड बराबरको चुहावट
हुन्, उच्च भार समयमा माग र आपूर्ति
संतुलन हुन नसकी लोड सेडिङ गर्नपर्ने र
दिनको १.२ घण्टा कुल उत्पादनको २४
प्रतिशतले यसैले हुन गई मस्याई विषुत
मुहू बाहेक अन्य विषुत गृह नियक्य रहनु आदि
विगतका कमीकमाई आगामी दिनमा
निराकरण मरिनु आवश्यक देखिन्दू।

नेपालका नदीनालाको उद्गम लान
नेपाल र चीनको रियालीय लेतको भूमि रहेको
द्वारा यी नदीनालाहरू चीन-नेपाल हुदै भारत
र नेपाल-भारत गरी हिन्द महासागरमा
पुग्दछन्। यसै विषुत विकासमा नेपाल, भारत
र चीन विषुतसेवा सम्भालिताको अवधारणाको
विकास हुनु चीनको आवश्यकता भएको
देखिन्दू। किनभने चीनको सहयोग र

समझदारीविना हालीले विषुत विकास गर्ने
गयो भने चीनबाट आएका नदीनालाको पानी
चीनले नै उपयोग गरी नेपालमा नदीको आवाह
कम हुन गो भने विषुतमा हाल लगाउमा
सचालन गरिएका विषुत गृह व्यव्यस्था हुने
सभावना पनि कम दैवी।

माथि उल्लेख गरिएका कमी कमजोरीलाई
भविष्यमा राष्ट्रीय केलाई विषुत विकासमा
नेपाल, भारत र चीनको संयुक्त सहयोग तया
समझदारी कालम गर्ने, प्राविधिक चुहावट
रोक्न आयन्दा १३२ र ६६ हजार केमी प्रशारण
नाइनको निर्माणमा प्राप्तिकाता दिने र ४४०
के.भी. लाइनतर्फ विशेष जोड दिने र अन्य
चुहावट रोक्न निरीक्षण प्रणालीमा तीव्रता
ल्याउने, सार्वजनिकस्थलमा बालेका बसी
सहमूल उठाउन, दिउलोको समयमा विषुत
उपयोग गर्ने ग्राहकहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने र

दिउलोको महसुल कम लाने प्राविधिको
विकास गर्ने, विषुत विकास र औद्योगिक
विकासको समानान्तर सूर विकास र औद्योगिक
योजना तयार र कार्यान्वयन गर्ने, विषुत
बहावट लाई ग्राहकले राष्ट्रनुपर्ने घरीटी
रकमलाई निजी स्तरमा व्यापना भएका वा
हुने विषुत आयोजनाको गोरमा लगाउनी गर्ने,

ग्रामीण क्षेत्रको मिटर रिट्रिवर गरी रिसाय
बुझाउने कम गाउं विकास समेतिलाई र
गहरी क्षेत्रमा एक मुठाला रूपमा
नगरपालिकालाई विषुत विकास गर्ने र
नगरपालिकाबाट एकमध्य रकम लिने,
प्राधिकरणमा हाल भएको निर्देशनालय सहयो
ग्यटाई खर्चमा कमी ल्याउने व्यवस्था गर्ने र
अन्य सुधार गरिएमा विषुत विकासमा
परिवर्तन ल्याउन सकिने सभावना ज्यादै
रहेको देखिन आउदै।

कान्तिपुर

जलस्रोतको अधिकतम उपयोग नै देश विकासको एकमात्र विकल्म : देउवा

काठमाडौं, १३ भद्र (रामस) - पूर्व
प्रधानमन्त्री तथा नेपाली कार्यसका द्वाका नेता
शेरबहादुर देउवाले नेपालको विकासका
लागि जलस्रोतको उपयोग नै एकमात्र विकल्म
हो भन्नुपर्ने छ।

नेपाल जातावरण पत्रकार सम्बन्धारा
गणित्वार यहाँ आयोजित छलफल कार्यक्रममा
उराले जलस्रोतको विकासका लागि दूना
आयोजनाको कार्यान्वयन हुनुपर्ने
आवश्यकतामा जोड दिनुपर्यो।

पूर्व मन्त्री तथा राष्ट्रपाला नेता पशुपति
रामशेर जबराले परिचम सेतीमा प्राप्त लाभ
कायम राहेको कागजी-चिसापानी आयोजना

कार्यान्वयन गरेमा १५ वर्षीयमा नेपालको
कुल आगामीमा १५ प्रतिशत बढि गर्ने
साइक्लिक भद्रै तल्लो तटीय फाइदाका
सम्बन्धमा हालीले क्यानाडाको निको गर्ने
सम्भुष्ट हाल्नुपर्यो।

पूर्व मन्त्री डा. प्रकाशचन्द्र लोहनीले
बलयोद्धारको विकास गर्न साना, मञ्जुला र दूला
समैचाले आयोजना कार्यान्वयन गरिनुपर्ने
आरण्य व्यक्त हाल्नुपर्यो।

पूर्व मन्त्री भलनाथ खनालले कैने पाने
योजना कार्यान्वयन गर्न सम्भर्मा त्यसको
आकार होइन जीविम र फाइदा हेतुपर्ने
बताउनुपर्यो।

जलस्रोतविद दीपक ज्वालाले सजिला र
बडी फाइदा हुने साना योजना हुदैहै वे
नेपालीले धान्न नयबने दूला आयोजना
सम्भालन गर्न नहुने विचार व्यक्त हाल्नुपर्यो।

जलस्रोत इन्जिनियर अवय दीक्षितले
जलस्रोतको विकासका लागि परम्परागत
सोच त्यारी नया सोच ल्याइनुपर्ने उल्लेख
गर्नुपर्यो।

उक्त अवसरमा सांसदद्वय धनश्याम
मुसाल र जागतप्रसाद भेटबाल तथा
पत्रकार भेट रिसालले आ-आफ्नो मनत्य
व्यक्त हाल्नुपर्यो।

हिमालय टाइम्स

२०५५ भद्री १५ गते सोमवार

संसदबाट निस्केको जलस्रोत विवाद संसदमा नै फर्काउनुपर्छ

सञ्चय घिमि
काठमाडौं, भद्री १४

नेपालको जलस्रोतको उपयोगबाट समृद्ध हुने आशा, राष्ट्रको चार दशक बढाएको, तर उपचय भने २५० मेगावाट विद्युतबाट महिन सकेको छैन। यसले, अहिले नेपालको एकथरी पानी विशेषज्ञहरूसँग तपाईंले 'नेपाल जलस्रोतको जलमता कैसी?' भनेर सोभन्नभयो भने 'अस्ति प्रयोग गर्न सक्यो त्यक्ति' भन्ने ढाढी बजाक पडाउन्।

पानी विशेषज्ञ दीपक जबालीको विचारमा "कल्पुराको फूल पार्ने जलमता र प्रविधि हानीकाही छ, तर हामी हानीको अस्तेट खाने भनेर पर्विधिको छी। सप्तना बेचने काम प्रशाल गरिएको छ।" सप्तना बेचने काममा आजसम्म राजनीतिकमीहरू नै अगाडि देखिन्थन्। दीपक जबाली 'बाँटी चुरो' पहिल्याउद्दे भन्नुहन्दै— यसका प्राविधिकाकाल 'विराशाबाटी' र राजनीतिकमीहरू 'वही आशाबाटी' देखिन्थन्। यसी विराशाबाटी र बढी आशाबाटीहरूको तानातानीमा आजसम्म जलस्रोतको विकास अलमलिएको छ। जलस्रोतको मामिलामा जबी स्पष्ट हुपरेखा तय भइरहेको छैन। वासागरी सरकार एवं प्रशासन, राजनीतिकमीहरू र बाहिर बसेर काम गर्ने विशेषज्ञहरू यिनै तीन दीपक तानातानी र असमन्वयमा नेपालको जलस्रोतको उपयोगको कुरा विचारमा पैदे आएको छ। अक्तुर जलस्रोतको विकास भनेको जलविपुल मात्रै हो भन्ने भ्रमले पनि छोडेको छैन। इन्जिनियर कुमार पाण्डेका विचारमा 'यो भ्रम जानीबाटी बनाइएको हो।'

अर्को पानी विशेषज्ञ अजय दीक्षितका अनुसार आजसम्म हामी जलस्रोतका मामिलामा ठीक प्रश्न पैन सोधन जानेका छैनो। जलस्रोतको उपयोगितालाई स्वस्य अवृत्त स्वाच्छ खानेपानी प्रयोगरण, उत्पादनमूलक कार्य, धर्म, भौतिकजनकस्ता। विविध दृष्टिकोणबाट हेरिन्दूर्ध्वे। अर्पणालाई दा, मोहनमान सैरू पैन जलस्रोतको उपयोगलाई कृप अर्पत सिंचाइ, खानेपानी र पूरी सिर्जना गर्ने मायाम अर्पत ऊर्जासंग्रही बोडेर हेरिन्दूर्ध्वे तर्क छ— विचुतको मात्रै कुरा गरेर जलस्रोतको सही विकासको कुरा गरेको छैदैन।

पानी विशेषज्ञ अजय दीक्षित र गिरिश खरेलको निष्कर्ष छ— "जलस्रोत नेपालको गरिकामें बाटो हुनुपर्यो। यसलाई गरिकामें

बाटो बनाई।" तर के भनै? नेपालीहरूलाई भाग्यवाली सोचने विशेषज्ञ— दीपक जबाली चिन्ना व्यक्त गर्नुहन्दै।

इन्जिनियर कुमार पाण्डेको भनाइमा त नेपालमा जलस्रोत सवैजन्यता द्युमा राजनीति गर्ने भेत्र भएको छ। राजनीतिकमी यासद घनरथाम भूमाल यसैमा मर्मी पैदे भन्नुहन्दै— सम्बन्धित विषयका जानकारहरू र विज्ञहरूमाना आयोजनाका कुरा गर्दैन तर दुला ओहादा बसेका 'जानकार' राजनीतिभान्दै भने दुलो र महत्वाकांक्षी योजनाको दुला सप्तना देख्दैन। सांसद भूमालको प्रश्न छ— जबाली नैनी पनि किन दुला आयोजनाका कुरा गर्दैन उन्हाली।

साना आयोजना कि दुला आयोजना? यो पनि नेपालीहरूको टाउडी दुखाइको विषय बढ्ने आएको युप्रे समय भ्रमसम्म। आज यस त्यसेको विवाद छ। विवादमा दुन्दू मानदेहरू रेडमेड छैन। सरकारमा रोजर अनुभव हासिल गरिएकाको काहरू कैनै न कैनै रूपमा दुला आयोजनामध्ये जोड दिन्दून भने बाहिर बसेर काम गर्न ऐसेवर पानी विशेषज्ञहरू दुला आयोजनामध्ये कठै न कैनै हुपमा किंवितो विवाद। यो 'रेडमेड परम्परा' वा 'ठीक भए ठीक छिन चिन्ह लगाउ, बेटीक भए बेटीक' भन्ने जस्तो गोनीमा युद्धिरेको स्थितिमा दुवै पक्षहरूकीच केही तरलाई आहिएको अनुभव गर्ने यालेका छन्। पूर्वमन्ती दा, उक्ताकाल नोहानी भन्नुहन्दै— ठीक-बेटीक धारको रूपमा हेनै उपयुक्त हुदैन। उहोका अनुसार साना कि दुला? भनेर तर्क मार्च गर्न याले हो भने विकासको कुनै सम्भावना नै रहदैन।

तर पर्नी साना कि दुला? भन्ने आकाशबाई सोच लिएर हिंदूनहारूको बेमेले नेपाली जलस्रोत उपयोगको मामिलालाई नरामी प्रभावित तुर्याउद्दे आएको छ। नेकामा (एमालो) का नेता तथा सांसद अलनाथ खनालको भोजन— साना र दुलाको कुरा गरेर हामी 'आकाशबाई' हुन्मन्दा हाम्मो आवश्यकता र काफाइलाई हेरिन्दूर्ध्वे।

यस्तपि आवश्यकता र काफाइ हेरिन्दूर्ध्वे भन्ने कुरा कैनै गोइन भने होइन। तैपनि पानी विशेषज्ञहरू सर्वागत स्वरूपका लागि युप्रे तपस्याको आवश्यकता देख्दैन् र विदेशीलाई उपयोग गर्न दिएर नेपाली जनता धनी हुदैन भने कुरा मान्दैन् र यस्तो सप्तना देख्न दोहदैन आप्न गर्दैन।

हात्तीको फूल कक्षी होला?

रत्नसंसार ऐष्ट भन्नुहन्दै—हात्तीको फूलको सोचमा दुधेरे सम्पन्नताको विषयम याले कम यारी युप्रे भाइको छ। गिरिश चंद्रल आम्दानीको तुलनामा चिन्नी सस्तो योग्य भने मात्र नेपाल जलस्रोतबाट सम्पन्न हुने आधार देख्नुहन्दै। इन्जिनियर रामेश बद्रेश्वर अमालयका अनुसार विवाद माना-दूलाको होइन, देशको प्राविधिक धमेता र स्तरलाई हेरिन्दूर्ध्वे। तर के गनै? प्राविधिक कुराहरूमा प्राविधिक र सम्बन्धित विज्ञहरू नै हावी हुनुपर्ने मा योजनाकार र मन्त्री हावी हुन्दै।

सम्बन्धित विषयका जानकारहरू योहिम र फाल्दा हेरेर गूता र सानको छ्योग गर्नुपर्ने धारणामेत अष्टि सार्वत्रैन्। विज्ञहरू त साना कि दुला भन्ने विवाद संसदबाटै जन्मेको हुनाले रास्तालाई सम्बद्धीरै पक्काउन्पर्छ पनि भन्ने यालेका छन्। साना कि दुला? यो विवाद कहालाट कसले केका लागि चलाईरेको छ कैसेलाई याहाहैन। आनन्दिक धोत, साधन र शिक्षको उपयोगका लागि पनि साना योजनामा हात हाल्नुपर्छ भन्नेहरू दुला आयोजनाहरूमा बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूको हस्ताक्षेप र 'कमिसनको चबकर' देख्दैन। नियंत्रितमात्रि आपार र विश्वव्यापी व्यापारीकरणको पक्षाधरहरू बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूलाई बकालुदा स्वागत गर्नुपर्ने राय दिन्दून। यसै कम्मा अपेक्षाकाली दा, व्याप्रसाद येको भनाउ छ— बहुराष्ट्रिय कम्पनीहरूलाई एपरिपोटैरेल नै रातो-कार्पेट विद्युत्याएर लाउन्पर्छ।

'अमर्त जला' जस्तै विवादमा परेको यो पानी विवाद विशेषत: मसो छिनै दुलोबाट हात्तीहुराउने खालको जलस्रोत एन भएकोले पनि हुन गएको भन्ने एकवरीको ठहर छ।

आजसम्म नेपालको जलस्रोत दोबको विकास गर्न नसम्बन्धको पछाडि पनि जलस्रोत नीतिमा चूटी रहेको विज्ञहरू बताउदैन। इन्जिनियर कुमार पाण्डेल नेपालको जलस्रोत विकासमा विचारन समस्याहरू केलाउदै भन्नुहन्दै— लगानी, व्यवस्थापन र उपभोक्ताका समस्या नै हामी समस्या हुन्। यी समस्याहरूलाई हटाउने हो भने नेपालमा विद्युत ऊजाकोष स्वापना गर्नुपर्ने अपयोग विद्युत नीतिलाई पर्याप्त तुल्याउन्पर्ने एव विद्युत प्राविधिकरणको एकाधिकारबाट नेपाललाई मुक्त पार्नुपर्ने उनको सुझाव छ।

पाठींगा क्षुराहो

नेपाल वातावरण पत्रकार समूह

